

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Харківський національний економічний університет
імені Семена Кузнеця
(ХНЕУ ім. С. Кузнеця)

МАТЕРІАЛИ

**II ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-
ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ**
“ПРАВОВІ РЕАЛІЇ СЬОГОДЕННЯ”

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний економічний університет ім. Сємена
Кузнеця
(ХНЕУ ім. С. Кузнеця)

МАТЕРІАЛИ
II Всеукраїнської науково-
практичної конференції
«Правові реалії
сьогодення»

22 травня 2025 року
м. Харків

«Правові реалії сьогодення»: Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції (22 травня 2025 р.). Харків: Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця, 2025 – с.294

Із надісланих матеріалів оргкомітетом до друку рекомендовано 48 тез доповідей та наукових статей від 50 авторів із 9 установ, організацій і закладів вищої освіти України

ОГРОНИЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ:

Голова оргкомітету:	ПОНОМАРЕНКО Володимир Степанович - ректор Харківського національного економічного університету ім. Семена Кузнеця доктор економічних наук, професор заслужений діяч науки і техніки України, Кавалер орденів “За заслуги” III II ступенів, “Орден Князя Ярослава Мудрого” V ступеня, член-кореспондент НАПН України
Члени оргкомітету:	БРІЛЬ Михайло Сергійович - директор навчально-наукового інституту економіки і права Харківського національного економічного університету ім. Семена Кузнеця, кандидат економічних наук, доцент ШИНКАРЬОВ Юрій Вікторович - завідувач кафедри правового регулювання економіки навчально-наукового інституту економіки і права Харківського національного економічного університету ім. Семена Кузнеця, кандидат юридичних наук, доцент КАРЛІНСЬКА Світлана Ігорівна - доцент кафедри правового регулювання економіки навчально-наукового інституту економіки і права Харківського національного економічного університету ім. Семена Кузнеця, кандидат економічних наук, адвокат ЧУПРИНА Яніна Олександрівна - викладач кафедри правового регулювання економіки навчально-наукового інституту економіки і права Харківського національного економічного університету ім. Семена Кузнеця, Член Харківської обласної організації Союзу юристів України

Матеріали видано в авторській редакції. Повну відповідальність за достовірність та якість поданого матеріалу несуть учасники конференції, їх наукові керівники, які рекомендували матеріали до друку.

Наведено результати наукових досліджень провідних учених України, у яких висвітлено актуальні проблеми в площині права.

Розраховано на наукових працівників, викладачів, аспірантів і студентів економічних та правових спеціальностей.

ПЕРЕЛІК НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ТА НАУКОВО-
ДОСЛІДНИХ УСТАНОВ, СПІВРОБІТНИКИ ЯКИХ БЕРУТЬ
УЧАСТЬ У КОНФЕРЕНЦІЇ:

- Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця
- Донецький державний університет внутрішніх справ
- Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
- Харківський національний університет внутрішніх справ
- Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України
- Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого
- Національний аерокосмічний університет «ХАІ»
- Національний університет «Запорізька політехніка»
- Гельсінський університет

ЗМІСТ

1	ВОРОЖБИТ - ГОРБАТЮК Вікторія ДОКУМЕНТАЛЬНЕ КІНО ДЛЯ ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОБАЦІЇ	9
2	КИРИЧЕНКО Юлія ПРИНЦИПИ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ	14
3	КОЛЄСНИК Тетяна ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНДЕРНОГО БАЛАНСУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	22
4	СТАЩАК Анжела ЗНАЧЕННЯ ЗАСАД КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ	27
5	ЮРОВСЬКА Вікторія ПІДТРИМКА ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ: ЗАКОНОДАВЧІ ПРОПОЗИЦІЇ	31
6	ЯЩЕНКО Андрій ВИПРАВНІ РОБОТИ ТА АРЕШТ ЯК АЛЬТЕРНАТИВНІ ВИДИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ОБТЯЖЕННЯ ЗА ПРОЯВИ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ОСВІТНІЙ СФЕРІ: ОЦІНКА ВІДПОВІДНОСТІ КРИТЕРІЯМ ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ ПОКАРНЬ ПІД ЧАС ЇХ ПРИЗНАЧЕННЯ ЗА ОКРЕМІ ФОРМИ ПРОТИПРАВНОЇ АКТИВНОСТІ	39
7	АБДУЛЛАЄВ Шакір РОЗВИТОК РИНКУ ЦИФРОВИХ АКТИВІВ В УКРАЇНІ	45
8	БАГРІЙ Вікторія ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ПРАВА НА ЗОБРАЖЕННЯ	48
9	БРУСІЛЬЦЕВА Ганна МЕХАНІЗМИ МІЖНАРОДНОГО ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ У ВОЄННИЙ ЧАС: ЕФЕКТИВНІСТЬ, ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	54
10	ВАГАНОВА Ірина ЗВІЛЬНЕННЯ ПРАЦІВНИКІВ З ІНІЦІАТИВИ РОБОТОДАВЦЯ ЗА НЕВИКОНАННЯ ПРАЦІВНИКОМ ПРАВИЛ ПОВЕДІНКИ НА ПІДПРИЄМСТВІ В ЧАСТИНІ РОЗГОЛОШЕННЯ КОНФІДЕНЦІЙНОЇ АБО СЛУЖБОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ	64
11	ГОЛОВАНЬ Тетяна КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ ЗА ДОПОМОГОЮ КОМПЛАСНС-МЕХАНІЗМІВ	70
12	ГРЕЦЬКИХ Антон ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ СУБ'ЄКТИВНЕ ТРУДОВЕ ПРАВ	77
13	ГУДЗЬ Тетяна, БІЛА Вікторія ДО ПИТАННЯ СТВОРЕННЯ СПЕЦІАЛЬНОГО МІЖНАРОДНОГО ТРИБУНАЛУ ЗА ЗЛОЧИН АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ	81

14	ДОРОШЕНКО Микита ДЕЯКІ МІРКУВАННЯ З ПРИВОДУ РОЗВИТКУ РИНКУ ЦИФРОВИХ АКТИВІВ В УКРАЇНІ	88
15	ЄРОФЄЄНКО Лариса ЕЛЕКТРОННЕ ПРАВОСУДДЯ: НОВІ ГОРИЗОНТИ ЧИ НОВІ ПРОБЛЕМИ?	92
16	ЖОРНОКУЙ Валентина ПРЕДСТАВНИЦТВО ТА ПЕРЕВИЩЕННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ ОРГАНІВ ПІДПРИЄМНИЦЬКОГО ТОВАРИСТВА	98
17	ЗОЗУЛЯ Олександр НЕЗАБЕЗПЕЧЕНІ ВІРТУАЛЬНІ АКТИВИ – ЯК СКЛАДАЄТЬСЯ ЇХ ЦІННІСТЬ	106
18	КАЛІНІНА Аліна КЛАСИФІКАЦІЯ КРИМІНОГЕННИХ РИЗИКІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ КОМПОНЕНТАМИ ПРАКТИКИ ЗДІЙСНЕННЯ ПЕРЕХІДНОГО ПРАВОСУДДЯ	110
19	КАРІДА Максим ОБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ НЕЗАКОННИМ ВЖИВАННЯМ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН АБО ЇХ АНАЛОГІВ НА ПРИКЛАДІ СТАТТІ 314 КК УКРАЇНИ	115
20	КАРЛІНСЬКА Світлана ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ПРЕДСТАВНИЦТВА АДВОКАТОМ НЕПОВНОЛІТНЬОГО В СУДОВОМУ ПРОЦЕСІ	120
21	КОРАБЕЛЬ Марія, ПАВЛЕНКО Тетяна СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВА ОБУМОВЛЕНІСТЬ СМЕРТНОЇ КАРИ ЯК ВИДУ ПОКАРАННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ	126
22	КОШМАН Вадим КРИПТОКОЇНИ – ЇХ ВИДИ І ТИПИ	130
23	ЛАВРОНЕНКО Андрій ЩОДО ОКРЕМИХ НОВЕЛ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ВВЕДЕННЯМ ВОЄННОГО СТАНУ	138
24	ЛЮБЧЕНКО Юрій ЗАПОВІТ ПОДРУЖЖЯ: ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ ТА ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ	141
25	МАВЗЕНКО Альбіна ДОГОВІР ПРО ВИЗНАЧЕННЯ МІСЦЯ ПРОЖИВАННЯ МАЛОЛІТНЬОЇ ДИТИНИ: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ	145
26	МАКАНІН Артем ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДОГОВОРУ ПРО ПОДІЛ МАЙНА ПОДРУЖЖЯ	148

27	МАЛЬЧЕНКО Владислав КРИМІНАЛЬНО - ПРАВОВА ПОЛІТИКА В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ	151
28	МИХАЙЛЮК Максим ВИПРОБУВАННЯ ПРИ ПРИЙНЯТТІ НА РОБОТУ: ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ	156
29	НАЗАРЕНКО Аліна ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ У БЛАГОДІЙНИЙ ДІЯЛЬНОСТІ: ДОСВІД УКРАЇНИ ТА ОКРЕМИХ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН	163
30	ОСТАПЕНКО Олена ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ «ДЕНАЦИФІКАЦІЇ» У КОНТЕКСТІ ОЦІНКИ НАРАТИВІВ РОСІЙСЬКОЇ ПРОПАГАНДИ	167
31	ПІСКУНОВ Олександр СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ РИНКУ ПОСЛУГ ПОВ'ЯЗАНИХ З ВІРТУАЛЬНИМИ АКТИВАМИ В УКРАЇНІ	176
32	ПОЛТАВЕЦЬ Михайло ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 201-2 КК УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ РЕАЛІЯХ	180
33	ПАНОВА Світлана ВІЙНА, КРАДІЖКИ, ЖИТЛО, ЛАТЕНТНІСТЬ: НОВІ ВИКЛИКИ У КРИМІНОЛОГІЧНИЙ ПЛОЩИНІ	185
34	ПОЛЯКОВ Ігор ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ КОРУПЦІЙНИХ СХЕМ СЕРЕД ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ПІД ЧАС ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ	195
35	ПОНОМАРЕНКО Оксана ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІНСТИТУТУ ОКРЕМОГО ПРОЖИВАННЯ ПОДРУЖЖЯ (СЕПАРАЦІЇ) В УКРАЇНІ	201
36	РАСПУТНІЙ Дмитро МЕХАНІЗМ КРИМІНАЛЬНО ПРОТИПРАВНОЇ ПОВЕДІНКИ В КОНТЕКСТІ СТ. 194-1 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ	207
37	РОЩИН Володимир ПРОБЛЕМИ ТЛУМАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «СМУГА РУХУ» ПРИ РОЗГЛЯДІ ДОРОЖНЬО-ТРАНСПОРТНИХ ПРИГОД	218
38	САМІЛЮ Ганна РОЛЬ ЦЕНЗУРИ ТА ПРОПАГАНДИ У ПІДТРИМЦІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ АВТОКРАТІЇ ЯК ПОЛІТИЧНОГО РЕЖИМУ: ТЕОРЕТИКО- ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ	227
39	СЄДИХ Петро ОРГАНІЗАЦІЙНО - УПРАВЛІНСЬКІ ФАКТОРИ КРИМІНАЛЬНОГО СЕПАРАТИЗМУ В УКРАЇНІ: СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ	233

40	СИРОТЮК Вероніка ЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗПОВСЮДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ ПРО НАДАННЯ ЮРИДИЧНИХ ПОСЛУГ В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ	238
41	СОЙКА Марія МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: КОНСТИТУЦІЙНІ ВИКЛИКИ ТА ЗАГРОЗИ	244
42	СТАХОВСЬКИЙ Тарас ВПЛИВ ВІЙНИ НА ДЕТЕРМІНАЦІЮ ВТЯГНЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ У ПРОТИПРАВНУ ДІЯЛЬНІСТЬ	250
43	СУЩ Олена МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ	257
44	УДОВІЧЕНКО Каріна ЕЛЕКТРОННИЙ СУД В СИСТЕМІ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА УКРАЇНИ: ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ, ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ	262
45	ХАСАНОВ Євген ІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ ПЕРШОЇ КРИПТОВАЛЮТИ	270
46	ЧУМАКОВА Богдана ПРОБЛЕМА БАЛАНСУ МІЖ СВОБОДОЮ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЮ БЕЗПЕКОЮ В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ	278
47	ЧУПРИНА Яніна ЩОДО ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ПРИ ПІДГОТОВЦІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ СПЕЦІАЛЬНОСТІ D 8 «ПРАВО»	281
48	ЮСІФОВ Айхан КРИПТО-ГАМАНЦІ – ЇХ ВИДИ ТА ОСОБЛИВОСТІ	284

ВОРОЖБИТ - ГОРБАТЮК Вікторія,
доктор педагогічних наук, професор, головний науковий
співробітник відділу дослідження проблем кримінально-
виконавчого права Науково-дослідного інституту вивчення
проблем злочинності імені акад. В.В. Сташиса
НАПрН України

ДОКУМЕНТАЛЬНЕ КІНО ДЛЯ ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОБАЦІЇ

Цінність і значущість діяльності Державної установи «Центр пробації» в Україні не заперечна. Адже цей інститут втілює в практику цінності Європейського Союзу, визначених у преамбулі Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, їх шість: повага до людської гідності, свобода, демократія, рівність, верховенство права, повага до прав людини, включно з правами меншин.

Цільові і змістові орієнтири утвердження цих цінностей мають корелюватися із визначеними у статті 3 і 4 завданнями Договору про заснування Європейської Спільноти (Договір про заснування Європейського економічного співтовариства).

Заявлена у назві цієї публікації тема розробляється у межах фундаментального дослідження «Євроінтеграційний напрям формування концепції кримінально-виконавчої діяльності в Україні» (реєстраційний номер в УКРІНТЕЇ 0124U005234), що виконується у відділі дослідження проблем кримінально-виконавчого права у Науково-дослідному інституті

вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса НАПрН України.

У процесі дослідження ми послуговувалися методологічними рекомендаціями Європейської конфедерації пробації [3], пропозиціями дослідника фільмотерапії у в'язницях Сполученого Королівства Д. Левенталя [4], публікаціях фахівців відділу дослідження проблем кримінально-виконавчого права у Науково-дослідному інституті вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса НАПрН України [1; 6] та Державної установи «Центр пробації» [6], інформацією з відкритих мережесих джерел щодо пілотного проєкту Docudays UA в українській пробації [2; 7; 8].

Мета цієї публікації полягає у конкретизації ролі і перспектив документального кіно для популяризації діяльності пробації в Україні.

Вивчення матеріалів діяльності Державної установи «Центр пробації» та регіональних філій засвідчує успіх пробаційного нагляду [5], ресоціалізуючий і правоосвітній ефект документального кіно [2]. Разом з тим, щоб масштабувати позитивний результат пілотного проєкту, на наш погляд, варто системно вивчити і розробити прикладний аспект використання документального кіно для вирішення завдань пробації. Одна з таких і важливих завдань – популяризація і широка суспільна поінформованість про пробацію, пробаційний нагляд як вид покарання, волонтерство в пробації, ініціативи різних професійних та соціальних спільнот для забезпечення безпеки суспільства.

Масштаб роботи української пробації вражає. Так на

малюнку 1 вказані статистичні дані про облікованих суб'єктів наглядової пробації, «ухиляються від відбування покарання у виді пробаційного нагляду 138 осіб або 5 %, із загальної кількості осіб, засуджених до пробаційного, нагляду які перебувають на обліку уповноважених органів з питань пробації» [5, с. 15].

Кількість осіб, які перебували на обліку уповноважених органів з питань пробації, за видами покарань, у 2024 році (63 336 осіб)

Малюнок 1 Статистичні дані про наглядову пробацію [5, с.12]

Разом з тим, утримання такого успіху, як і загалом усіх заходів і засобів запобігання злочинності, потребує підтримки інституту виконання покарань, ініціатив громадськості, діяльна участь і співпраця із громадами на засадах паритетності, волонтерства і соцієнтальних проєктів. Ретельне вивчення матеріалів промороликів [7], пропонованої фільмотеки Docudays UA [8] ми зосереджуємо увагу на наступних напрямках вивчення ресурсу документального кіно в пробації:

1. Синтезування конкурентоспроможності і соціально значущої діяльності фахівців і волонтерів пробації з заходами гуманізації системи виконання покарань в українському соціокультурному просторі. У цьому напрямі важливий маркер: оприлюднення в медіа інформації про соціально-економічний ефект успіху інституту пробації в Україні і світі, кар'єрний поступ фахівців пробації, державна підтримка волонтерів пробації, ініціатив просвітницьких місій, філантропії у сфері пробації.

2. Інституційний підхід до вивчення правових, соціокультурних, право-освітніх наслідків діяльності пробації в Україні з опорою на антикриміногенність як ключову ознаку моделей виправлення і ресоціалізації суб'єктів пробації, у тому числі – пенітенціарної пробації.

3. Культуровідповідність та інтеркультурність у змісті документального кіно про пробацію.

На сьогодні у відкритому доступі лише один фільм про українську пробацію. Це фільм «Не про грати». Під час перегляду цієї стрічки відкритими лишаються питання: «Чи дає пробація можливість відновити особистісну соціально орієнтовану ідентичність суб'єкта пробації в українському соціокультурному просторі? Наскільки виправдано розраховувати на каяття особи, яка вчинила кримінальне правопорушення для досягнення успіху наглядової пробації у контексті правосуддя без емоцій, поширення практик ресторативної юстиції? Як саме пробаційний нагляд на так звані агенти злочинності (не лише криміногенні чи некриміногенні потреби, але й умови ідентифікації і розвитку особистості на різних етапах онтогенезу)?

Є надія активізувати молодь у створенні промороликів про пробацію, пробаційний нагляд із використанням інструментів соціальних мереж, залучення освітян і професійних спільнот до менторської підтримки і формуванні громадянської, професійної культурної, комунікативної та інших ідентичностей суб'єктів пробації.

Список використаних джерел:

1. Ворожбіт-Горбатюк В.В. Гуманістичні концепти пробаційних програм у вирішенні завдань запобігання кримінальним правопорушенням. *Питання боротьби зі злочинністю*, № 47, 2024. С. 168–176. DOI: 10.31359/2079-6242-2024-47-168 URL: <http://pbz.nlu.edu.ua/article/view/310778>
2. Документальні фільми як інструмент медіапросвіти з прав людини. 2023. <https://www.probation.gov.ua/%D0%94%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96-%D1%84%D1%96%D0%BB%D1%8C%D0%BC%D0%B8-%D1%8F%D0%BA-%D1%96%D0%BD%D1%81%D1%82%D1%80%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82-%D0%BC/>
3. Європейська конфедерація пробації. 2024. URL: <https://www.cep-probation.org>
4. Del Loewenthal The therapeutic use of photographs in the United Kingdom criminal justice system. [European Journal of Psychotherapy and Counselling](#). 17(1). 2015. DOI:[10.1080/13642537.2015.1006132](#)

5. Огляд результатів діяльності Державної установи «Центр пробації» за 2024 рік. 2025. URL: <https://www.probation.gov.ua>

6. Реалізація прав засуджених в суспільстві змін: науковий і прикладний дискурс : дайджест стенд. доп. наук.-метод. семінару у формі круглого столу онлайн, 04 квіт. 2023 р., м. Харків, 2023. 48 с. URL : <https://ivpz.kh.ua/wp-content/uploads/2023>

7. Docudays UA. 2025. <<https://docuclub.docudays.ua/news/filmi-pyatoi-kolekcii/> >

8. Проморолики про пробацію в Україні. 2021. <https://www.youtube.com/playlist?list=PLEePtGdrpklpXc99Br13G0Wa4JenqWWQ2>

КИРИЧЕНКО Юлія,
доктор юридичних наук, професор, професор
кафедри правового регулювання економіки, Харківський
національний економічний університет ім. Семена Кузнеця

ПРИНЦИПИ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Системний аналіз спеціальної юридичної літератури надає підстави стверджувати, що у переважній більшості випадків під принципами місцевого самоврядування розглядаються, обумовлені самою природою цього складного соціально-правового і політичного інституту, його завданнями та функціями основні вихідні ідеї і положення, закріплені у чинному законодавстві, які визначають основи організації і функціонування місцевого

самоврядування та їх органів.

Нам видається більш прийнятним, все ж таки, надаючи визначення принципам місцевого самоврядування використовувати словосполучення «нормативні правила» або «нормативні засади», а не «визначальні ідеї». Адже вони виступають підґрунтям і основним орієнтиром для реалізації всієї нормотворчої і правозастосовчої діяльності місцевих органів влади.

Маючи загальнообов'язковий, імперативний і загально значимий характер, вони складають фундамент для існування системи місцевого самоврядування, охоплюють всі аспекти діяльності її органів, визначають весь комплекс суспільних відносин, що виникають у процесі їх організації і функціонування.

Функціональне призначення того чи іншого принципу місцевого самоврядування важко переоцінити. Адже їх нормативно-регулятивні та системні властивості, взаємоузгодженість та взаємодія між собою, сутнісна природа спрямовані на досягнення максимального ефекту та результативності від діяльності територіальних громад та обраних ними органів і посадових осіб з метою самостійного вирішення місцевих питань на певній адміністративно-територіальній одиниці.

Найбільш часто на сторінках наукових видань зустрічається класифікаційний розподіл принципів місцевого самоврядування за формою їх існування, тобто джерелом або способом матеріалізації у праві, а саме на: загальноправові (конституційні) та спеціальні (спеціалізовані). Якщо перша група обумовлена конституційно-правовою природою місцевого

самоврядування (народовладдя, гуманізм, демократизм, верховенство права, законність, гласність), і відображає та розкриває соціальну природу місцевого управління, його детермінованість і зумовленість суспільством; то друга (колегіальності; поєднання місцевих і державних інтересів; виборності; правової, організаційної та матеріально-фінансової самостійності в межах повноважень, визначених відповідними законами; підзвітності та відповідальності перед територіальними громадами їх органів та посадових осіб; державної підтримки та гарантії місцевого самоврядування; судового захисту прав місцевого самоврядування) безпосередньо закріплюють особливості місцевого самоврядування, зокрема діяльності його органів.

Усі названі принципи мають самостійне значення і тісно пов'язані між собою. У сукупності вони становлять єдину цілісну систему принципів організації та функціонування місцевого самоврядування [1, с. 195]. Системність як ознака означає, що кожний із принципів місцевого самоврядування діє не автономно, у відриві один від одного, а цілісно, тобто в єдності та взаємозв'язку.

С. Г. Скрипничук до найважливіших принципів, на основі яких організовуються та діють органи місцевого самоврядування, зараховує: а) принцип демократизму, який передбачає створення сприятливих умов задля реальної участі громадян в управлінні справами держави та суспільства; б) принцип поділу влади, який передбачає обов'язковий поділ влади на законодавчу, виконавчу та судову, і забезпечує визнання та гарантування самоврядування як права територіальних громад

вирішувати питання місцевого значення; в) принцип законності, який є основою функціонування органів держави і місцевого самоврядування і який означає, що згадані органи можуть створюватися і діяти у спосіб, передбачений чинним законодавством; г) принцип гуманізму, як одна із головних засад конституційного ладу України, адже людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека, визнаються найвищою демократичною цінністю [2, с. 35].

Загальноправові принципи визнані міжнародною спільнотою, мають фундаментальний характер і найвищий ступінь абстрактності, відмічаються підвищеною стабільністю, ідеологічною нейтральністю, оскільки визначають загальні засади організації та діяльності будь-якого органу демократичної публічної влади, як і держави в цілому. Усі вони знайшли своє відображення у Розділі I Основного Закону України і тому, як основоположні засади, служать «системою координат» для вироблення та закріплення всіх інших принципів, зокрема організаційних та функціональних нормативних правил та стандартів, відповідно до яких реалізуються функції та повноваження місцевих органів влади.

Визнання і закріплення вітчизняним суб'єктом правотворчості вищенаведених принципів у законодавстві України є необхідною вимогою Європейської Хартії місцевого самоврядування (надалі – Хартія), якою передбачено перелік основних засад формування відповідної системи місцевого самоврядування у державах-членах Ради Європи, що підписали цей документ. Реалізуючи децентралізовані державно-владні

повноваження, органи та посадові особи місцевого самоврядування зобов'язані оптимально поєднувати у своїй діяльності муніципальні та державні інтереси, зокрема якісно та відповідально здійснювати окремі повноваження органів виконавчої влади, які делеговані їм законом.

З іншого боку, європейський законодавець наполягає на тому, що якщо повноваження делегуються органам місцевого самоврядування центральним чи регіональним органом, органи місцевого самоврядування у міру можливості мають право пристосовувати свою діяльність до місцевих умов (ч. 5 ст. 4 Хартії) [3].

Принцип правової, організаційної та матеріально-фінансової самостійності місцевого самоврядування та його органів полягає в тому, що останні повинні мати свої власні повноваження, визначені на конституційному та законодавчому рівнях.

Частиною 1 ст. 4 Хартії також визначено, що «головні повноваження і функції органів місцевого самоврядування визначаються конституцією або законом. Однак це положення не перешкоджає наділенню органів місцевого самоврядування повноваженнями і функціями для спеціальних цілей відповідно до закону. Такі повноваження мають бути повними і виключними і не можуть скасовуватися чи обмежуватися іншим, центральним або регіональним органом, якщо це не передбачене законом» (ч. 4 ст. 4 Хартії) [3].

Вітчизняний суб'єкт правотворчості також закріпив у ст. 16 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» положення, відповідно до якого «органи

місцевого самоврядування є юридичними особами і наділяються цим та іншими законами власними повноваженнями, у межах яких діють самостійно і несуть відповідальність за свою діяльність відповідно до Закону» [4].

Як цілком вірно зазначає О. П. Кириленко, на матеріально-фінансову самостійність місцевого самоврядування наголошує ч. 1 ст. 9 Європейської Хартії місцевого самоврядування, де зокрема говориться, що органи місцевого самоврядування мають право, в межах національної економічної політики, на володіння достатніми власними коштами. Враховуючи це, у ч. 1 ст. 142 Конституції України встановлено, що матеріальною і фінансовою основою місцевого самоврядування є рухоме та нерухоме майно, доходи місцевих бюджетів [5, с. 134]. Керуючись ч. 6 ст. 16 та ч. 1 ст. 61 вищезазначеного Закону відмітимо, що місцеві бюджети є самостійними, вони не включаються до Державного бюджету України, бюджету Автономної Республіки Крим та інших місцевих бюджетів, оскільки органи місцевого самоврядування в селах, селищах, містах, районах у містах (у разі їх створення) самостійно розробляють, затверджують і виконують відповідні місцеві бюджети згідно з Бюджетним кодексом України [4].

Підсумовуючи вищевикладене, доцільно поділити принципи діяльності органів місцевого самоврядування як суб'єктів адміністративного права на: 1) організаційні; 2) функціональні, під впливом яких створюються оптимальні організаційні умови для реалізації адміністративної нормотворчої та правозастосовчої діяльності органами

місцевого самоврядування, а також визначаються її способи, зміст та правова форма.

До організаційних принципів діяльності органів місцевого самоврядування, тобто таких, за якими формується і функціонує система органів місцевого самоврядування, варто зарахувати: верховенства закону в організації системи органів місцевого самоврядування; поєднання представницької демократії з формами прямого волевиявлення громадян; підконтрольності та відповідальності органів і посадовців місцевого самоврядування перед територіальною громадою; організаційного відособлення місцевого самоврядування, його органів в системі управління державою і взаємодія на засадах партнерства з органами державної влади у здійсненні загальних завдань і функцій; повсюдності місцевого самоврядування; правової, організаційної та фінансової спроможної автономії місцевого самоврядування.

З іншого боку, такі принципи, як: верховенства права як пріоритету прав і свобод людини і громадянина; відкритості і прозорості у діяльності органів місцевого самоврядування; законності як діяльності органів місцевого самоврядування відповідно до повноважень і в порядку, визначених законом; поєднання співмірності, необхідної достатності та придатності здійснюваних дій з боку органів місцевого самоврядування з неприпустимістю зловживання наданими повноваженнями під час вирішення питань місцевого значення; компетенції, професіоналізму, неупередженості та спроможності; запобігання корупційним діянням; доступності та своєчасності надання

адміністративних послуг; субсидіарності прийняття рішень; участі представників територіальних громад у розробці проектів управлінських рішень та їх прийнятті; колегіальності; відповідальності за прийняті рішення – утворюють систему функціональних принципів, яка слугує підґрунтям для належної адміністративної нормотворчої та правозастосовної діяльності органів місцевого самоврядування.

Отже, на підставі проведеного системного аналізу норм національного та європейського законодавства, під принципами діяльності органів місцевого самоврядування слід розуміти законодавчо зафіксовані нормами вітчизняного та міжнародного законодавства об'єктивно обумовлені природою публічної влади, стержневі, відносно стабільні, науково обґрунтовані засади, які, з одного боку, визначають організаційну структуру, соціальну спрямованість і основні властивості місцевого самоврядування як багатокомплексного соціально-правового явища, а з іншого, – які на протязі тривалого часу не зазнають суттєвих змін, і визначають характер і зміст нормотворчої і правозастосовної діяльності виконавчих і представницьких органів місцевого самоврядування як суб'єктів адміністративних правовідносин.

Список використаних джерел:

1. Державне будівництво та місцеве самоврядування в Україні: підруч. для студ. вищ. навч. закл. За ред. С. Г. Серьогіної. Х.: Право, 2005. 256 с.
2. Скрипничук В. М. Обласна рада в системі

місцевого самоврядування в Україні: організація та діяльність: монографія В. М. Скрипничук. К.: Вид-во АМУ, 2006. 208 с.

3. Європейська хартія місцевого самоврядування (м. Страсбург, 15 жовтня 1985 року). URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036.

4. Про місцеве самоврядування в Україні: закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80>.

5. Кириленко О. П. Місцеві бюджети України (історія, теорія, практика): монографія. К.: НІОС, 2000. 384 с.

КОЛЕСНИК ТЕТЯНА,

доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри цивільного, трудового права та права
соціального забезпечення
Донецького державного університету внутрішніх справ
t.v.kolesnik23@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9167-4072>

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНДЕРНОГО БАЛАНСУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Досягнення гендерного паритету в органах влади та державного управління залишається актуальним завданням, незважаючи на здобутки та зміни на

законодавчому й інституційному рівнях. В Україні прийнята розгалужена система законодавства та політик з питань запобігання та протидії гендерно зумовленому насильству.

Основними законодавчими актами у цій сфері є: Закони України: «Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами», «Про запобігання та протидію домашньому насильству», «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», а також постанова Кабінету Міністрів України «Про порядок взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи в сфері запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі».

Слід констатувати, що у період з 2022-2025 р.р. масштабуються потоки внутрішньо переміщених осіб, у складі яких переважають жінки, що призводить до формування нових гендерних викликів у зв'язку з воєнними діями рф. Ці виклики пов'язані з підвищенням ризиків гендерно зумовленого насильства, формуванням передумов для множинної дискримінації вразливих категорій населення, браком можливостей для їх гідної зайнятості та отримання доходу, зростанням потреби в соціальних послугах, що надаються на рівні громад.

Ми добре розуміємо, що успіх України – у боротьбі за власну свободу, повоєнному відновленні та зміцненні її як демократичної європейської держави – залежить від реалізації потенціалу кожного громадянина й кожної громадянки. Для цього необхідно усувати наявні бар'єри, часто зумовлені стереотипами, дискримінаційними

нормами та практиками. Орієнтиром для нас у цьому питанні має стати європейський досвід та напрацювання [1, с. 7]. Нині стан балансу залишається скоріше орієнтиром і поки недосяжною мрією, ніж реальною характеристикою соціальних відносин, у тому числі гендерних [2, с. 4].

Основні вектори сьогодні мають бути спрямовані на інтеграцію гендерних аспектів у стратегічне планування та національні пріоритети всіх поточних реформ, на зміцнення державних інституцій на національному та місцевому рівнях, на аналіз та перегляд нормативно-правових актів для ліквідації всіх форм дискримінації щодо жінок та дівчат з метою ефективного дотримання Цілей сталого розвитку та впровадження відповідних нормативно-правових актів, що сприятиме просуванню гендерної рівності та розширенню прав і можливостей жінок на всіх рівнях [3].

Кабінет Міністрів України розпорядженням від 16 грудня 2020 року № 1578-р затвердив План заходів з реалізації зобов'язань Уряду України, за яким Україною в рамках міжнародної ініціативи «Партнерство Біарріц» [4] взято зобов'язання з забезпечення наскрізності принципів гендерної рівності в освіті, а саме: розроблення та затвердження Стратегії впровадження гендерної рівності у сфері освіти до 2030 року; запровадження обов'язкової анти дискримінаційної експертизи всього освітнього контенту; гендерний аудит закладів освіти [5].

Принагідно відзначити, що у 2025 році Україна прагне забезпечити гендерний баланс у сфері оплати праці. Уряд ухвалив Національну стратегію подолання

гендерного розриву в оплаті праці на період до 2030 року [6], з метою збільшити кількість роботодавців, які складають та виконують плани дій із забезпечення гендерної рівності. Стратегія, спрямована на виконання міжнародних зобов'язань України у сфері гендерної рівності, зокрема в межах: Конвенції Міжнародної організації праці № 100 про рівне винагородження чоловіків і жінок за працю рівної цінності; Конвенції Міжнародної організації праці № 111 про дискримінацію в галузі праці та занять; Конвенції Міжнародної організації праці № 156 про рівне ставлення і рівні можливості для трудящих чоловіків і жінок: трудящі із сімейними обов'язками; Угоди про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Правова система та практика ЄС щодо забезпечення гендерної рівності продовжують розвиватися згідно з Планом дій ЄС щодо прав людини та демократії на 2020-2024 роки та Стратегією гендерної рівності ЄС на 2020-2025 роки. Щоб відповідати стандартам членства, Україна має продемонструвати відданість принципам і цінностям Євросоюзу, готовність докласти активних зусиль для подолання існуючих гендерних розривів [1, с. 10].

Резюмуючи викладене слід зазначити, що гендерна політика України в сучасних умовах для досягнення рівних прав та можливостей для жінок і чоловіків необхідно спрямувати зусилля на зміцнення інституційних механізмів забезпечення гендерної рівності та розробити комплексний підхід до усунення організаційних бар'єрів у

реагуванні держави на гендерну нерівність та дискримінацію.

Список використаних джерел:

1. Індекс гендерної рівності в Україні – 2025. Український жіночий фонд. URL: https://uwf.org.ua/wp-content/uploads/2025/03/gender_index_ukr_web.pdf

2. Шопіна І.М. Гендерний баланс та гендерна рівність в секторі безпеки і оборони: проблеми і перспективи. Академічні візії. Вип. 37. 2024. С. 1-7.

3. Цілі сталого розвитку: Україна. Національна доповідь. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/natsionalna-dopovid-csr-Ukrainy.pdf>

4. План заходів з реалізації зобов'язань Уряду України, взятих в рамках міжнародної ініціативи «Партнерство Біарріц» з утвердження гендерної рівності, затверджений Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 грудня 2020 р. № 1578-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1578-2020-%D1%80#Text>

5. Стратегія впровадження гендерної рівності у сфері освіти до 2030 року. Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 20 грудня 2022 р. № 1163-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1163-2022-%D1%80#Text>

6. Національна стратегія подолання гендерного розриву в оплаті праці на період до 2030 року. Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України

від 15 вересня 2023 р. № 815-р. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/815-2023-%D1%80#Text>

СТАЩАК Анжела,
доктор юридичних наук, доцент,
доцент кафедри правового регулювання економіки
ХНЕУ імені Семена Кузнеця

ЗНАЧЕННЯ ЗАСАД КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

В процесі реформування кримінального процесуального законодавства до структури Кримінального процесуального кодексу України було введено інститут засад кримінального провадження, що безумовно стало одним із найвидатніших змін у його змісті. Важливість засад кримінального провадження як для теорії кримінального процесуального права, так і для правозастосування важко переоцінити. У теорії засади кримінального процесу справедливо розглядаються «як провідна ланка всієї системи кримінальних процесуальних гарантій, як сукупність способів і засобів, які забезпечують усім та кожному рівні правові можливості для надбання та реального здійснення своїх прав та свобод» [7, с. 23]. «Значення загальних засад кримінального провадження як норм вищого ступеня нормативності полягає у тому, що вони: слугують гарантією правосуддя; є гарантією дотримання прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження» [1. С.113.]. При цьому, «проблема засад кримінального провадження є однією з

головних у науці кримінального процесу. Будучи основними правовими положеннями, воно уособлюють у собі фундаментальну і стрижневу базу побудови та функціонування кримінального процесуального законодавства, демократичну спрямованість його змісту. Засади кримінального провадження відображають сутність і зміст кримінального процесу, характеризують його історичний тип, визначають предмет і методи процесуального регулювання та характеризують рівень захисту прав і свобод людини в кримінальному провадженні» [2, с.169].

На жаль, незважаючи на реалізацію такої масштабної новели, законодавець, окресливши систему означених засад – не передбачив їх нормативне поняття вказавши лише про те, що «зміст та форма кримінального провадження повинні відповідати загальним засадам кримінального провадження». Окрім того, Главу 2, де містяться засади, законодавець назвав «Засади кримінального провадження», а ст. 7 «Загальні засади кримінального провадження», що приводить до думки про існування ще якихось засад, зокрема спеціальних. Це з одного боку відкриває прості науковцям для формування власних поглядів на побудову дефініції такого роду, а з іншого навряд чи позитивно впливає на урозуміння цього поняття, його ознак і значення. Дослідження сучасної правової літератури показало, що такого роду понять, запропонованих сучасними вченими можна виявити чимало. При чому вони мають відмінності як концептуальні, так і лише у окремих нюансах визначення. Так, при окресленні поняття засад відрізняються і підходи

використані для цього – застосовується і мовно-лінгвістичний підхід і спроба ототожнити засади із принципами, ідеями, керівними положеннями тощо. Застосовуються і інші підходи. Така саме ситуація спостерігається із окресленням ознак засад кримінального провадження, кількість яких має достатньо значну розбіжність.

Беручи до уваги і осяжність зазначених засад – в літературі виділяється і різноманітний комплекс факторів, у яких полягає значення засад кримінального провадження. Так, Моргун Н.С. Сєдакова В.В., Бондар С.В. зазначали, що «їх кримінальне процесуальне значення полягає у тому, що вони: є першоджерелом і визначають базисну основу інших кримінальних процесуальних інститутів; становлять юридичне підґрунтя при вирішенні суперечливих питань, усуненні прогалин в законодавстві; забезпечують гарантії дотримання прав, свобод і законних інтересів людини; визначають зміст і сутність процесуальної форми й виступають основою її подальшого розвитку» [3, С. 38]. Багнюк Г.І. враховуючи позицію Грошового Ю. М. зазначав, що засади кримінального провадження: слугують гарантією для здійснення правосуддя; гарантують дотримання прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження; слугують підґрунтям тлумачення норм кримінального процесуального права; слугують для усунення прогалин у правовому регулюванні кримінальних процесуальних правовідносин; гарантують постановлення законних та обґрунтованих рішень; синхронізують систему норм кримінального процесуального права; забезпечують

узгодженість інститутів кримінального процесуального права та єдність процесуальної форми; є основою і вихідними положеннями для удосконалення кримінальних процесуальних інститутів та окремих норм [2, с.173]. Окремі вчені більш стисло характеризують значення засад зазначаючи, що «значимість засад (принципів) кримінального провадження як інституту кримінального процесу полягає не лише в тому, що вони виступають процесуальними гарантіями прямої дії і створюють процедурну основу всього кримінального провадження» [4, с.232].

В будь-якому випадку, важливість та значення засад кримінального провадження важко переоцінити з огляду на їх зміст, імперативність та обов'язковість урахування їх правозастосовником. Але, при побудові якісної дефініції на законодавчому рівні та виокремлення ознак засад і особливостей їх застосування наприклад на різних стадіях кримінального провадження – дозволить більш комплексно і конкретно описати їх значення для кожної із них.

Список використаних джерел:

1. Беспалько І.Л. Основні ознаки засад кримінального провадження. України. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми вдосконалення правового забезпечення прав та основних свобод людини і громадянина» 22-23 червня 2018 р. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/15239/1/Bespalko_113-116.pdf

2. Багнюк Г.І. Поняття та значення засад кримінального провадження. ПРАВО І СУСПІЛЬСТВО. 2015. № 6 частина 2. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2015/6_2015/part_2/32.pdf

3. Моргун Н.С., Сєдакова В.В., Бондар С.В. Засади кримінального провадження: поняття та сутність. Приватне та публічне право. 2022. № 2. URL: http://pp-law.in.ua/archive/2_2022/6.pdf

4. Гулела М., Несімко О. Верховенство права в системі засад кримінального провадження. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: «Юридичні науки» 2020. Т. 7, № 2. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2020/sep/22163/37.pdf>

ЮРОВСЬКА ВІКТОРІЯ,

д.ю.н., доцент,

професор кафедри правового регулювання економіки
Харківського національного економічного університету
імені Семена Кузнеця

ПІДТРИМКА ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ: ЗАКОНОДАВЧІ ПРОПОЗИЦІЇ

Повномасштабне вторгнення рф до України поставило перед нашим суспільством питання соціальної реінтеграції ветеранів цієї війни. Учасники бойових дій після повернення в цивільне життя потребують підтримки

та допомоги зі сторони держави та суспільства, оскільки через отримані фізичні та психологічні травми часто не можуть продовжити жити повноцінне життя без підтримки.

З питанням соціальної реінтеграції учасників бойових дій в різні роки стикались всі країни, які приймали участь у збройних конфліктах, і завжди це питання вирішувалося комплексно: забезпечення фізичної реабілітації, психологічної підтримки, надання соціальних гарантій та пільг, а також забезпечення повернення до роботи за цивільною професією ветерана або ж за іншою професією після проходження перекваліфікації.

Необхідність комплексного підходу у соціальній реінтеграції ветеранів російсько-української війни на сьогодні вже закріплена на нормативному рівні, а саме в Стратегії ветеранської політики на період до 2030 року, схваленій розпорядженням Кабінету Міністрів України від 29.11.2024 № 1209-р [1].

За окремими напрямками вже прийнято нормативно-правові акти. Наприклад, Закон України «Про систему охорони психічного здоров'я в Україні» від 15.01.2025 № 4223-IX передбачається необхідність формування та реалізації політики у сфері психічного здоров'я, адаптовану до потреб ветеранів війни; реалізації програм та забезпечення надання комплексних послуг з питань психічного здоров'я ветеранам війни; сприяння розроблення та виконання програм реабілітації та відновлення для ветеранів із психічними розладами, іншими проблемами, що стосуються психічного здоров'я; забезпечення організації підтримки психічного здоров'я

при реалізації заходів системи переходу від військової служби до цивільного життя тощо [2].

Проте відкритим залишається питання повернення ветеранів до цивільних професій та їх працевлаштування.

Так, серед іншого, у вказаній Стратегії систематизовані проблеми, через які ветерани не мають можливості нормального працевлаштування після повернення до цивільного життя:

- складна економічна ситуація;

- сучасний розвиток економіки та ринку праці в Україні, що зазнав надзвичайно великих втрат як фінансових, так і людських, у зв'язку із збройною агресією РФ;

- яскраво виражене упередження з боку роботодавців;

- негативні зміни у фізичному та психічному здоров'ї ветеранів;

- зміна професійної компетенції;

- часткова або повна втрата конкурентоздатності в попередній цивільній професії [1].

Зі всіма вказаними факторами можна погодитися. Більш того, вони підтверджуються статистичними показниками. Так, відповідно до дослідження, проведеного у рамках Програми реінтеграції ветеранів IREX, 32 % ветеранів, яким довелося шукати роботу після військової служби, відчували небажання роботодавців наймати їх через їхній статус. За результатами дослідження «Життя після конфлікту», проведеного у 2019 році, 24% екс комбатантів заявляли, що відчувають дискримінацію через статус ветерана при пошуку роботи, а 80 % ветеранів не

вказують свій військовий досвід у резюме (за даними «Центру зайнятості вільних людей») [3].

Цю негативну статистику обов'язково необхідно враховувати під час визначення шляхів соціальної реінтеграції учасників бойових дій саме у сфері повернення їх до трудових відносин.

І якщо нормалізація економічної ситуації та стабілізація ринку праці в Україні, пов'язані саме з макроекономічними процесами, що відбуватимуться у нашій державі, у тому числі й з припинення бойових дій та отриманням міжнародної фінансової допомоги, то інші фактори можуть бути нівельовані саме завдяки формуванню комплексної та послідовної законодавчої політики, запровадження відповідної державної підтримки та державних програм.

На сьогодні будь-які особливості працевлаштування учасників бойових дій відсутні. Проте, у Верховній Раді України зареєстровано два законопроекти, спрямовані на врегулювання цього питання.

Так, у проекті Закону про внесення змін до деяких законів України щодо підтримки працевлаштування учасників бойових дій від 17.04.2025 № 13180 передбачаються, зокрема, наступні шляхи забезпечення права учасників бойових дій на працю:

запровадження для роботодавців з чисельністю працівників понад 8 осіб квоти для працевлаштування ветеранів у розмірі 5 відсотків середньооблікової кількості штатних працівників облікового складу за попередній календарний рік;

запровадження позитивного механізму стимулювання роботодавців при працевлаштуванні учасників бойових дій строком не менше, ніж на один рік, у вигляді компенсації 50 відсотків фактичних витрат на оплату праці, але не більше подвійного розміру мінімальної заробітної плати на момент виплати компенсації, тривалістю виплат шість місяців;

запровадження негативного механізму стимулювання роботодавців при працевлаштуванні учасників бойових дій у вигляді застосування штрафу за невиконання роботодавцем протягом року квоти для працевлаштування учасника бойових дій у двократному розмірі мінімальної заробітної плати, встановленої на момент виявлення порушення;

віднесення до джерел формування коштів Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття коштів, отриманих від сплати фінансових санкцій за невиконання квоти працевлаштування учасників бойових дій;

встановлення до 01.01.2028 ЄСВ для учасників бойових дій на рівні мінімального страхового внеску аналогічно, як це передбачено для резидентів Дія Сіті [4].

В альтернативному проекті Закону про внесення змін до деяких законів України щодо підтримки працевлаштування учасників бойових дій від 01.05.2025 № 13180-1 звертається увага на наступні недоліки основного законопроекту, а саме:

недоцільність стягнення штрафів за невиконання нормативів із працевлаштування учасників бойових дій, на

проти вагу чому пропонується більш прогресивна модель із справлення внесків за невиконання таких нормативів;

відсутність достатньо ефективних стимулів для роботодавців, які належним чином виконують встановлені нормативи працевлаштування учасників бойових дій [5].

У зв'язку із чим законотворці пропонують більш комплексний підхід для забезпечення працевлаштування учасників бойових дій, який складається, зокрема, з наступних елементів:

1. Закріплення на нормативно-правовому рівні системи заходів для підтримки працевлаштування учасників бойових дій – встановлення нормативу робочих місць для працевлаштування учасників бойових дій; справляння внеску на підтримку працевлаштування учасників бойових дій у разі невиконання роботодавцем нормативу робочих місць для працевлаштування учасників бойових дій; виплата компенсації за працевлаштування учасників бойових дій у разі виконання роботодавцем нормативу робочих місць для працевлаштування учасників бойових дій; професійна підготовка, підвищення кваліфікації і перепідготовка учасників бойових дій для забезпечення їх працевлаштування.

2. Встановлення норматив робочих місць для працевлаштування учасників бойових дій у кількості: одного робочого місця, – для роботодавців, у яких кількість штатних працівників становить від 8 до 25 працівників; 5% кількості працівників, – для роботодавців, у яких кількість штатних працівників становить більше 25 працівників; 10% кількості працівників, – для органів державної влади та місцевого самоврядування.

3. Закріплення права роботодавців, які протягом звітного кварталу виконали обов'язок щодо нормативу робочих місць для працевлаштування учасників бойових дій, мають право на отримання компенсації за працевлаштування учасників бойових дій, яка виплачується у розмірі фактичних витрат роботодавця на сплату податку на доходи фізичних осіб, військового збору та єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування за учасників бойових дій, які безперервно протягом повного звітного кварталу були працівниками такого роботодавця.

4. Спрямування коштів, які надходять до Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття від сплати роботодавцями внеску на підтримку працевлаштування учасників бойових дій, штрафів та пені за несплату чи за порушення порядку сплати такого внеску, є джерелом для фінансування витрат на професійну підготовку, підвищення кваліфікації і перепідготовку учасників бойових дій та виплату компенсацій роботодавцям за працевлаштування учасників бойових дій [5].

Варто відзначити, що альтернативний законопроект вбачається більш прогресивним та не має на меті першочергове покарання роботодавців та ставлення їх у становище «винних» осіб, надаючи фактично їм право вибору: або фінансово забезпечувати соціальну реінтеграцію учасників бойових дій, або ж створювати для них робочі місця із отриманням при цьому не тільки робітника, але й певні гарантії та підтримку від держави.

Звичайно, обидва законопроекти мають свої

позитивні та негативні сторони, що будуть оцінені, враховані та скореговані законодавчим органом, і, сподіваємося, що в кінцевому результаті ми отримуємо дієвий механізм соціальної реінтеграції учасників бойових дій через призму їх працевлаштування, що буде враховувати, у тому числі, й інтереси роботодавців.

Список використаних джерел:

1. Про схвалення Стратегії ветеранської політики на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2024-2027 роках : розпорядження Кабінету Міністрів України від 29.11.2024 № 1209-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1209-2024-p#Text> (дата звернення: 21.05.2025).

2. Про систему охорони психічного здоров'я в Україні : Закон України від 15.01.2025 № 4223-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4223-20#Text> (дата звернення: 21.05.2025).

3. Соціологічне дослідження «Потреби та перешкоди ветеранів при працевлаштуванні», червень-липень 2023 р. URL: https://veteranfund.com.ua/wp-content/uploads/2023/07/Zvit_pereshkodi_precevashtuvanii.pdf (дата звернення: 21.05.2025).

4. Проект Закону про внесення змін до деяких законів України щодо підтримки працевлаштування учасників бойових дій від 17.04.2025 № 13180. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/56211> (дата звернення: 21.05.2025).

5. Проект Закону про внесення змін до деяких законів України щодо підтримки працевлаштування учасників

бойових дій від 01.05.2025 № 13180-1. URL:
<https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/56344> (дата
звернення: 21.05.2025).

ЯЩЕНКО Андрій,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального права і кримінології
Навчально-наукового інституту № 1
Харківського національного університету
внутрішніх справ

**ВИПРАВНІ РОБОТИ ТА АРЕШТ ЯК
АЛЬТЕРНАТИВНІ ВИДИ КРИМІНАЛЬНО-
ПРАВОВОГО ОБТЯЖЕННЯ ЗА ПРОЯВИ
КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ОСВІТНІЙ
СФЕРІ: ОЦІНКА ВІДПОВІДНОСТІ КРИТЕРІЯМ
ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ ПОКАРЬ ПІД ЧАС ЇХ
ПРИЗНАЧЕННЯ ЗА ОКРЕМІ ФОРМИ
ПРОТИПРАВНОЇ АКТИВНОСТІ**

Порушення кримінально-правових заборон, передбачених різними частинами статі 111-1 КК України, обумовлює притягнення підозрюваних осіб до кримінальної відповідальності, а у випадку визнання їх винними – покладання на них такої відповідальності. Кримінально-правовим і водночас негативним наслідком покладеної кримінальної відповідальності є вимушене зазнавання особою, яка вчинила кримінальне правопорушення, державного осуду та (або) примусу у вигляді різних за ступенем суворості покарань, обмежень

правового статусу засудженого, обумовлених судимістю, а також інших заходів кримінально-правового характеру.

Зі змісту санкції ч. 3 ст. 111-1 КК України випливає, що передбачені в ній прояви колабораційної діяльності в освітній сфері *«караються виправними роботами на строк до двох років або арештом на строк до шести місяців, або позбавленням волі на строк до трьох років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років»* [3]. Тож одним із можливих кримінально-правових обтяжень за наявні прояви цього негативного явища може бути призначення судом покарання у вигляді арешту на строк до шести місяців.

Суть арешту полягає у короткочасній ізоляції засудженої особи в місцях обмеження свободи, що істотно відрізняються від місць несповоди у випадках призначення покарання у вигляді позбавлення волі. Тож ступень суворості покарання у вигляді арешту вочевидь є менш суворим, ніж ступінь суворості покарання у вигляді позбавлення волі.

Незважаючи на нормативно-правову визначеність у санкції ч. 3 ст. 111-1 КК України цього виду основного покарання, можливість його призначення за протиправні дії, передбачені в диспозиції цієї частини статті, сьогодні істотно обмежена.

Річ у тім, що згідно з законом України № 3342 «Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо удосконалення видів кримінальних покарань» [4], покарання у вигляді арешту у санкціях

більшості статей Особливої частини КК України замінено на такий новий вид основного покарання як пробаційний нагляд.

Не вдаючись у дискусію з приводу доцільності регламентації саме цього різновиду примусу серед різних видів покарань, оскільки пробаційний нагляд дуже нагадує передбачені ч. 2 ст. 76 КК України обов'язки, які суд покладає на особу, звільнену від відбування покарання з випробуванням, зазначимо, що покарання у виді арешту, відповідно до нової редакції ст. 60 КК України, зводиться до тримання засудженого військовослужбовця в умовах ізоляції на гауптвахті і встановлюється на строк від одного до шести місяців [3]. Тож засудженими за цим видом покарання натеper вже не можуть бути будь-які фізичні, осудні особи, які є громадянами України і досягли віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, а саме 16-ти років.

За наявною офіційною статистичною інформацією протягом 2024 р. засудженими за вчинення злочину, передбаченого ч. 3 ст. 111-1 КК України, виявилися 43 громадянина України. Це переважно робітники, державні та інші службовці, вчителі (викладачі), з яких: 1) жінок – 32 особи; 2) вік засуджених на момент вчинення злочину: а) від 25 до 30 р. – 2; б) від 30 до 50 р. – 20; в) від 50 до 60 р. – 18; від 65 років і старше – 3 [2]. Тобто жодного засудженого військовослужбовця. У зв'язку з цим, потенційна можливість призначення покарання у вигляді арешту лише військовослужбовцям за вчинення злочину, передбаченого ч. 3 ст. 111-1 КК України, якщо таку можливість певною мірою прогнозувати на наступні роки

– занадто низька.

З іншого боку, не можна не звернути увагу також й на те, що Верховний Суд визначив критерії караності колабораційної діяльності в освітній сфері, зокрема тієї її форми, яка зводиться до обіймання посади, що передбачає впровадження стандартів освіти держави-агресора в закладах освіти у період воєнного стану.

Варто наголосити, що ці критерії караності стосуються випадків вчинення цього злочину особами, які не належать до категорії осіб військовослужбовців. Вони зводяться до того, що засуджені особи вчиняли злочин проти основ національної безпеки України, що становить велику суспільну небезпеку; здійснювали дії, спрямовані на впровадження стандартів освіти держави-агресора в закладах освіти у період воєнного стану. У зв'язку з цим, призначене таким особам основного покарання у вигляді арешту за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 111-1 КК України, не може відповідати загальним засадам призначення покарання, принципам законності, справедливості, обґрунтованості та індивідуалізації покарання й не сприятиме виправленню засудженої та запобіганню вчиненню нових правопорушень (Постанова ККС ВС від 29 січня 2024 року у справі № 183/184/23 (провадження № 51-5942км23) [1].

Якщо припустити можливість вчинення колабораційної діяльності в освітній сфері власне військовослужбовцями, то вочевидь призначення покарання у вигляді арешту таким категоріям осіб ще у більшому ступені не відповідатиме вищезгаданим критеріям караності колабораційної діяльності, яка

полягала би в діях щодо впровадження стандартів освіти держави-агресора у військових закладах освіти, а також у здійсненні пропаганди у таких закладах освіти незалежно від типів та форм власності у період дії правового режиму воєнного стану.

Крім того, наведена позиція касаційного суду мимоволі обумовлює постановку питання і про відповідність критеріям караності колабораційної діяльності в освітній сфері у випадках призначення такого покарання як виправні роботи. З огляду на те, що виправні роботи за ступенем суворості є менш суворим видом покарання порівняно з покаранням у вигляді арешту, то його призначення за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 111-1 КК України, принаймні у формі дій, спрямованих на впровадження стандартів освіти держави-агресора у закладах освіти, також навряд чи відповідало би загальним засадам призначення покарання, принципам законності, справедливості, обґрунтованості та індивідуалізації покарання.

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що арешт є покаранням, нормативно-визначеним у санкції ч. 3 ст. 111-1 КК України, призначення якого унеможливорюється в окремих випадках не лише через наявність певних обставин, що виключають можливість його призначення до певної категорії осіб – суб'єктів цього злочинного діяння, але й через наявну правову позицію з цього приводу касаційного кримінального суду, згідно з якою виникають сумніви також і в можливості призначення покарання у вигляді виправних робіт за окремі прояви

колабораційної діяльності, ознаки якої визначені у диспозиції ч. 3 ст. 111-1 КК України.

Список використаних джерел:

1. Відповідальність за колабораціонізм. Позиції Верховного Суду. URL : <https://supreme.court.gov.ua/supreme/press-centr/news/1568372/> .
2. Звіт про склад засуджених за 2024 р. : форма № 7 / Державна судова адміністрація України. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvit_dsau_2024.
3. Кримінальний кодекс України : Закон України № 2341-III від 05.04.2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
4. Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо удосконалення видів кримінальних покарань : Закон України № 3342-IX від 23.08.2023. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3342-20#n10> .

АБДУЛЛАЄВ Шакір,

здобувач освіти першого бакалаврського рівня
2 року навчання ННІ менеджменту і маркетингу,
група 6.03.075.010.23.1

Харківського національного економічного
університету ім. С. Кузнеця

Науковий керівник: КАРЛІНСЬКА Світлана,
к.е.н., доцент кафедри правового регулювання економіки
Харківського національного економічного
університету ім. С. Кузнеця

РОЗВИТОК РИНКУ ЦИФРОВИХ АКТИВІВ В УКРАЇНІ

У сучасному світі цифрові активи, зокрема криптовалюти, токени, NFT та інші форми віртуальних цінностей, набувають дедалі більшого значення в економіці. В Україні ринок цифрових активів перебуває на стадії формування, однак вже сьогодні він демонструє великий потенціал для інвестицій, розвитку фінансових технологій та залучення іноземного капіталу.

Насамперед, варто зазначити, що цифрові активи можуть виступати як ефективний інструмент фінансової децентралізації. В умовах війни та фінансової нестабільності українці шукають альтернативні засоби збереження та примноження капіталу. У цьому контексті криптовалюти виступають привабливою альтернативою традиційним інструментам. Проте на шляху розвитку ринку стоїть низка викликів, зокрема відсутність чіткої нормативно-правової бази, невизначений податковий

режим, низький рівень фінансової грамотності населення та потенційні ризики зловживання активами у шахрайських схемах.

Держава повинна створити сприятливі умови для розвитку цифрової економіки. По-перше, необхідно ухвалити комплексне законодавство, яке б врегульовувало обіг цифрових активів, визначало статус учасників ринку та забезпечувало прозорість транзакцій. Закон «Про віртуальні активи», прийнятий у 2022 році, став першим кроком у цьому напрямку, однак потребує деталізації та гармонізації з європейським законодавством.

По-друге, держава має забезпечити ефективну систему ліцензування та контролю діяльності компаній, що працюють у сфері обігу цифрових активів. Це дозволить знизити ризики шахрайства, підвищити довіру до ринку та захистити права споживачів. Крім того, важливо створити прозорий механізм оподаткування доходів від цифрових активів, який буде зрозумілим як для фізичних осіб, так і для юридичних компаній.

Не менш важливим є розвиток освітніх програм, що сприятимуть підвищенню рівня цифрової та фінансової грамотності громадян. Це дозволить уникати помилок при інвестуванні, зменшити ризики втрати коштів та сприятиме формуванню культури відповідального користування цифровими інструментами.

У перспективі цифрові активи можуть стати важливою складовою цифрової трансформації економіки України. Для цього необхідна активна взаємодія державних органів, приватного бізнесу та громадянського суспільства. Залучення іноземного досвіду, участь у

міжнародних ініціативах, гармонізація українського законодавства з регламентами ЄС, зокрема MiCA (Markets in Crypto-Assets), дозволить Україні стати конкурентоспроможною на глобальному ринку цифрових активів.

Підсумовуючи, можна зазначити, що розвиток ринку цифрових активів в Україні можливий лише за умов прозорого регулювання, державної підтримки та активного залучення суспільства. Це відкриє нові економічні горизонти, сприятиме інноваційному розвитку та інтеграції України у глобальну цифрову економіку.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про віртуальні активи» від 17.02.2022 №2074-IX. [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text]
2. MiCA Regulation: Regulation (EU) 2023/1114 of the European Parliament and of the Council. [https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2023/1114/oj/eng]
3. Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку. Аналітичні матеріали [Електронний ресурс]. [https://www.nssmc.gov.ua/]
4. REGULATION OF CRYPTOCURRENCIES IN THE EU AND UKRAINE: CHALLENGES AND PROSPECTS [http://visnyk-onu.od.ua/journal/2024_29_3/4.pdf]

БАГРІЙ Вікторія,
студентка 3 курсу, факультету №4
Донецького державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: КОЛЕСНИК Тетяна,
завідувач кафедри цивільного, трудового права та права
соціального забезпечення, доктор юридичних наук,
професор Донецького державного університету
внутрішніх справ

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ПРАВА НА ЗОБРАЖЕННЯ

Сучасна епоха цифрових технологій та глобалізації соціальних комунікацій докорінно трансформувала способи створення, поширення та використання візуальної інформації, висуваючи нові, складні виклики для реалізації та захисту особистих немайнових прав фізичних осіб, зокрема – права на зображення. Незважаючи на закріплену в Цивільному кодексі України вимогу отримання згоди особи на використання її зображення, реальний стан справ у медіа та інтернет-просторі демонструє систематичні порушення цієї норми. Виникає колізія між правом особи на приватність і правом авторів зображень на інтелектуальну власність, до чого додаються ще й суспільні інтереси. Наприклад, у випадках публічного висвітлення важливих подій. Ці фактори ускладнюють правозастосовну практику, особливо в умовах стрімкого розвитку цифрових платформ, які функціонують поза межами національних юрисдикцій. У цьому контексті проблема цивільно-правового захисту права на зображення

постає не лише як питання дотримання законодавчих приписів, а як завдання пошуку ефективного балансу між правами особи, свободою вираження поглядів та новими реаліями транснаціонального цифрового середовища.

Говорячи про сутність права на зображення, то вона полягає у тому, що фізична особа має можливість контролювати всі дії, пов'язані з виготовленням, збиранням, зберіганням, відтворенням та поширенням її зовнішнього образу. Такий контроль передусім реалізується через обов'язкову вимогу отримання згоди особи.

Відповідно до ч. 1 ст. 307 Цивільного кодексу України, жодна особа не може бути об'єктом фото-, кіно-, теле- чи іншої зйомки без її дозволу. Цей дозвіл може бути наданий як усно, так і письмово, однак у певних сферах, зокрема у рекламній або медійній, може бути потрібна письмова форма або договір чи ліцензійна угода [1].

Окрім створення зображення, закон вимагає також надання згоди на його подальше розповсюдження – незалежно від форми: друковані видання, телебачення, інтернет-ресурси, соціальні платформи чи рекламні продукти. У разі відсутності такої згоди використання зображення вважається незаконним [2, с. 231].

Водночас, українське законодавство передбачає винятки з цього правила. Використання зображення без згоди особи допускається в окремих випадках, наприклад, коли йдеться про суспільно значимий інтерес – ситуації, коли публікація або зйомка зображення є необхідною для досягнення суспільного блага. Наприклад, у межах заходів щодо безпеки, розшукових операцій, журналістських

розслідувань, що мають вагоме суспільне значення [3, с. 37].

Крім того, згода вважається такою, що надана, коли особа перебуває на офіційному або публічному заході, зокрема, під час урочистостей, судових засідань, конференцій, спортивних подій. Присутність у таких місцях передбачає усвідомлення можливості потрапляння в об'єкти. Однак навіть у таких випадках важливо не виходити за межі правомірності: зйомка в зонах, що не призначені для публічного доступу (наприклад, кулуари, приватні розмови), все ще потребує окремого дозволу [4, с. 15].

Слід звернути увагу, що питання дотримання права на зображення тісно переплітається з поняттям приватності, що гарантується ст. 32 Конституції України, а також ст. 8 Європейської конвенції з прав людини [5;6]. Це право взаємодіє з іншими немайновими правами, як-от право на честь, гідність і ділову репутацію, що є невід'ємною частиною ідентичності особи.

У науковій літературі зазначається, що візуальне зображення може суттєво впливати на репутацію особи, особливо якщо йдеться про маніпулятивний, дискримінаційний або принизливий контекст, що здатен негативно позначитися на її моральному або професійному сприйнятті [7, с. 145].

У цьому питанні гостро стоїть питання щодо балансу між авторськими правами творців фотографій та відео й правом на зображення. Підтримка цього балансу суттєво ускладнюється цифровою природою сучасних технологій, які дозволяють миттєво розповсюджувати контент. Якщо

фотограф або відео оператор передає права на зображення комерційним структурам або третім особам, він має забезпечити отримання згоди від осіб, зображених на цих матеріалах, особливо якщо ці особи не є публічними.

Слушною є думка М.В. Коваленка, який вважає, що гарантією недоторканності приватного життя є дотримання принципу пропорційності та інформованої згоди. Тобто, навіть у разі законного обігу авторського твору, його використання не повинно порушувати особисті немайнові права зображеної особи [8, с. 121].

В основі цивільно-правового захисту права на зображення лежить стаття 16 Цивільного кодексу України, яка визначає можливі способи реагування на порушення прав особи.

Найбільш поширеними є визнання права, припинення протиправних дій, а також відновлення становища, що існувало до порушення – наприклад, видалення фото з вебресурсів.

Важливим інструментом також є компенсація моральної шкоди, що дозволяє покрити втрати нематеріального характеру, спричинені незаконним поширенням зображення [1; 2, с. 233].

Процес відшкодування шкоди, як майнової, так і моральної, вимагає доказів порушення, встановлення причинно-наслідкового зв'язку та негативних наслідків для потерпілого.

У теорії та судовій практиці виокремлюються критерії для оцінки розміру компенсації: характер дій, масштаб їх розповсюдження, отриманий прибуток порушника, а також вплив на репутацію або психологічний

стан потерпілої особи.

Через глибоку особистісну природу права на зображення суди орієнтуються на принципи розумності та справедливості, враховуючи ступінь моральної травми та суспільного розголосу [8, с. 136].

Також особливу складність становить захист зображення в мережі Інтернет, де через анонімність, міжнародну природу ресурсів та технічну складність фіксації правопорушення забезпечення захисту ускладнюється.

Правознавці пропонують різні механізми – від судово-інформаційних експертиз до міжнародної правової співпраці у сфері кіберправа. Проте однією з ключових проблем залишається доведення незаконності дій – встановлення того факту, що зображення оприлюднено без згоди або всупереч домовленостям, і що саме відповідач несе відповідальність за поширення [5, с. 58].

Отже, право на зображення є невід’ємною складовою системи особистих немайнових прав людини, що тісно пов’язане з правом на повагу до приватного життя, честі, гідності та репутації.

У сучасному інформаційному суспільстві, де візуальний контент створюється та поширюється миттєво, забезпечення ефективного цивільно-правового захисту цього права набуває особливої актуальності. Зростання ролі цифрових платформ, соціальних мереж і транснаціонального обміну інформацією створює нові виклики для правозастосовної практики, зокрема у частині визначення меж законного використання зображення особи, особливо без її згоди.

У цьому контексті ключовим є дотримання принципів інформованої згоди, пропорційності, розумного балансу між публічними інтересами, свободою вираження поглядів і правами індивіда.

Захист права на зображення має передбачати не лише юридичні санкції у випадку порушення, а й ефективні превентивні механізми – як на рівні державної політики, так і в рамках етичних стандартів діяльності медіа, реклами та цифрових сервісів. Таким чином, формування гармонійної правової моделі, що враховує як традиційні, так і новітні загрози, є необхідною умовою для забезпечення гідності та правового захисту кожної особи у цифрову епоху.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
2. Бірюкова А.Г., Колісникова Г.В. Цивільно-правовий захист права на зображення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2025. Том 1 № 88. С. 229-235.
3. Кравчук М.І. Цивільно-правові способи захисту у сфері цифрового обігу інформації: між свободою слова та приватністю. *Право України*. 2021. №8. С. 21–29.
4. Штефан О.І. Право на зображення як особисте немайнове право фізичної особи за цивільним законодавством України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Харків: Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого», 2011. 20 с.

5. Коновал О. В. Правове регулювання використання зображення фізичної особи в рекламі. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. №11. С. 57–62.

6. Європейська конвенція з прав людини від 4 листопада 1950 року (ратифікована Законом України від 17 липня 1997 року № 475/97-ВР).URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

7. Стефанчук Т.Г. Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві України: монографія. Київ: Ін Юре, 2015. 512 с.

8. Коваленко М.В. Захист особистих немайнових прав у цивільному праві України: монографія. Харків: Право, 2020. 320 с.

БРУСІЛЬЦЕВА Ганна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри правового регулювання економіки
Харківський національний економічний
університет ім. С. Кузнеця

МЕХАНІЗМИ МІЖНАРОДНОГО ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ У ВОЄННИЙ ЧАС: ЕФЕКТИВНІСТЬ, ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

В умовах сучасних воєн захист прав людини стикається з надзвичайними викликами. Збройний конфлікт в Україні, що триває з 2014 року, демонструє масштаби порушень та труднощі в забезпеченні дотримання міжнародних норм.

Міжнародне право забезпечує одночасну дію двох

взаємодоповнювальних режимів захисту під час війни: міжнародного гуманітарного права (МГП) та міжнародного права прав людини.

МГП (так звані «закони війни») є спеціальним правовим режимом, що застосовується *lex specialis* у ситуаціях збройного конфлікту, визначаючи допустимі методи і засоби ведення війни та захист осіб, що не беруть участі у бойових діях. Водночас основні договори з прав людини продовжують діяти навіть під час війни – держави не звільняються від своїх правозахисних зобов’язань, хоча деякі права можуть бути обмежені в умовах надзвичайного стану. Наприклад, і Україна, і Росія є сторонами Міжнародного пакту про громадянські і політичні права та Європейської конвенції з прав людини, які дозволяють відступати від окремих зобов’язань на час війни чи надзвичайної ситуації. Однак базові права, такі як право на життя чи заборона катувань і жорстокого поводження, не можуть бути призупинені – вони мають абсолютно обов’язковий характер навіть у воєнний час.

Дослідження існуючої системи міжнародного захисту прав людини під час війни показують, що міжнародне право чітко кваліфікує агресію та воєнні злочини як протиправні діяння і агресор однозначно перебуває в ізоляції, під санкціями, його дії засуджені більшістю країн світу.

Важливу роль у забезпеченні механізмів захисту прав людини відіграють міжнародні організації через моніторинг, документуванні та розголосу воєнних злочинів. Проте їх місії здебільшого носять спостережний характер і не забезпечують ефективних механізмів у плані

негайного захисту.

Так, незважаючи на те, що система ООН задіяла кілька інструментів для моніторингу ситуації з правами людини в Україні та реагування на зафіксовані порушення, ключовий орган у галузі безпеки – Рада Безпеки ООН – виявилася паралізованою через право вето постійного члена-агресора, тобто основний механізм підтримання миру не працює за призначенням. Подібні факти спостерігалися також і в Сирії, де за шість років війни Рада Безпеки так і не спромоглася зупинити масові звірства режиму Асада через вето з боку Росії і Китаю.

Як зазначають дослідники [1], геополітична блокада в РБ ООН стала хронічним явищем, що ускладнює захист цивільного населення в умовах конфліктів. Такі дослідники, як А. Петерс та Т. Малува, прямо вказують: ситуація в Україні актуалізувала давні вимоги реформи Радбезу та міжнародного права, адже продемонструвала, що нинішня архітектура безпеки *«більше шанує національний суверенітет агресора, ніж права людини його жертв»* [2].

Міжнародні судові рішення наразі також мають більше декларативний характер: хоча ордер на арешт Міжнародного кримінального суду (МКС) щодо очільника РФ є історичним, він навряд призведе до покарання винного, оскільки МКС не має юрисдикції щодо злочину агресії – тобто не може судити найвище керівництво РФ за сам факт розв'язання незаконної війни. Для притягнення до відповідальності за агресію потрібне або рішення Ради Безпеки ООН (що неможливе через право вето РФ), або створення спеціального трибуналу шляхом міжнародної

угоди.

Зважаючи на окреслені виклики, українські та міжнародні експерти пропонують низку реформ і нових підходів, що мають підвищити ефективність міжнародного правосуддя у воєнний час. Серед ключових пропозицій – створення спеціальних трибуналів і гібридних судів для подолання юридичних лакун, розширення практики універсальної юрисдикції, використання сучасних технологій для збору доказів, а також інституційні зміни задля посилення превентивного потенціалу механізмів захисту прав людини.

Одним із найобговорюваніших проєктів є Спеціальний трибунал щодо злочину агресії проти України. Оскільки МКС нині не має юрисдикції судити керівництво РФ за *crime of aggression* (через юридичні обмеження Статуту, що вимагають або ратифікації країнами, або рішення РБ ООН), виникла ідея створити *ad hoc* трибунал, щоб заповнити цю прогалину. Українські правники наполягають, що такий трибунал необхідний для притягнення до відповідальності вищого військово-політичного керівництва агресора, включно з главою держави.

Дослідники А. Войціховський та О. Бакумов провели комплексний аналіз моделей цього трибуналу і дійшли висновку, що він може стати ефективним механізмом для розслідування та фіксації порушень міжнародного права в ході агресії, ідентифікації винних, а також забезпечення компенсацій жертвам. [3]. Вони наголошують, що створення трибуналу з питань агресії матиме й важливе превентивне значення: покарання за агресію створить

прецедент, який утримає потенційних агресорів у майбутньому, зміцнить міжнародне право та відновить віру у невідворотність відповідальності за злочини проти миру.

Наразі коаліція з понад 30 держав підтримує цю ініціативу; обговорюються різні моделі: від міжнародного трибуналу, заснованого угодою між ООН і Україною (подібно до трибуналів для Югославії чи Руанди), до «гібридного» суду, інтегрованого в українську судову систему з участю міжнародних суддів. Україна, однак, висловлює застереження проти суто гібридного формату, оскільки за міжнародним правом голова держави має імунітет від національної юрисдикції – тож якщо трибунал буде частиною української системи, це може стати шпариною для уникнення покарання головними винуватцями. Відтак українські ідеї схиляються до того, щоб трибунал був максимально міжнародним за статусом (під егідою, наприклад, ООН або Ради Європи) – це нівелює питання імунітетів і надає ви рокам більшої легітимності.

Варто зазначити, що пропозиція спеціального трибуналу отримала й критичні відгуки. Деякі міжнародні юристи застерігають, що одноразове створення трибуналу ex post facto для України може підірвати загальну систему міжнародного кримінального права, мовляв, виникне враження вибіркової правосуддя. Прихильники трибуналу відповідають на це, що винятковість ситуації (наймасштабніша агресія у Європі з часів Другої світової) виправдовує особливі заходи, а добре спланована взаємодія трибуналу з МКС запобігатиме «дублюванню»

чи конкуренції юрисдикцій. У підсумку, ідея спецтрибуналу залишається на порядку денному: станом на 2024 рік започатковано Міжнародний центр з переслідування злочину агресії (ІСПА) у Гаазі при Євроюсті – як проміжний крок до потенційного трибуналу, де збираються докази і готуються справи.

Окрім трибуналу для агресії, ширше застосування знаходить модель гібридних судів – коли правосуддя здійснюється спільно міжнародними та національними елементами. Ця модель вже довела свою ефективність у низці випадків: Спеціальний суд по Сьєрра-Леоне (2002) мав змішаний склад і судив воєнних злочинців, включно з колишнім президентом Ліберії Ч.Тейлором; трибунал Extraordinary Chambers в Камбоджі (2006) судив лідерів червоних кхмерів за геноцид, поєднуючи національних і міжнародних суддів. Гібридні механізми заплановані й для Південного Судану, Центральноафриканської Республіки та ін.

Щодо України, окрім згаданого суду за агресію, вже фактично діє модель широкої міжнародної участі у внутрішніх процесах: в Україні створена так звана «Спільна слідча група» за підтримки Євроюсту, до якої увійшли прокурори України, Литви, Польщі та інших країн, а також Офіс прокурора МКС. Ця група координує розслідування воєнних злочинів, обмінюється доказами і спільно планує стратегії переслідування.

Крім того, в Києві працює ціла мережа радників із різних країн (європейських і США) в рамках Atrocity Crimes Advisory Group – вони надають українським органам експертизу з воєнного права, допомагають

навчати слідчих, впроваджують сучасні методики збору доказів. Це фактично приклад інтернаціоналізації національного правосуддя, коли міжнародне співтовариство не перебирає функції суду на себе, але підсилює національну систему, роблячи її більш спроможною і відповідно – більш легітимною.

Ще один вагомий напрямок – заохочення держав використовувати принцип універсальної юрисдикції для переслідування воєнних злочинців, незалежно від місця вчинення злочину. Цей принцип дозволяє національному суду розглядати міжнародні злочини (геноцид, злочини проти людяності, воєнні злочини, тортури), навіть якщо ні злочинець, ні жертви не є громадянами цієї країни.

Показовим прецедентом стала справа А.С. Раслана у Німеччині: в січні 2022 року німецький суд у Кобленці визнав колишнього полковника сирійської розвідки винним у злочинах проти людяності (масові тортури ув'язнених) і засудив його до довічного ув'язнення. Цей перший у світі вирок за державно-організовані катування в Сирії став можливим лише завдяки універсальній юрисдикції Німеччини, адже ні Сирія, ні потерпілі не мали прямого стосунку до Німеччини. Суд спирався на свідчення близько 50 сирійських біженців у Європі, зібрані правозахисниками. Даний випадок продемонстрував, що національні суди можуть заповнювати вакуум безкарності, якщо міжнародні не діють.

В контексті України теж спостерігається подібна тенденція: прокуратури низки країн (Німеччини, Естонії, Іспанії, Франції тощо) відкрили власні розслідування воєнних злочинів в Україні за принципом універсальної

юрисдикції. Хоча основний тягар судових процесів лежить на Україні та МКС, наявність паралельних національних проваджень створює додаткові важелі: якщо якась високопоставлена особа уникне українського чи міжнародного суду, її можуть затримати за кордоном і притягнути до відповідальності там.

Такий багаторівневий підхід – глобальна «павутина» правосуддя – зменшує шанси воєнним злочинцям уникнути кари, навіть переховуючись за кордоном. Правозахисники закликають держави вдосконалювати своє законодавство, щоб забезпечити можливість судити міжнародні злочини у своїх судах, а також активно співпрацювати через Інтерпол, Євроюст тощо для арешту підозрюваних

Поряд із механізмами покарання, науковці акцентують на необхідності проведення реформ в самій системі міжнародної безпеки, зокрема, обмеження права вето у випадках масових звірств, щоб країна-агресор не могла блокувати рішення про мир чи правосуддя. Окрім Радбезу, пропонується посилити роль інших органів. Наприклад, на Генеральну Асамблею покласти більше функцій у надзвичайних ситуаціях (за резолюцією «Єдність заради миру» ГА ООН вже може брати на себе ініціативи, оминаючи РБ). Для превенції геноцидів після Руанди в Секретаріаті ООН була запроваджена посада Спеціального радника з питань запобігання геноциду та *система раннього попередження*.

Сучасні збройні конфлікти відбуваються у добу цифрової інформації, що відкриває нові можливості для документування порушень прав людини. Український кейс

став хрестоматійним щодо використання *OSINT* (відкритих джерел) і цифрових технологій.

З перших днів вторгнення сотні випадків атак на цивільні об'єкти фіксувалися на смартфони очевидців, викладалися в соціальні мережі, аналізувалися журналістами-розслідувачами. Мережа добровольців та організацій збирає фото-, відео- та аудіодокази воєнних злочинів, прив'язує їх до геолокації та часу, і передає офіційним слідчим органам. Цифрові докази також включають супутникові знімки, дані з камер спостереження, перехоплення повідомлень тощо.

Ця лавина інформації може стати безцінною доказовою базою, але її потрібно систематизувати й захистити від редагування чи зникнення. Експерти наголошують на потребі створення єдиної технологічної платформи – своєрідного «*цифрового доказового сейфу*», куди верифіковані матеріали могли б завантажувати і слідчі, і громадські документатори, з надійним захистом.

Таким чином, механізми розслідування порушень прав людини повинні охоплювати *юридичний вимір* (нові трибунали, закони, юрисдикції), *інституційний* (реформи ООН, нові органи) та *технологічний* (цифрові інструменти для правосуддя). Важливо підкреслити, що багато з цих ідей не нові – вони виникли з уроків попередніх конфліктів. Але саме сучасна війна в Україні дала їм новий імпульс.

Як відзначає Human Rights Watch, безпрецедентна мобілізація зусиль на підтримку правосуддя в Україні продемонструвала, що за наявності політичної волі знаходяться й потрібні механізми.

Список використаних джерел:

1. Jacob C. A new politics of international criminal justice: accountability in Ukraine and Israel-Gaza. *International Affairs*, Volume 100, Issue 6, November 2024, Pages 2563–2581 Режим доступу: <https://academic.oup.com/ia/article/100/6/2563/7817713>
2. Maluwa, T. The Ukraine War and the Paralysis of the Security Council: Ramifications for Africa's Common Position on Security Council Reform Volume 27, Issue 1, 2023, Pages 621-658 - Режим доступу: <https://www.scopus.com/record/display.uri?eid=2-s2.0-85216944225&origin=inward&txGid=c5e8431910dd95f4d5d4d1673121d76c>
3. Voitsikhovskyi, A. V. and Bakumov, O. S. (2023) “Special International Tribunal on the investigation of the russian aggression against Ukraine: legal analysis, international jurisdiction and challenges”, *Bulletin of Kharkiv National University of Internal Affairs*, 102(3 (Part 1), pp. 203-217. Режим доступу: visnyk.univd.edu.ua

ВАГАНОВА Ірина,

к.ю.н., доцент,

доцент кафедри правового регулювання економіки
Харківського національного економічного університету
імені Семена Кузнеця

**ЗВІЛЬНЕННЯ ПРАЦІВНИКІВ З ІНІЦІАТИВИ
РОБОТОДАВЦЯ ЗА НЕВИКОНАННЯ
ПРАЦІВНИКОМ ПРАВИЛ ПОВЕДІНКИ НА
ПІДПРИЄМСТВІ В ЧАСТИНІ РОЗГолошення
КОНФІДЕНЦІЙНОЇ АБО СЛУЖБОВОЇ
ІНФОРМАЦІЇ**

З 27 вересня 2024 року до Кодексу законів про працю України (далі - КЗпП України) [1] додано нові підстави для розірвання трудового договору з ініціативи роботодавця, а саме: набрання законної сили вироком суду, яким працівника засуджено (крім звільнення від відбування покарання з випробуванням) за вчинення злочину проти основ національної безпеки України; невиконання працівником правил поведінки в компанії в частині нерозголошення інформації з обмеженим доступом, зокрема інформації, що становить державну чи комерційну таємницю, а також про умови роботи з конфіденційною інформацією [2].

Остання підстава відповідно до ч.2 ст. 142 КЗпП у свою чергу визначає, що складовою правил внутрішнього трудового розпорядку можуть бути правила поведінки на підприємстві, в установі, організації, які містять положення, зокрема, про зобов'язання працівників про

нерозголошення інформації з обмеженим доступом, зокрема інформації, що становить державну чи комерційну таємницю, а також про умови роботи з конфіденційною інформацією.

Відповідно до ст. 29 КЗпП роботодавець зобов'язаний до початку роботи працівника поінформувати його зокрема, про права та обов'язки, умови праці, правила внутрішнього трудового розпорядку [1].

Згідно ст. 139 КЗпП працівники ж зобов'язані працювати чесно і сумлінно, виконувати розпорядження роботодавця, додержувати трудової і технологічної дисципліни.

Статтею 140 КЗпП передбачено, що трудова дисципліна на підприємствах забезпечується створенням необхідних організаційних та економічних умов для нормальної високопродуктивної роботи, свідомим ставленням до праці, методами переконання, виховання, а також заохоченням за сумлінну працю. Зі свого боку, роботодавець відповідно до ст 141 КЗпП повинен правильно організувати працю працівників, забезпечувати трудову і виробничу дисципліну.

У ч. 1 ст. 142 КЗпП зазначено, що трудовий розпорядок на підприємствах визначається правилами внутрішнього трудового розпорядку [1].

Складовою правил внутрішнього трудового розпорядку на сьогодні можуть бути правила поведінки на підприємстві, в установі, організації, що містять положення, зокрема, про зобов'язання працівників про нерозголошення інформації з обмеженим доступом,

зокрема інформації, що становить державну чи комерційну таємницю, а також про умови роботи з конфіденційною інформацією.

Встановлення правил поведінки на підприємствах, в установах, організаціях, що мають стратегічне значення для економіки та безпеки держави, та/або об'єктах чи операторах критичної інфраструктури є обов'язковим. Перелік об'єктів державної власності, що мають стратегічне значення для економіки та безпеки держави, затверджено однойменною постановою КМУ від 4 березня 2015 р. № 83 [3,4].

Що стосується розголошення інформації, то за порядком доступу інформація поділяється на відкриту інформацію та інформацію з обмеженим доступом. Будь-яка інформація є відкритою, крім тієї, що віднесена законом до інформації з обмеженим доступом. Інформацією з обмеженим доступом є конфіденційна, таємна та службова інформація [5].

Комерційною таємницею є інформація, яка є секретною в тому розумінні, що вона в цілому чи в певній формі та сукупності її складових є невідомою та не є легкодоступною для осіб, які звичайно мають справу з видом інформації, до якого вона належить, у зв'язку з цим має комерційну цінність та була предметом адекватних існуючим обставинам заходів щодо збереження її секретності, вжитих особою, яка законно контролює цю інформацію [6].

Згідно ч. 6 ст. 36 Господарського кодексу України за розголошення відомостей, що становлять комерційну таємницю, винні особи несуть відповідальність,

установлену законом [7]. І згідно з ч. 2 ст. 130 КЗпП працівник відшкодовує пряму дійсну шкоду.

Питання дотримання працівником умов конфіденційності під час трудових відносин все частіше постає в судах, при цьому КЗпП не містив норму, що регулює це питання.

Сьогодні ж існує можливість встановлювати в договірному порядку відповідальність за порушення зобов'язань щодо конфіденційної інформації (надання / ненадання інформації, її використання (розголошення)), у тому числі постраждала сторона має право на відшкодування завданих збитків, спричинених порушенням умов про нерозголошення конфіденційної інформації. Тому, зазвичай, з працівниками укладали договори про нерозголошення конфіденційної інформації.

Тож з останніми змінами до ст. 142 КЗпП підприємства отримали право (а деякі обов'язок) захищати інформацію з обмеженим доступом і зобов'язувати працівників її не розголошувати третім особам. А наслідком такого порушення для працівника може стати звільнення з роботи.

Підприємства, які мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави, є об'єктами критичної інфраструктури, згідно ст. 142 КЗпП зобов'язані розробити та встановити правил поведінки на підприємствах. Всі інші – за бажанням та потреби.

Тож аби звільняти працівників за невиконання правил поведінки на підприємстві в частині розголошення інформації передусім необхідно визначити інформацію, яка є з обмеженим доступом (конфіденційна, таємна,

службова тощо), затвердити її окремим положенням, наказом.

Після цього слід запровадити правила поведінки на підприємстві (внести зміни до правил внутрішнього трудового розпорядку доповнивши розділом щодо обов'язку працівників не розголошувати інформацію з обмеженим доступом). Тут варто враховувати, що згідно ст. 60-2 КЗпП при дистанційній роботі на працівника не поширюються правила внутрішнього трудового розпорядку, якщо інше не визначено трудовим договором. Якщо наразі ви впроваджуєте правила поведінки на підприємстві, які є складовою правил внутрішнього трудового розпорядку, у тому числі для дистанційних працівників, перевірте, чи в договорі прописано, що такі працівники дотримуються трудової дисципліни.

Також доведеться обов'язково ознайомити працівників із правилами поведінки та положенням про конфіденційну інформацію під розпис.

Коли станеться порушення правил поведінки, необхідно зафіксувати факт порушення (акти, доповідні, службові розслідування тощо), запросити письмові пояснення у працівника. Якщо всі ці умови дотримано, можна видавати наказ про звільнення на підставі п. 14 ст. 40 КЗпП.

Список використаних джерел:

1. Кодекс законів про працю України : Закон України від 10.12.1971р. №322-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08/conv#n1976>

2. Про внесення змін до Кодексу законів про працю України щодо встановлення додаткових підстав розірвання трудового договору з ініціативи роботодавця та деяких інших питань : Закон України від 04.06.2024 № 3768-IX
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3768-20/conv#n5>

3. Про затвердження переліку об'єктів державної власності, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави: Постанова Кабінету Міністрів України від 4.03.2015 № 83 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/83-2015-%D0%BF#Text>

4. Про внесення змін до переліку об'єктів державної власності, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави : Постанова Кабінету Міністрів України від 16.02.2024 № 179 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2024-%D0%BF/conv#n3>

5. Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12/conv#n72>

6. Цивільний кодекс України : Кодекс України; Закон, Кодекс від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/conv#n2626>

7. Господарський кодекс України: Закон України № 436-IV від 16.01.2003 р URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15/conv#n276>

ГОЛОВАНЬ Тетяна,
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри державно-правових дисциплін,
кримінального права і процесу
Харківського національного педагогічного університету
імені Г.С. Сковороди

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ ЗА ДОПОМОГОЮ КОМПЛАЄНС- МЕХАНІЗМІВ

Корупція як глобальне соціальне явище тривалий час перебуває в центрі уваги міжнародної спільноти, оскільки її наслідки негативно впливають на сталість демократичних інститутів, верховенство права та економічну безпеку держав.

В Україні проблема корупції набула особливої актуальності ще з моменту набуття незалежності, оскільки вона становить пряму загрозу національній безпеці, гальмує ефективність державного управління та перешкоджає сталому соціально-економічному розвитку.

Зважаючи на зазначене, Українська держава, подібно до інших країн, що дотримуються принципів демократичного врядування, формує систему антикорупційної політики, яка включає превентивні, інституційні та правові механізми. Це відповідає зобов'язанням України як учасниці міжнародних антикорупційних конвенцій, зокрема Конвенції ООН проти корупції та Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією Ради Європи.

В умовах оголошеного воєнного стану питання запобігання корупції залишаються актуальними. Ступінь захищеності кожної держави перед зовнішніми загрозами, у тому числі збройною агресією, перебуває у безпосередній залежності від внутрішньої стабільності, міцності національного державного апарату, ефективності політичної влади на усій державній території. У цьому контексті саме корупція найчастіше виступає основною внутрішньодержавною причиною політичних та економічних криз. Треба погодитись, що вона має широкий вплив на усі соціуми, оскільки підриває демократію і верховенство права, а також призводить до порушень прав людини, викривлень ринків, зниження якості життя і дозволяє організованій злочинності, тероризму та іншим загрозам безпеки людей процвітати. Цей негативний феномен можна виявити в усіх країнах – великих і малих, багатих і бідних – але саме в країнах, що розвиваються, його наслідки є найбільш руйнівними [2, с. 94].

Варто погодитись з Головою Верховної Ради України, який під час виступу на презентації Державної антикорупційної програми на 2023-2025 роки наголосив на тому, що питання запобігання та протидії корупції, вочевидь, не втрачає своєї актуальності навіть під час дії воєнного стану. При цьому Україна демонструє суттєвий поступ у цьому, навіть незважаючи на те, що майже всі ресурси держави і суспільства зараз спрямовані на захист від неспровокованої військової агресії російської федерації [2].

Протидія корупції та заходи щодо її попередження

виступають одним із ключових напрямів державної політики, що має системний та стратегічний характер. Зазначена діяльність передбачає здійснення послідовного і цілеспрямованого впливу як з боку органів державної влади, так і уповноважених суб'єктів публічного контролю на умови виникнення та поширення корупційних ризиків у суспільстві.

У цьому контексті особливої актуальності набуває впровадження інструментів антикорупційного комплаєнсу – превентивної моделі, що передбачає запровадження стандартів доброчесності та етичної поведінки в діяльності публічних і приватних інституцій.

Застосування комплаєнс-підходу дозволяє не лише формувати внутрішню культуру нетерпимості до корупції, а й ефективно ідентифікувати, оцінювати та нейтралізувати потенційні корупціогенні чинники до моменту їх реалізації у вигляді правопорушень.

Термін «комплаєнс» (compliance) походить від англійського «to comply» (виконувати, відповідати певним вимогам, стандартам тощо).

Відповідність законам, правилам і стандартам у сфері комплаєнса зазвичай стосується таких питань, як дотримання належних стандартів поведінки на ринку, управління конфліктами інтересів, справедливе ставлення до клієнтів і забезпечення сумлінного підходу при консультуванні клієнтів.

До сфери комплаєнса відносяться також специфічні області, такі як протидія легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму; розробка документів і процедур, що забезпечують відповідність

діяльності компанії з чинним законодавством; захист інформаційних потоків, протидія шахрайству і корупції, встановлення етичних норм поведінки співробітників і т. ін. [3].

Під антикорупційним комплаєнсом розуміють систему заходів, що застосовується на підприємстві, в установі чи організації з метою запобігання вчинення їх працівниками чи керівництвом корупційних та пов'язаних з ними правопорушень, а також з метою забезпечення відповідності діяльності підприємства, установи, організації вимогам антикорупційного законодавства [4, с. 4].

Структура антикорупційного комплаєнсу має певні особливості та включає в себе як обов'язкові, так і додаткові елементи.

До обов'язкових елементів належить наявність: антикорупційної програми юридичної особи, особи, відповідальної за її реалізацію (Уповноваженого), системи оцінки корупційних ризиків; а також антикорупційних політик, стандартів та процедур.

Додаткові елементи та форми їх впровадження залежать від сфери діяльності юридичної особи та особливостей корупційних ризиків у цій галузі.

Антикорупційний комплаєнс може включати в себе такі антикорупційні політики (стандарти):

- 1) кодекс корпоративної етики (Code of Ethics);
- 2) кодекс поведінки (Code of Conduct);
- 3) політику протидії легалізації («відмиванню») доходів, здобутих злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму (Fight against Money Laundering and Terrorist

Financing);

4) політику приймання та дарування подарунків (Gift policy);

5) політику повідомлення про порушення (Whistleblowing policy);

6) політику регулювання конфлікту інтересів (Conflict of interest management policy);

7) політику взаємодії з керуючими та правоохоронними органами (Policy of working with Law Enforcement bodies);

8) політику «належної добросовісності» (Due Diligence);

9) політику ідентифікації контрагентів («Know your costumer» policy);

10) політику конфіденційності (Privacy policy) та ін [5, с.67].

Антикорупційний комплаєнс є доволі ефективним засобом запобігання корупції у приватній сфері. Проте впровадження антикорупційного комплаєнсу в Україні стало лише формальною процедурою, що потребує подальшого удосконалення.

По-перше, для значної частини юридичних осіб стала засобом «виживання» на ринку, а для великого бізнесу, в свою чергу, можливістю закріплення монопольного становища. Взагалі, частина українських компаній постійно втрачає бізнес через корупційні дії конкурентів.

По-друге, існування незначних юридичних санкцій та практики їх застосування до юридичних осіб, працівники яких вчиняють корупційні правопорушення в інтересах компанії.

По-третє, наявність недооцінки репутаційних ризиків, слабого розвитку процедури перевірки контрагентів в українських компаніях. Антикорупційні заходи є пріоритетними лише для тих компаній, що мають іноземних бізнес-партнерів або іноземних інвесторів [6, с. 6].

Таким чином, незважаючи на триваючі обмеження, пов'язані з воєнним станом, система запобігання та протидії корупції в Україні продовжує функціонувати, проте актуальним залишається питання її подальшої інституційної та нормативної модернізації. В умовах підвищеної вразливості публічного управління перед зовнішніми і внутрішніми викликами, впровадження дієвих антикорупційних механізмів набуває особливої ваги.

У цьому контексті, впровадження антикорупційного комплаєнсу не є факультативним елементом, а навпаки - виступає обов'язковою умовою для забезпечення превентивної спроможності державних і недержавних інституцій щодо недопущення корупційних правопорушень. Основною метою комплаєнс-політики має бути не лише формальне дотримання законодавства, а й створення ефективної внутрішньої системи, що забезпечує своєчасне виявлення, усунення або мінімізацію корупційних ризиків на всіх рівнях управлінської діяльності.

Список використаних джерел:

1. Трепак В.М. Протидія корупції в Україні: теоретико-прикладні проблеми: монографія. Львів: ЛНУ

імені Івана Франка, 2020. 444 с.

2. Запобігання та протидія корупції не втрачає своєї актуальності під час війни. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3691847-zapobiganna-ta-protidia-korupcii-ne-vtracae-svoei-aktualnosti-pid-cas-vijni-stefancuk.html>.

3. Українська Вікіпедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%BE%D0%BC%D0%BF%D0%BB%D0%B0%D1%94%D0%BD%D1%81>.

4. Методичні рекомендації щодо розробки та впровадження системи заходів щодо запобігання та протидії корупції. URL: <http://cgpa.com.ua/wp-content/uploads/images/files/methodologicalrecommendations-for-anticorrption-policy>.

5. Новіков О.В., Симкіна А.Є. Комплаєнс підхід до запобігання корупції у приватній сфері. URL: <file:///C:/Users/The%20Sun/Downloads/155350-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-337928-1-10-20190129.pdf>.

6. Саприкіна М., Зінченко А., Ляпін Д., Данилюк А., Каба Д. Аналітична довідка «Боротьба з корупцією. Роль бізнесу в Україні». Київ: ТОВ «Фарбований лист», 2011. 51 с.

ГРЕЦЬКИХ Антон,
аспірант 2 року навчання
кафедри цивільно-правових дисциплін і трудового права
ім. проф. О. І. Процевського
ХНПУ ім. Г. С. Сковороди
anton.lawyer.hnpu@gmail.com
[orcid.org. 0009-0007-1401-5093](https://orcid.org/0009-0007-1401-5093)

Науковий керівник: СПРИНДИС С. І.,
к.ю.н., доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
і трудового права імені проф. О. І. Процевського
ХНПУ ім. Г. С. Сковороди

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ СУБ'ЄКТИВНЕ ТРУДОВЕ ПРАВО

Суб'єктивні права є змістом будь-яких правовідносин, які розуміються насамперед як правовий зв'язок між суб'єктами. Через здійснення суб'єктивних прав особа досягає тієї мети, заради якої вона і вступає у правовідносини. Усвідомлюючи всю соціальну, економічну та правову цінність суб'єктивних прав, держава прагне створити ефективні механізми забезпечення та захисту цих прав, а науковці у своїх дослідженнях закладають теоретичну базу для розвитку їх правового регулювання.

Важливо зазначити, що суб'єктивні права в кожному правовому відношенні мають особливі характеристики, які зумовлюють специфіку їх правового регулювання та захист. Тому одне з ключових завдань кожної галузі права – це виявлення ознак суб'єктивних прав конкретного виду

правовідносин, які будуть впливати на особливості їх правового регулювання та захист.

Варто підкреслити, що хоча трудове право фокусується більшою мірою на визначенні прав працівників та створенні їхніх правових гарантій і механізмів захисту, ознаки суб'єктивних трудових прав у науці описуються доволі рідко. У зв'язку з цим це питання видається надзвичайно актуальним.

При визначенні ознак суб'єктивних трудових прав необхідно виходити з такого:

1. Суб'єктивні права є елементом змісту правовідносин, тому ознаки, що характеризують правовідносини загалом, безпосередньо впливатимуть на характеристики суб'єктивного права як його частини.

2. Трудові правовідносини – самостійний вид приватних відносин. Вони мають загальні ознаки приватних відносин і специфічні риси, що дають змогу виділити їх в окрему категорію. Це ж стосується і співвідношення суб'єктивних прав у сфері приватного права і трудових суб'єктивних прав.

3. Трудові правовідносини за своєю правовою природою є синалагматичними, тобто такими, в яких суб'єктивними правами та юридичними обов'язками наділені всі суб'єкти цих правовідносин. Проте, враховуючи соціальну спрямованість трудового права, трудове законодавство більшою мірою акцентується на суб'єктивних трудових правах працівників. Тому в окресленні ознак суб'єктивних трудових прав також буде сфокусовано увагу здебільшого на суб'єктивних трудових правах працівників.

Першою ознакою суб'єктивного трудового права є його розуміння як виду та міри можливої поведінки суб'єкта. Вона базується на принципі приватного права - дозволено все, що не заборонено законом, що відповідає сучасній концепції приватного права, яка ґрунтується на свободі та приватній ініціативі суб'єктів.

Другою ознакою суб'єктивного права у сфері приватного права є особливість його суб'єкта. Суб'єктами приватних відносин є особи, які вступають у правовідносини на засадах юридичної рівності, не володіючи владними повноваженнями одна щодо одної. Оскільки трудові правовідносини мають спеціальний суб'єктний склад, то і носієм суб'єктивного трудового права може бути тільки суб'єкт трудових правовідносин – працівник і роботодавець. При цьому, у більшості трудових правовідносин саме працівник володіє суб'єктивними правами, а роботодавець – юридичними обов'язками.

По-третє, правовідносини у сфері приватного права засновані на свободі волевиявлення суб'єктів, у зв'язку з цим суб'єктивні права у сфері приватного права також здійснюються на основі вільного волевиявлення. Відповідно до ст. 12 ЦК особа здійснює свої цивільні права вільно, на власний розсуд. При цьому нездійснення особою своїх цивільних прав не є підставою для їх припинення, крім випадків, встановлених законом. Крім того, за загальним правилом, у приватному праві суб'єкт може відмовитися від свого майнового права. У сфері ж трудового права ці правила мають деякі особливості, зумовлені специфікою трудових відносин. Так, право

працівника на одержання оплати праці за своєю правовою природою є майновим правом, однак, від цього права працівник відмовитися не може, це пов'язано з тим, що право на оплату праці є невід'ємним основним правом, яке гарантоване і міжнародним правом, і національним правом, а тому відмова чи обмеження його будуть неправомірними.

По-четверте, суб'єктивне право у сфері приватного права особа здійснює у своєму інтересі, що характерно і для сфери трудового права. Однак, специфіка суб'єктивного трудового права працівника виражається в тому, що воно може здійснюватися суб'єктом виключно особисто, його здійснення через представника є неможливим, оскільки воно тісно пов'язане з особистістю носія.

По-п'яте, здійснення суб'єктивного права забезпечується кореспондуючим обов'язком іншого суб'єкта правовідносин (зобов'язаного) і примусовою силою держави. Деякі суб'єктивні трудові права працівника без активної належної поведінки зобов'язаної особи (роботодавця) в принципі не можуть бути здійснені. Так, право працівника на оплату праці може бути здійснене тільки шляхом виконання роботодавцем обов'язку оплатити працю. Інших способів здійснення подібних прав не існує.

По-шосте, захист суб'єктивних прав у сфері приватного права здійснюється виключно за приватною ініціативою тієї особи, чиє право було порушено. За відсутності такої ініціативи процес захисту неможливий. Це цілком обґрунтовується тим, що право на захист також

є суб'єктивним правом, реалізація якого можлива тільки за ініціативою правомочного суб'єкта.

По-сьоме, у сфері приватного права основною метою захисту суб'єктивного права є його відновлення (за можливості) до стану, що існував до моменту його порушення.

Таким чином, під суб'єктивним трудовим правом необхідно розуміти вид і міру можливої поведінки суб'єкта трудових правовідносин, здійснюваної ним особисто на основі вільного волевиявлення та у своєму інтересі, забезпеченої кореспондуючим обов'язком іншого суб'єкта трудового права та примусовою силою держави, захист якого здійснюється за приватною ініціативою особи, чие право порушене, з основною метою його відновлення.

ГУДЗЬ Тетяна,

кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри конституційного і міжнародного права
та прав людини Харківського національного університету
внутрішніх справ

БІЛА Вікторія,

слухач магістратури ННІ № 1 Харківського національного
університету внутрішніх справ

ДО ПИТАННЯ СТВОРЕННЯ СПЕЦІАЛЬНОГО МІЖНАРОДНОГО ТРИБУНАЛУ ЗА ЗЛОЧИН АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Війна, яку розв'язала російська федерація проти

України, вже давно перестала бути лише сукупністю бойових дій, вона стала викликом усьому міжнародному правопорядку. Звичні механізми правосуддя виявилися неспроможними своєчасно й ефективно реагувати на очевидний акт агресії. У цьому контексті питання міжнародно-правової відповідальності за злочин агресії набуває не лише юридичного, а й глибоко морального виміру. Адже йдеться не просто про порушення норм міжнародного права, а йдеться про спробу зруйнувати самі його основи.

Україна сьогодні не лише бореться за свою незалежність, але й змушена відстоювати цінність міжнародного права як такого. Саме тому тема створення Спеціального міжнародного трибуналу для розслідування злочину агресії не є абстрактною ініціативою. Це – практична необхідність і вияв глобального запиту на справедливість. Йдеться про те, щоб покарання за злочин агресії стало реальністю, а не символічною нормою без застосування. І якщо міжнародна спільнота не зможе належно відреагувати зараз, це означатиме, що агресія може повторюватись безкарно, будь-де, будь-коли.

Метою цього дослідження є аналіз ключових юридичних аспектів міжнародно-правової відповідальності російської федерації за злочин агресії проти України, зокрема наявних механізмів притягнення до відповідальності та перспектив створення спеціального міжнародного трибуналу.

Злочин агресії, відповідно до визначення, наданого в Поправках 2010 року до Римського статуту, охоплює планування, підготовку, ініціювання або здійснення акту

агресії особою, яка має контроль над політичними чи військовими діями держави. В умовах збройного конфлікту, який триває між російською федерацією та Україною питання міжнародно-правової відповідальності за цей злочин набуває особливої актуальності.

Міжнародний кримінальний суд, відповідно до визначення злочину агресії в ст. 8 bis Римського статуту та юрисдикційних обмежень, окреслених у статтях 15 bis і 15 ter цього Статуту, може здійснювати юрисдикцію щодо злочину агресії лише у двох випадках:

1. Якщо обидві держави – і держава-агресор, і жертва агресії – ратифікували Римський статут і Поправки 2010 року щодо визначення злочину агресії;

2. Якщо Рада Безпеки ООН передасть ситуацію на розгляд МКС [1].

З огляду на те, що росія не є державою-учасницею Римського статуту і має право вето в Раді Безпеки ООН, притягнення її до відповідальності через механізми МКС є надзвичайно ускладненим. Враховуючи ці обмеження, Україна ініціювала створення Спеціального міжнародного трибуналу для розгляду злочину агресії, вчиненого рф.

Доцільність такої ініціативи також впливає з наявного правового вакууму у сфері відшкодування шкоди та кримінального переслідування за агресію.

Як зауважує В. П. Пилипенко, міжнародне право наразі не передбачає функціонування спеціального судового органу, що мав би повноваження розглядати консолідовані претензії потерпілих держав, вирішувати питання компенсації та притягнення до відповідальності за злочин агресії, воєнні злочини та злочини проти

людяності.

Отже, вирішення таких питань потребує перенесення фокуса з національного на міжнародно-правовий рівень, зокрема шляхом створення компенсаційних механізмів, міжнародних інституцій або окремого трибуналу [2, с. 134].

Запропонований Україною трибунал має стати самостійним судовим органом, покликаним забезпечити притягнення до відповідальності за акт агресії проти України.

Пропозиція України отримала значну міжнародну підтримку, що підтверджується відповідними резолюціями Європейського парламенту, Європейської Ради, парламентських асамблей міжнародних організацій та національних парламентів окремих держав.

Одним із ключових кроків у цьому процесі стало рішення Комітету міністрів Ради Європи від 30 квітня 2024 року, яким Генеральному секретарю Ради Європи було надано повноваження щодо розробки проєктів установчих документів трибуналу, а саме: проєкту двосторонньої угоди між Україною та Радою Європи, проєкту розширеної часткової угоди, що регламентує адміністративні та фінансові аспекти функціонування трибуналу, а також проєкту статуту трибуналу [3].

Отже, створення спеціального міжнародного трибуналу можемо розглядати як необхідний додатковий механізм для подолання правових прогалин у питанні притягнення до відповідальності за злочин агресії, який у такому випадку є не лише загрозою для України, а й серйозним викликом для всієї системи міжнародного

права.

Наразі триває активна робота над цими проєктами, і перші версії вже були предметом обговорення на зустрічі Core Group, що відбулася 10 травня 2024 року у Вільнюсі. Вибір Ради Європи як платформи для створення трибуналу видається обґрунтованим, зважаючи на її статус найбільшої європейської регіональної організації, а також на історичний факт членства в ній російської федерації. Це створює міцну юридичну та політичну основу для розгляду питання відповідальності за злочин агресії в контексті Ради Європи.

Відповідальність за злочин агресії охоплює всю сукупність дій, скоєних рф в рамках агресивної війни проти України, починаючи з кінця лютого 2014 року та до її завершення. У зв'язку з цим, створення спеціального міжнародного трибуналу розглядається як додатковий інструмент до вже наявних механізмів у національних судових інстанціях та в межах юрисдикції Міжнародного кримінального суду. Цей трибунал має на меті забезпечити всебічне та ефективне притягнення до відповідальності осіб, винних у скоєнні злочину агресії, та сприяти відновленню справедливості.

Поряд із політичною підтримкою та інституційною розробкою механізмів функціонування трибуналу, здійснюється й практична підготовка до його майбутньої юрисдикційної діяльності. Зокрема, у Гаазі на базі Євроюсту діє Міжнародний центр з кримінального переслідування за злочини агресії проти України (ICPA). Його завданням є координація розслідувань та підготовка доказової бази для майбутнього трибуналу.

Важливо зазначити, що подібна міжнародна ініціатива не існувала з часів Нюрнберзького трибуналу 1945–1946 років, а її напрацювання стане ключовою основою для діяльності спеціального трибуналу.

Особливу увагу заслуговує той факт, що ситуація агресивної війни російської федерації проти України характеризується унікальними обставинами, які мають важливе значення для міжнародної спільноти. Констатація факту агресії з боку росії в резолюціях Генеральної Асамблеї ООН є важливим юридичним і політичним елементом, що створює вагомі підстави для подолання функціональних і персональних імунітетів.

Злочин агресії, за своєю суттю, є злочином, що охоплює політичні рішення вищого керівництва держави. У контексті найбільшого збройного конфлікту в Європі, який було визнано актом агресії з боку цивілізованої міжнародної спільноти, виникає ситуація *sui generis*, правові рішення щодо якої обов'язково мають бути знайдені.

Міжнародні стандарти в галузі прав людини демонструють фактично однозначне ставлення до війни та будь-яких збройних конфліктів.

Протягом останнього століття, усвідомлюючи вкрай негативні наслідки, як міжнародних, так і внутрішніх збройних конфліктів, було укладено значну кількість міжнародних договорів, які забороняють війну. Але з того часу, на жаль, кількість збройних конфліктів на земній кулі не зменшилась, а навпаки неспинно зростає. Тому норми міжнародного права, які регламентують правила ведення воєнних дій, ставлення до учасників збройного конфлікту,

мирного населення, культурних цінностей, навколишнього середовища є актуальними та використовуються донині [4, с. 295–297].

Підсумовуючи слід зазначити, що створення Спеціального трибуналу щодо злочину агресії проти України є складним, але здійсненним завданням.

За умови наявності міжнародної підтримки, а також консолідації зусиль українського народу та юридичної спільноти, реалізація цієї мети є досяжною. Створення такого трибуналу є ключовим елементом міжнародно-правової відповідальності росії, адже дозволить не лише забезпечити притягнення до відповідальності осіб, винних у скоєнні злочину агресії, але й створить важливий юридичний прецедент. Це стане черговим кроком у розвитку міжнародного права та механізмів його реалізації, а також сприятиме недопущенню подібних злочинів у майбутньому.

Відсутність належної реакції на подібні злочини може підірвати довіру до міжнародної правової системи, тому міжнародна спільнота повинна діяти рішуче та послідовно у забезпеченні невідворотності покарання за найтяжчі міжнародні злочини.

Список використаних джерел:

1. Поправки до Римського статуту Міжнародного кримінального суду // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004-10/conv#n9 (дата звернення 21.05.2025)

2. Пилипенко В.П. До питання щодо реалізації міжнародно-правової відповідальності Російської Федерації за скоєння злочину агресії та інших міжнародних злочинів. *Правові новели*. 2021. № 13. С. 131–139. DOI: <https://doi.org/10.32847/ln.2021.13.19>

3. Кориневич А. Відповідальність за злочин агресії проти України: міжнародний і національний виміри. *Supreme Observer* : сайт. 21.05.2025. URL: <https://so.supreme.court.gov.ua/news/533/vidpovidalnist> (дата звернення 21.05.2025)

4. Права людини у міжнародному праві: підручник [Бакумов О. С., Варунц Л. Д., Войціховський А. В., Гудзь Т. І. та ін.] / за заг. ред. канд. юрид. наук, доц. А. В. Войціховського. Харків : ООО «Планета- Принт», 2021. 404 с.

ДОРОШЕНКО Микита,

здобувач освіти першого бакалаврського рівня
2 року навчання ННІ Інформаційних технологій,
група 6.04.121.010.23.2

Харківського національного економічного
університету ім. С. Кузнеця

Науковий керівник: КАРЛІНСЬКА Світлана,
к.е.н., доцент кафедри правового регулювання економіки
Харківського національного економічного
університету ім. С. Кузнеця

**ДЕЯКІ МІРКУВАННЯ З ПРИВОДУ РОЗВИТКУ
РИНКУ ЦИФРОВИХ АКТИВІВ В УКРАЇНІ**

Цифрова епоха невинно трансформує економічні реалії світу. У цьому динамічному потоці змін особливе місце займають цифрові активи – інноваційний інструмент, що руйнує усталені межі традиційних фінансів. Україна, яка вже давно зарекомендувала себе як технологічно прогресивна країна, опинилася на порозі великого цифрового прориву. Проте від амбітного потенціалу до реального прориву – шлях, який потребує державної мудрості, далекоглядної політики та партнерства з інноваційним бізнесом.

Україна посідає одне з провідних місць у світі за рівнем впровадження криптовалют серед населення – за даними Chainalysis, країна стабільно входить до десятки світових лідерів за індексом криптоадаптації [0]. Це не випадковість – а прояв високої цифрової обізнаності, відкритості до інновацій та довіри до децентралізованих рішень.

Суттєвим підкріпленням цього потенціалу є сильний IT-сектор, один із головних драйверів експорту та економічного зростання. У такому середовищі природно розвиваються рішення на основі блокчейну, NFT, DeFi, цифрових валют та токенизації активів. Прийняття Закону України «Про віртуальні активи» у 2021 році стало першим офіційним визнанням нової фінансової реальності [0]. Він зафіксував право власності на цифрові активи та регламентував порядок їх обігу. Однак, як це часто буває, закон потребує практичного втілення – внесення змін до Податкового кодексу, розробки супровідних нормативних актів, визначення повноважень регуляторів.

Чого очікує ринок від держави?

1. Юридична визначеність замість сірого поля

Найперше, що має забезпечити держава, – це прозоре правове середовище. Закон має працювати, а не залишатися лише на папері. Зміни до Податкового кодексу повинні чітко визначити правила оподаткування прибутку від криптооперацій, не створюючи надмірного фіскального тиску. Варто взяти приклад з країн на кшталт Естонії або Швейцарії, де держава не лише регулює, а й підтримує розвиток галузі [0].

2. Податкова справедливість – запорука інвестування

Інвестори не бояться платити податки, вони бояться невизначеності. Запровадження пільгових режимів, наприклад, тимчасове звільнення криптостартапів від податку на прибуток або зниження ставки для операцій із токенами, дозволить вивести цифрову економіку з тіні та приверне іноземні інвестиції.

3. Інфраструктура: цифрова ідентичність і національний блокчейн

Для повноцінного функціонування ринку потрібна цифрова інфраструктура, зокрема цифрова ідентифікація, блокчейн-реєстри, децентралізовані системи обміну інформацією. У цьому напрямку Мінцифра вже робить кроки, зокрема в межах проекту «Дія. Цифрова держава» [0].

4. Відкритість до світу – ключ до глобального успіху

Законодавство України має бути гармонізоване з міжнародними стандартами, зокрема FATF (Групою з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням коштів), щоб українські компанії могли легально працювати на світових ринках [0]. Впровадження норм

KYC/AML – не тягар, а вимога часу для формування довіри.

5. Стартапи – як зерно майбутньої економіки

Держава має не лише дозволити, а заохочувати експериментувати. Створення регуляторних пісочниць (sandbox), де стартапи можуть безпечніше тестувати продукти, розвиток інкубаторів та фінансування інновацій – це стратегія довгострокового розвитку. Це вже стало нормою у Великій Британії та Сингапурі [0].

Однак технології завжди несуть із собою ризики: волатильність ринку, кібершахрайство, крадіжки токенів, скам-проекти. Без державного нагляду та стандартів захисту користувачів ринок може перетворитися на «цифрове казино». Проте надмірне зарегулювання теж шкодить – воно душить інновації й штовхає підприємців у сірі юрисдикції. Україна повинна знайти баланс між свободою та відповідальністю.

У підсумку цифрові активи – це не тимчасова мода, а частина глобального тренду. Вони можуть стати новим інструментом фінансового суверенітету, інвестиційного розвитку й цифрового прориву України. Але для цього держава має діяти: створити чітке законодавство, забезпечити податкову визначеність, підтримати інновації та не відставати від світової динаміки.

Якщо ці умови будуть виконані, Україна зможе не лише вийти на новий рівень цифрової трансформації, а й закріпити за собою статус одного з лідерів криптовалютного ринку Європи.

Список використаних джерел :

1. The blockchain data platform - chainalysis. Chainalysis. URL: <https://www.chainalysis.com/>
2. Про віртуальні активи. Офіційний вебпортал парламенту України.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text>
3. Deloitte cyprus. Deloitte United Kingdom.
URL: <https://www.deloitte.com/cy/en.html>
4. Міністерство цифрової трансформації України. Міністерство цифрової трансформації України.
URL: <https://thedigital.gov.ua/>
5. FATF. Updated Guidance for a Risk-Based Approach to Virtual Assets and VASPs – <https://www.fatf-gafi.org>
6. Regulatory sandbox. FCA.
URL: <https://www.fca.org.uk/firms/innovation/regulatory-sandbox>

ЄРОФЄЄНКО Лариса,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри правового регулювання економіки
Харківського національного економічного
університету ім. С. Кузнеця

ЕЛЕКТРОННЕ ПРАВОСУДДЯ: НОВІ ГОРИЗОНТИ ЧИ НОВІ ПРОБЛЕМИ?

У сучасному світі цифровізація правосуддя стає невідворотною частиною юридичної реальності. Україна, перебуваючи в умовах воєнного стану, активно впроваджує системи електронного судочинства. Запровадження електронного правосуддя (е-правосуддя) є

ключовим кроком на шляху цифровізації державного управління, що передбачає автоматизацію судових процесів, дистанційний доступ до матеріалів справ та забезпечення прозорості судочинства. Це явище набуває особливої актуальності в умовах воєнного стану, коли фізичний доступ до судів є обмеженим.

Електронне правосуддя – це використання цифрових технологій для забезпечення правосуддя: подання документів он-лайн, проведення судових засідань через відеозв'язок, електронне ведення справ. Його мета – зробити правосуддя швидшим, прозорішим і доступнішим.

Україна, попри складні умови війни, активно рухається в напрямку цифровізації судової системи. Нові горизонти електронного правосуддя – це не лише технічні нововведення, а й глибокі трансформації в правовій культурі та доступі до правосуддя.

Переваги в цьому питанні вбачаються в тому, що електронне правосуддя забезпечує своєчасне інформування учасників судового процесу, що сприяє дотриманню процесуальних строків та уникненню пропуску позовної давності. Впровадження електронної системи судочинства суттєво економить робочий час співробітників судів та учасників процесу, знижує витрати на друк і пересилання документів.

Електронний суд підвищує ефективність правосуддя за рахунок спрощення доступу до матеріалів справи, можливості подання документів он-лайн та проведення дистанційних судових засідань. Запровадження єдиної комплексної електронної системи дозволяє оперативно отримувати доступ до матеріалів справи незалежно від

місця їх зберігання, що зменшує кількість перенесень судових засідань.

Електронне правосуддя підвищує прозорість та відкритість судових процедур, оскільки всі дії фіксуються в електронній системі, що унеможливорює зловживання та сприяє контролю за дотриманням норм. Використання електронних документів і цифрових підписів зменшує бюрократичні перепони, оптимізує документообіг і покращує організаційний аспект діяльності судів. Дистанційне судочинство підвищує безпеку учасників процесу, забезпечує доступність правосуддя та сприяє правовій просвіті населення через цифровий доступ до юридичної інформації[1; 2].

Електронне правосуддя сприяє значній економії державних коштів за рахунок скорочення витрат на поштові відправлення, виготовлення паперових документів та покращення обміну інформацією між судами.

Таким чином, електронне правосуддя в Україні є інструментом модернізації судової системи, що підвищує її ефективність, доступність, прозорість та знижує витрати для держави і громадян.

Але, разом із тим, існує ще багато невирішених питань, пов'язаних з впровадженням і застосуванням в Україні електронного судочинства.

Періодичні технічні проблеми в роботі підсистеми «Електронний суд» призводять до тимчасової недоступності сервісу, що обмежує можливість учасників процесу подавати документи та брати участь у судових засіданнях он-лайн.

Залишаються норми, які гальмують цифровізацію,

зокрема обов'язковість друку електронних документів, що дублює паперовий обіг і ускладнює процес. Відсутня можливість повністю електронного направлення справ до апеляційних і касаційних судів, а також виконавчих листів.

Державні органи виконавчої влади не завжди використовують електронний суд у повному обсязі, що знижує ефективність системи.

Питання кадрового забезпечення та ресурсів також залишаються проблематичними. Впровадження нових функцій, наприклад, повернення коштів судового збору, потребує додаткових кадрів і змін у штатних розписах судів.

Вбачається низький рівень довіри громадян і інерція цифрової трансформації: відсутність достатнього інформування та навчання користувачів призводить до обмеженого використання електронних сервісів суду, крім того не всі громадяни мають доступ до Інтернету або володіють достатніми цифровими навичками.

Також існують проблеми з технічним оснащенням судів. Не всі судові установи мають необхідне обладнання та програмне забезпечення для повноцінної роботи в електронному режимі.

Існують виклики у забезпеченні кібербезпеки електронних систем судочинства, що впливає на їх стабільність і довіру до них, оскільки може відбуватися злам систем, витік конфіденційної інформації.

Вирішення цих проблем потребує комплексного підходу: оновлення законодавства, підвищення технічної надійності системи, кадрового забезпечення, а також активної інформаційної роботи з громадськістю та

державними органами.

Електронне правосуддя активно впроваджується в країнах ЄС, Канаді, Естонії, Сінгапурі та інших країнах. Їхній досвід доводить, що цифровізація є ефективною лише за умови комплексного реформування всієї судової інфраструктури, навчання персоналу та законодавчої підтримки.

Проаналізуємо декілька країн з найкращим досвідом у використанні електронного судочинства:

США: Має багатолітню систему електронного судочинства з відкритим доступом через платформи PACER і CM/ECF, що дозволяють отримувати інформацію про судові документи, подавати їх он-лайн, слідкувати за ходом справ та переглядати календар засідань[3].

Канада: Впроваджена безпаперова система судочинства у всіх інстанціях, що передбачає онлайн-подання документів, електронний доступ до протоколів і можливість проведення судових засідань із використанням різних технологій за заявою сторін[3].

Німеччина: Визнана зразковою серед континентальних правових систем, де подання документів, їх обробка та винесення рішень відбуваються в електронному форматі, а також існує платний особистий кабінет для дискусій між сторонами[3].

Сінгапур: З 2000 року обов'язкова система електронної подачі документів у цивільних справах (Electronic Filing System) та інтегровані електронні системи позовів[3].

Польща, Австралія, Китай: Відомі своїми системами електронного судочинства, зокрема Китай має інтернет-

суди для розгляду справ он-лайн[3].

Ці, та багато інших країн, демонструють успішне впровадження комплексних електронних систем, що підвищують доступність, прозорість і ефективність судочинства. Україна могла б використати цей досвід для трансформації електронного правосуддя в нашої країні.

Міжнародна співпраця та інтеграція в європейські стандарти дозволяє використання стандартів Європейської платформи e-Justice, визнання електронних судових рішень між юрисдикціями, і врешті решт підвищує привабливість України для інвесторів завдяки передбачуваному та ефективному судовому механізму.

Висновки:

Електронне правосуддя – це не лише технічна інновація, а нова філософія взаємодії громадянина з судом. Воно відкриває нові горизонти, але водночас загострює старі проблеми: цифрову нерівність, довіру до системи, технічну несправність. Важливо забезпечити баланс між технологією та справедливістю.

Електронне правосуддя відкриває нові горизонти для розвитку правової держави, однак потребує системного підходу до розв'язання супутніх проблем. Майбутнє е-правосуддя в Україні залежить від балансування між інноваціями, безпекою, доступністю та якістю правосуддя. Ці горизонти – не лише про технології, а про людяність, справедливість і рівний доступ до правосуддя в умовах цифрової трансформації.

Список використаних джерел:

1. Електронне судочинство: міжнародний досвід та

переваги запровадження / Судова влада України. URL:
<https://cv.court.gov.ua/tu26/pres-centr/publications/836136/>

2. Електронне судочинство в Україні: плюси, мінуси та практичні поради. URL: <https://pozovna.in.ua/elektronne-sudochinstvo-v-ukraini-plyusi-minusi-ta-praktichni-poradi/>

3. Канюка Н. Закордонний досвід електронного судочинства. / Збірник наукових праць Юридичного факультету Західноукраїнського національного університету у співпраці з НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України «Актуальні проблеми правознавства». Випуск 1 (33) / 2023. Ст. 194-202. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/1975432>

ЖОРНОКУЙ Валентина,

кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри правового забезпечення
підприємницької діяльності та фінансової безпеки
навчально-наукового інституту № 5
Харківського національного університету
внутрішніх справ

ПРЕДСТАВНИЦТВО ТА ПЕРЕВИЩЕННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ ОРГАНІВ ПІДПРИЄМНИЦЬКОГО ТОВАРИСТВА

Цивільно-правова відповідальність органів та осіб, що здійснюють функції органів підприємницьких товариств, не є інститутом принципово новим, невідомим

цивільному праву.

Відповідальність набуває власних специфічних рис, пов'язаних з особливим правовим становищем одних суб'єктів, які одночасно здійснюють управління та контроль іншими суб'єктами права. Виникають спори щодо дій посадових осіб та осіб, що здійснюють функції органів підприємницьких товариств, зокрема щодо визнання недійсними правочинів, учинених такими особами з перевищенням повноважень.

Сучасний стан правозастосовного розуміння представницьких відносин щодо участі органів підприємницьких товариств та їхніх посадових осіб у цивільному обороті можна визнати нестабільним.

В рішеннях судових інстанцій, і досі часто зустрічаються посилення на загальні засади представницьких відносин, зокрема на главу 17 Цивільного кодексу України, коли посадові особи підприємницьких товариств діють від їхнього імені. Така проблематика породжує низку питань, зокрема пов'язаних із розглядом спорів про наслідки виходу посадових осіб органів підприємницького товариства за межі наданих повноважень при укладенні договорів від імені такої юридичної особи.

Наука корпоративного права, розвиваючись і даючи відповіді на нагальні практичні та теоретичні проблеми, не може охопити увесь їхній спектр.

Попри наявний доробок у науці цивільного права щодо розуміння органів суб'єктами цивільних відносин, остаточно крапка у цій проблематиці ще не поставлена. У цьому контексті І. В. Спасибо-Фатєєва зазначає, що

«рухаючись від безспірного до спірного, безспірним є бачення органу юридичної особи як елемента її організаційної структури, на який покладено виконання певних функцій, а саме формувати волю як суб'єкта, виступати в цивільних відносинах від імені юридичної особи». Вчена звертає увагу, що «певні органи мають й інші повноваження – один контролювати і врівноважувати діяльність іншого (наприклад, наглядова рада – правління); сприяти здійсненню корпоративних прав учасників (з організації та проведення загальних зборів, отримання дивідендів тощо)» [1, с. 22].

В. І. Борисова вважає, що «важливою залишається і проблема визначення структури органів управління юридичною особою та конкретних осіб, що визначають напрями її діяльності й наділені правом прийняття конкретних рішень.

У зв'язку з цим необхідно при конструюванні інституту відповідальності юридичної особи враховувати існуючий механізм внутрішніх взаємозв'язків у юридичній особі. Орган юридичної особи – це правова конструкція, що створюється з метою надання можливості сформувати і об'єктивувати волю юридичної особи, а за правовою природою – це інституціонально-функціональний її представник. Проте цивільно-правова відповідальність юридичної особи не повинна ототожнюватися з відповідальністю керівника або іншого члена органу управління. Це повинно відбуватися тільки в тому випадку, якщо в діях будуть встановлені умови цивільно-правової відповідальності» [2, с. 468].

В цивільних правовідносинах не будь-який орган

може представляти підприємницьке товариство. Існують органи, які здійснюють управлінські або інші пов'язані з ними повноваження всередині товариства, не набувають цивільних прав і юридичних обов'язків від імені товариства (наприклад, загальні збори, наглядова рада, ревізійна комісія тощо). Наведене свідчить, що сьогодні наука корпоративного права не має єдиного розуміння органів підприємницьких товариств як суб'єктів корпоративних відносин.

За загальним підходом орган підприємницького товариства не визнається суб'єктом цивільного права, а отже, не може бути учасником цивільних відносин і нести самостійну цивільно-правову відповідальність.

Конструкція підприємницького товариства як суб'єкта цивільного права зумовлює його самостійну майнову відповідальність. Таке товариство не може покласти відповідальність перед третьою особою безпосередньо на членів своїх органів, попри те, що вони брали участь в ухваленні та реалізації конкретного рішення. Посадові особи органів підприємницького товариства за своє рішення несуть відповідальність перед самим товариством у межах правовідносин, які існують між ними. У такому разі особа, обрана (призначена) як член органу, виступає вже не як уповноважений член вказаного органу, а діє як самостійний суб'єкт цивільного права.

Проте варто зауважити, що орган підприємницького товариства чи його посадові особи, які діють від імені такої організації, беруть участь у цивільному обороті (наприклад, укладають договори, вчиняють інші

правочини тощо). При цьому не висловлюється жодних застережень щодо їх ідентифікації із самою юридичною особою або визнання їх як окремих учасників корпоративних відносин. У цьому разі на передній план виходить правозастосовна практика, і стосується вона питань порушення керівником такої особи меж своїх повноважень, оскільки він діяв як орган юридичної особи, а не як самостійний учасник цивільного обороту – фізична особа.

Вчені звертають увагу, що юридичні особи, які позбавлені волі, нездатні до укладення правочинів, так само як і малолітні чи недієздатні. Оскільки від представника вимагається вираження його волі, то в цій ролі не може виступати юридична особа, яка її не має, і саме тому потребує представника.

Варто торкнутися і проблематики представництва, яке вважають за можливе використовувати при розгляді спорів про наслідки виходу керівника юридичної особи за межі своїх повноважень при укладенні договорів від імені юридичної особи [1, с. 23].

Коли особи, які становлять орган юридичної особи, здійснюють її правосуб'єктність, в особі такого органу діє сама організація. Її дієздатність не оспорується.

У юридичній літературі зазначено, що «спроба ж розглянути орган як представника юридичної особи призводить до протилежного і, очевидно, неприйнятного висновку про те, що юридичні особи недієздатні, оскільки можуть діяти тільки через представників» [3 с. 68–69].

Наділення підприємницьких товариств загальною правоздатністю і визнання необмеженості повноважень

директора є необхідними для звільнення контрагентів від ризику недійсності правочинів [4, с. 313–315]. Інше рішення призвело б до того, що юридичні особи завжди вважалися ненадійними контрагентами: треті особи ніколи не були б упевнені у повноваженнях директора, що примушувало їх щоразу вивчати статут (засновницький договір) та інші документи товариства (договір з директором, рішення про обрання директора, рішення про схвалення правочину тощо), оскільки вони несли б ризику неуправомоченості директора.

Відповідний підхід є характерним для європейських правопорядків і знайшов своє закріплення в Директиві 2009/101/ЕС Європейського парламенту і Ради від 16 вересня 2009 р. про координацію гарантій, які вимагаються державами-членами компаній з метою захисту інтересів членів і третіх осіб у значенні другого абзацу статті 48 Договору, з метою забезпечення еквівалентності таких гарантій (кодифікована версія) 1, у ст. 10 якої закріплено, що обмеження повноважень органів товариства, які закріплені у статуті або рішеннях уповноважених органів, не можуть використовуватися щодо третіх осіб, навіть якщо їхній зміст був розкритий. Таке рішення дозволяє ще більше укріпити стабільність цивільного обороту.

У постановах від 4 грудня 2018 р. у справі № 910/21493/17, від 22 жовтня 2019 р. у справі № 911/2129/17 та від 26 листопада 2019 р. у справі № 910/20261/16 Верховний Суд звертає увагу на довірчий характер відносин між господарським товариством і його посадовою особою (зокрема директором чи генеральним директором), у зв'язку з чим протиправна поведінка

зазначеної особи може виражатися не лише у невиконанні нею обов'язків, прямо встановлених установчими документами товариства, чи перевищенні повноважень при вчиненні певних дій від імені товариства, а й у неналежному чи недобросовісному виконанні таких дій без дотримання меж нормального господарського ризику, з особистою заінтересованістю чи при зловживанні своїм розсудом і посадовими обов'язками за власним умислом (розсудом), прийнятті очевидно необачних чи марнотратних і завідомо корисливих рішень.

Отже, Верховний Суд у своїх рішеннях розрізняє три окремі правопорушення, що може вчинити орган чи інша особа, яка діє від імені товариства: дії не в інтересах товариства, дії із перевищенням повноважень, а також дії, що є недобросовісними і нерозумними.

Підсумовуючи вищевикладене, можна зазначити, що дослідження проблем цивільно-правової відповідальності учасників корпоративних відносин викликає увагу все більшої кількості фахівців – практиків та науковців.

Корпоративні спори щодо визнання недійсними правочинів, учинених посадовими особами органів підприємницьких товариств із перевищенням їхніх повноважень, становлять одну з найпоширеніших категорій у межах корпоративних відносин.

Сутність і специфіка таких спорів полягає в тому, що посадові особи у випадках, передбачених нормативними актами, відчужують майно (активи) товариства на користь третіх осіб на умовах, не вигідних для товариства, при цьому не отримавши згоду загальних зборів або наглядової ради (у разі її створення) такої юридичної особи.

Вчинення правочину від імені підприємницького товариства з перевищенням наданих його посадовій особі повноважень свідчить про порушення інтересів самої юридичної особи, а не її учасників.

Список використаних джерел:

1. Спасибо-Фатєєва І. В. Архітектура корпоративного права. Короткий огляд корпоративного законодавства України із зазначенням принципових засад його переформатування // Корпоративне право крізь призму судової практики : монографія / за ред. І. В. Спасибо-Фатєєвої. Харків : ЕКУС, 2021. С. 8–30.
2. Борисова В. І. Інститут юридичної особи // Рекодифікація цивільного законодавства України: виклики часу : монографія / за заг. ред. Н. С. Кузнецової. 2-ге вид., допов. та перероб. Одеса : Гельветика, 2022. С. 461–485.
3. Гелецька І. О. Правове регулювання відносин представництва у цивільному праві : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2005. 205 с.
4. Cahn A., Donald D. C. Comparative Company Law: Text and Cases on the Laws Governing Corporations in Germany, the UK and the USA. London : Cambridge University Press, 2010. 956 p.

ЗОЗУЛЯ Олександр,

здобувач освіти першого бакалаврського рівня
2 курсу Навчально-наукового інституту
інформаційних технологій
групи 6.04.121.010.23.2

Харківського національного економічного
університету ім. С. Кузнеця

Науковий керівник: КАРЛІНСЬКА Світлана,
к.е.н., доцент кафедри правового регулювання економіки
Харківського національного економічного
університету ім. С. Кузнеця

НЕЗАБЕЗПЕЧЕНІ ВІРТУАЛЬНІ АКТИВИ – ЯК СКЛАДАЄТЬСЯ ЇХ ЦІННІСТЬ

Незабезпечені віртуальні активи (НВА), зокрема більшість криптовалют, на відміну від забезпечених активів, не мають фізичного або юридичного забезпечення у вигляді матеріальних ресурсів, доходів або зобов'язань. Їх вартість базується здебільшого на довірі, ринковому попиту, обмеженій пропозиції, функціональності, а також очікуваннях інвесторів та користувачів.

Основним фактором, що формує цінність НВА, є довіра до технології та спільноти, яка підтримує даний актив. Наприклад, біткоїн, як найвідоміша криптовалюта, не має фізичного забезпечення, але його ціна обумовлена визнаністю серед користувачів, обмеженою кількістю (максимум 21 мільйон монет) та його децентралізованістю [1, с. 33].

Ще одним важливим чинником є обмежена емісія. У

більшості випадків кількість НВА є обмеженою заздалегідь у кодї, що створює ефект дефіциту – це стимулює інвесторів купувати актив з надією на зростання його вартості [2, с. 41]. Крім того, деякі криптовалюти мають механізми зниження кількості активу в обігу (наприклад, «спалювання» токенів), що також сприяє підвищенню їх вартості.

Технологічна інфраструктура також відіграє важливу роль. Якщо блокчейн або смарт-контракт платформи є надійним, гнучким та масштабованим – інвестори більш схильні вкладати кошти в токени, що працюють на цій основі. Наприклад, Ethereum, хоч і є незабезпеченим активом, має розвинену інфраструктуру для запуску децентралізованих застосунків (dApps), що підвищує попит на його внутрішню валюту – ETH [3, с. 19].

Крім того, ціна НВА залежить від новинного фону, державного регулювання, активності на біржах та загального інтересу до технологій Web3. Наприклад, коли великі компанії, як-от Tesla чи PayPal, оголошують про інтеграцію криптовалют у свої системи, це часто провокує різке зростання попиту і цін [4, с. 27]. З іншого боку, негативні новини або заборони криптовалют з боку урядів можуть спричинити обвал цін.

Також слід враховувати фактори спекулятивного інтересу – багато трейдерів купують і продають НВА з метою отримання прибутку, що викликає значну волатильність на ринку. Спекуляції можуть впливати як на короткострокове зростання, так і на стрімке падіння цін, що часто спостерігалось на прикладі альткоїнів у 2017-2018 роках.

Психологія інвесторів є ще одним важливим елементом у визначенні вартості незабезпечених активів. Очікування майбутнього зростання вартості, віра в інноваційний потенціал, слідування за трендами в соцмережах (наприклад, Twitter або Reddit) – все це створює ефект масового інтересу, який підсилює попит. Наприклад, різке зростання Dogecoin у 2021 році було спричинене не технічною цінністю, а масовою підтримкою у соцмережах та твітом Ілона Маска.

Варто згадати і про децентралізовані фінанси (DeFi) – сферу, яка активно розвивається на базі незабезпечених токенів. У DeFi-платформах токени використовуються як забезпечення для кредитів, участі в стейкінгу, фармінгу тощо. Попри те, що ці токени не мають класичної вартості, вони активно функціонують у складних економічних моделях і створюють нову фінансову екосистему.

Також особливу роль у визначенні цінності незабезпечених активів відіграє ліквідність. Якщо актив легко обміняти на інші валюти або товари, його цінність зростає. Це пояснює, чому навіть нові, нестабільні токени можуть бути привабливими – якщо вони активно торгуються на біржах і мають високий обіг, трейдери бачать у них потенціал для прибутку.

На відміну від традиційних активів, цінність НВА не базується на прибутковості чи забезпеченні. Це створює ризики, проте відкриває великі можливості для інновацій, зокрема у сферах фінансів, геймінгу, мистецтва (NFT) та благодійності.

Отже, незважаючи на відсутність фізичного чи юридичного забезпечення, вартість НВА є результатом

поєднання довіри, попиту, обмеженості, інфраструктури, регуляторного фону, психології інвесторів, технологій DeFi та ліквідності. Розуміння цих факторів дозволяє краще орієнтуватися в сучасному цифровому середовищі, ефективно управляти ризиками та приймати зважені рішення щодо інвестування.

Список використаних джерел:

1. Nakamoto S. Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System. – 2008. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bitcoin.org/bitcoin.pdf>
2. Tapscott D., Tapscott A. Blockchain Revolution: How the Technology Behind Bitcoin Is Changing Money, Business, and the World. – Penguin, 2016.
3. Mougayar W. The Business Blockchain. – Wiley, 2016.
4. European Central Bank. Crypto-assets: Implications for financial stability, monetary policy, and payments and market infrastructures. – 2019.
5. Baur D. G., Hong K., Lee A. D. Bitcoin: Medium of exchange or speculative assets? – Journal of International Financial Markets, Institutions and Money, 2018.
6. Schär F. Decentralized Finance: On Blockchain- and Smart Contract-Based Financial Markets. – Federal Reserve Bank of St. Louis Review, 2021.

КАЛІНІНА Аліна,

кандидат юридичних наук, старший дослідник,
старший науковий співробітник відділу кримінологічних
досліджень Науково-дослідного інституту вивчення
проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса
НАПрН України

КЛАСИФІКАЦІЯ КРИМІНОГЕННИХ РИЗИКІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ КОМПОНЕНТАМИ ПРАКТИКИ ЗДІЙСНЕННЯ ПЕРЕХІДНОГО ПРАВОСУДДЯ¹

Євроінтеграційний поступ України актуалізує розроблення науково обґрунтованих виражених підходів до класифікації криміногенних ризиків, пов'язаних із компонентами практики здійснення перехідного правосуддя. У Науково-дослідному інституті вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса НАПрН України фахівцями відділу кримінологічних досліджень започатковано розроблення фундаментальної теми «Злочинність в Україні у повоєнний період: кримінологічні прогнози та заходи запобігання», і ця публікація виконана у межах цієї роботи.

Світ змінився, і трансформації, пов'язані із технологіями та інструментами ведення гібридних війн, ескалації конфліктів, маніпулятивних технологій, посилюють наявні детермінанти злочинності, можуть

¹ *Примітка.* Тези наукової доповіді підготовлено на виконання фундаментальної теми дослідження НДІ ВПЗ ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України «Злочинність в Україні у повоєнний період: кримінологічні прогнози та заходи запобігання» (держ. реєстр. в УкрІНТЕІ № 0124U005211).

служувати базисом появи нових криміногенних ризиків. Це дослідження спирається на поточні висновки, міркування і висновки фахівців щодо особливостей «кримінально-правової політики як елементу перехідного правосуддя, проблемні питання, пов'язані з визначенням статусу жертв конфлікту, відшкодуванням шкоди, завданої злочинними діями рф», презентовані у збірнику за результатами проведеного у червні 2024 р. науково-практичного заходу у Науково-дослідному інституті вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса НАПрН України [5].

Пошук дескрипторів для найбільш повної класифікації криміногенних ризиків, пов'язаних із компонентами практики здійснення перехідного правосуддя, методологічно передбачають врахування рекомендацій, представлених у публікації «Національних консультацій з питань перехідного правосуддя», підготовленого Управлінням Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини, провідним органом системи Організації Об'єднаних Націй з питань перехідного правосуддя, щодо потенціалу національних консультацій і програм репарацій, реалізації «вікна можливостей» та координації надання міжнародної допомоги країні у постконфліктний період для утвердження стабільного миру і соціо-культурного та економічного розвитку з попередженням рецидиву [2; 3].

Представляють цінність конкретизовані Ю. Орловим «комплексно травматичні воєнні фактори» і «антивоєнні фактори» через призму компонент кримінально-правової та кримінологічної політик [6].

Враховано також пропозиції В. Голіни трактувати злочинність як «кримінологічне поняття, яким узагальнюється відносно масовий і стійкий різновид вияву людської протиправності у вигляді статистичної множинності всіх кримінальних правопорушень, узятих у просторово-часовому вимірі» [4].

Вивчення проблеми класифікації криміногенних ризиків, пов'язаних із компонентами практики здійснення перехідного правосуддя, передбачає використання методології, представлений у науковій публікації групи дослідників і авторки [1].

Накреслимо деякі системні моменти, які сприятимуть повноті визначення дескрипторів під час розроблення класифікації криміногенних ризиків, пов'язаних із компонентами практики здійснення перехідного правосуддя.

Загальні дескриптори криміногенних ризиків у контексті перехідного правосуддя пов'язані із «суб'єктивними детермінантами, зокрема із незадовільним наявним рівнем правової культури та правової свідомості учасників різних суспільно-правових відносин» [1]. Такі дескриптори передбачають пошук і конкретизацію ключових слів – ознак, критеріїв значущості і характеристики криміногенних ризиків, з урахуванням логіки їх появи і розвитку, їх розподілення на групи, види, класи.

Перша група дескрипторів класифікації криміногенних ризиків, пов'язаних із компонентами практики здійснення перехідного правосуддя, стосується ризиків, які виникають і супроводжують процеси

встановлення істини, наприклад: маніпулювання інформацією, стереотипізація громадянської ідентичності, викривлення чи знищення історичної пам'яті, упереджене висвітлення реальних подій і наявного травматичного досвіду членів суспільства, використання інструментів і каналів комунікації, що можуть привести до дестабілізації психо-емоційних станів людей, повторної травматизації, втрати чи зниження рівня довіри суспільства до об'єктивності роботи правових інституцій. Усе це може стати живильним середовищем для розвитку наявних детермінант злочинності.

Друга група дескрипторів класифікації криміногенних ризиків, пов'язаних із компонентами практики здійснення перехідного правосуддя, стосується ризиків, які більшою мірою виникають під час процесів здійснення правосуддя, зокрема, під час процедури притягнення винних осіб до відповідальності, наприклад: рівність, неупередженість національного і міжнародного правосуддя, прозорість судових процесів, проблема корупції у судовій системі, гармонізована із світовими стандартами національна система покарання.

Третя група дескрипторів характеризує криміногенні ризики що виникають у процесі відшкодування шкоди жертвам конфлікту, а саме – під час створення та запуску механізму відшкодування шкоди, визначення її обсягу та характеру тощо.

Четверта група дескрипторів пов'язана із перебігом інституційних реформ на національному і міжнародному рівнях, їх систематизації і синхронізації із загальносвітовими реформаційними процесами. До цієї

групи можна віднести, наприклад, ресурси запобігання злочинності на етапах визначення і надання компенсацій, пільг, розподілу ресурсів міжнародної допомоги, програм репарацій, пов'язаних із компонентами практики здійснення перехідного правосуддя у періоди появи нових і трансформацій наявних соціальних груп, спільнот, реструктуризації еліт.

Перелік груп дескрипторів не є вичерпним. Однак вказані групи уже на цій стадії розроблення наукової проблеми сприятимуть забезпеченню системного підходу до класифікації криміногенних ризиків, пов'язаних із компонентами практики здійснення перехідного правосуддя під час повоєнного відновлення України.

Список використаних джерел:

1. Kalinina, A., Shramko, S., & Golina, V. (2024). COST COUNTING: A STUDY ON DETERMINATION AND PREVENTION OF TRAFFIC CRIMES. *Baltic Journal of Economic Studies*, 10(4), 245-253. <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2024-10-4-245-253>.
2. UN Office of the High Commissioner of Human Rights. Rule-of-Law Tools for Post-Conflict States: National Consultations on Transitional Justice, 2009. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/676062?v=pdf>.
3. UN General Assembly. Report of the Secretary-General on Peacebuilding in the Immediate Aftermath of Conflict, 11 June 2009, A/63/881–S/2009/304. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/658907?v=pdf>.
4. Голіна В. Значення уявлень про злочинність.

Криміногенні фактори та запобігання для її прогнозу у трансвоєнній Україні. *Актуальні проблеми національного законодавства: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції*, м. Кропивницький, 17 квітня 2025 року. Частина 1. Кропивницький, 2025. С. 127-130.

5. *Захист прав людини в українській моделі перехідного правосуддя* : матеріали наук.-практ. круглого столу, м. Харків, 14 черв. 2024 р. : електрон. наук. вид. Харків: Право, 2024. 230 с. DOI: <https://doi.org/10.31359/9786178411541>

6. Орлов Ю. В. Прогнозовані ризики загострення кримінологічної обстановки: вплив воєнних та антивоєнних факторів. *Вивчення криміногенної ситуації в Україні та прогнозування її подальшої динаміки (вплив воєнних факторів)* : зб. тез наук.-практ. кругл. столу (м. Київ, 7 верес. 2022 р.). Київ, 2022. С. 96-100.

КАРІДА Максим,
аспірант відділу організації освітньо-наукової підготовки,
Харківський національний університет внутрішніх справ
Науковий керівник: ОРЛОВ Ю.В.,
д.ю.н, професор Харківський національний університет
внутрішніх справ

**ОБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ
ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ НЕЗАКОННИМ ВЖИВАННЯМ
НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ
РЕЧОВИН АБО ЇХ АНАЛОГІВ НА ПРИКЛАДІ
СТАТТІ 314 КК УКРАЇНИ**

Об'єкт кримінального правопорушення – елемент складу кримінального правопорушення, що пов'язує в собі ознаки, які характеризують те, проти чого спрямоване кримінальне правопорушення [1, с. 207].

Те, на що спрямоване конкретне кримінальне правопорушення визначається перш за все його родовим об'єктом. Родовим об'єктом кримінальних правопорушень, пов'язаних з обігом, незаконним вживанням наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів є здоров'я населення. Під цим слід розуміти систему суспільних відносин, що відображають фактичний або оптимально можливий для України рівень фізіологічного стану організму осіб, які в ній проживають чи перебувають, достатній для підтримання життєдіяльності, активної участі в суспільному житті та народження здорового покоління [2, с. 4].

В. Я. Тацій та Ю. А. Пономаренко зазначають, що до ознак об'єкта кримінального правопорушення як елемента складу кримінального правопорушення належать: 1) об'єкт як ознака складу кримінального правопорушення; 2) предмет кримінального правопорушення; 3) потерпілий від кримінального правопорушення. Також вказують, що лише об'єкт кримінального правопорушення у власному, вузькому значенні є обов'язковою ознакою цього елемента складу кримінального правопорушення, а предмет кримінального правопорушення і потерпілий від кримінального правопорушення є його факультативними ознаками [1, с. 207].

На нашу думку таке твердження є загальним для всіх кримінальних правопорушень, передбачених

Кримінальним кодексом України. Однак, вважаємо, що так звана факультативність тої чи іншої ознаки має вирішуватися у кожному конкретному складі кримінального правопорушення, зокрема з огляду на диспозицію відповідної кримінально-правової норми та не повинна узагальнюватися.

Отже, науковці виокремлюють три ознаки об'єкта кримінального правопорушення. Відтак об'єктом незаконного введення в організм наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (ст. 314 КК України) є здоров'я особи.

Предметом вказаного кримінального правопорушення є наркотичні засоби, психотропні речовини або їх аналоги, що вводяться в організм іншої особи проти її волі [3, с. 652]. Потерпілим є особа, якій проти її волі вводять наркотичні засоби, психотропні речовини або їх аналоги.

Статтею 314 КК України зокрема передбачені кваліфікуючі склади кримінального правопорушення. Частиною третьою статті 314 КК України передбачено покарання за незаконне введення в організм наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, якщо таке введення здійснюється щодо *неповнолітнього* або особи, яка перебуває в безпорадному стані, чи *вагітної жінки*, або якщо вони були пов'язані з введенням в організм іншої особи особливо небезпечних наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, а також якщо внаслідок таких дій настала смерть потерпілого.

С. В. Яковлєва щодо неповнолітньої особи виділяє додатковий безпосередній об'єкт, який у нашому випадку

на прикладі статті 314 КК України є обов'язковим, – інтереси неповнолітніх, умови нормального розвитку і правильного морального виховання неповнолітніх, громадський порядок тощо [4, с. 291].

Хоча згадана робота стосується неповнолітніх, які насамперед вчиняють кримінальне правопорушення, вважаємо, що таке визначення додаткового безпосереднього об'єкта може і повинно застосовуватися зокрема до неповнолітніх *щодо яких* вчиняється кримінальне правопорушення.

Варто звернути увагу щодо вчинення досліджуваного кримінального правопорушення стосовно вагітної жінки. Тут також можна виділи додатковий безпосередній об'єкт, який є обов'язковим, – здоров'я вагітної жінки, право на недоторканість свого тіла, здоров'я плоду, право на народження дитини, та у подальшому здоров'я новонародженої дитини. Вагітна жінка має особливий фізіологічний статус, відповідно введення в її організм наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів становить загрозу не тільки самій вагітній жінці, а також її плоду та у майбутньому новонародженій дитині.

Отже, об'єкт кримінального правопорушення є ключовим елементом його складу і визначає суспільні відносини, на які посягає злочин.

У випадку кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним введенням наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (ст. 314 КК України), родовим об'єктом є здоров'я населення, а безпосереднім – здоров'я конкретної особи, якій вводять ці речовини проти її волі.

Таким чином, оцінка ознак об'єкта кримінального правопорушення повинна здійснюватися в кожному конкретному випадку індивідуально, з урахуванням змісту кримінально-правової норми, статусу потерпілого та характеру посягання.

Список використаних джерел:

1. Тацій В. Я., Пономаренко Ю. А. Об'єкт кримінального правопорушення. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2022. № 2 (18). С. 207–210.

2. Кримінально-правова характеристика злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів : посібник для підрозділів Національної поліції у схемах / С.Я. Бурда та ін. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ. 2019. 247 с.

3. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., допов. Харків : Право, 2013. Т. 1 : Загальна частина / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. 2013. 1076 с.

4. Яковлєва С. В. Об'єкт кримінальних правопорушень, що вчиняються неповнолітніми у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів. *Київський часопис права*. 2021. № 4. С. 288–293.

КАРЛІНСЬКА Світлана,
к.е.н., доцент кафедри правового регулювання економіки
Харківського національного економічного
університету ім. С. Кузнеця; адвокат

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ПРЕДСТАВНИЦТВА АДВОКАТОМ НЕПОВНОЛІТНЬОГО В СУДОВОМУ ПРОЦЕСІ

Життєві випадки бувають доволі різними, і доволі часто стається, що в суді необхідно захищати інтереси малолітньої або неповнолітньої дитини.

Відповідно до ст. 59 Цивільного процесуального кодексу права, свободи та інтереси малолітніх осіб віком до чотирнадцяти років, а також недієздатних фізичних осіб захищають у суді відповідно їхні батьки, усиновлювачі, опікуни чи інші особи, визначені законом.

Права, свободи та інтереси неповнолітніх осіб віком від чотирнадцяти до вісімнадцяти років, а також осіб, цивільна дієздатність яких обмежена, можуть захищати у суді відповідно їхні батьки, усиновлювачі, піклувальники чи інші особи, визначені законом. Суд може залучити до участі в таких справах неповнолітню особу чи особу, цивільна дієздатність якої обмежена.

Треба підкреслити, що перелік законних представників є вичерпним, тобто наприклад, бабуся або дідусь, або інші родичі, навіть якщо дитина проживає з ними і вони ту дитину виховують – не можуть бути її законними представниками, виключення будуть становити лише випадки, коли такі особи є опікунами дитини.

Тут наче все зрозуміло, це питання доволі детально розкрито в Цивільному процесуальному кодексі, в інших нормативно правових актах. Але зараз доволі багато випадків, коли через війну родити з дітьми виїхали за межі України з метою отримання тимчасового захисту.

Окрім того, залишаються все ще діти, які перебувають у зоні воєнних дій і збройних конфліктів. І. звичайно, що стосовно представництва таких дітей виникають деякі складнощі.

Дані питання дещо розкривається в змінах, які були внесені в Закон України «Про охорону дитинства», зокрема ст. 30-1 тощо. Зокрема, у разі переміщення, у тому числі за кордон з метою евакуації під час дії надзвичайного або воєнного стану в Україні, дітей зарахованих/власшованих на цілодобове перебування до закладів різних типів, форм власності та підпорядкування, власшованих у сім'ю патронатних вихователів, керівники відповідних закладів, уповноважені ними працівники або інші особи, призначені органом опіки та піклування чи військовою адміністрацією / військово-цивільною адміністрацією за місцем розташування закладу, зокрема у разі усунення керівника або уповноваженого ним працівника від виконання обов'язків чи відсутності керівника або уповноваженого ним працівника, патронатні вихователі є законними представниками таких дітей (крім повноважень щодо вчинення від імені та в інтересах дитини правочинів, пов'язаних із житловими та майновими правами, надання згоди на усиновлення та зміну громадянства дитини) до повернення такої дитини в Україну або до її возз'єднання з сім'єю.

Подібне питання розкривається і в Законі України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту».

Згідно до ст. 1 даного Закону законні представники дитини, розлученої із сім'єю, – орган опіки та піклування, опікуни та піклувальники, призначені відповідно до законодавства України, прийомні батьки, батьки-вихователі, патронатні вихователі, адміністрація закладу охорони здоров'я, навчального або іншого дитячого закладу. Законні представники особи віком до вісімнадцяти років – один з батьків, усиновителів, дід чи баба, повнолітні брат чи сестра, опікуни чи піклувальники, призначені такими до прибуття в Україну, або інша повнолітня особа, яка до прибуття в Україну добровільно чи в силу звичаю країни походження взяла на себе відповідальність за виховання дитини.

З цим зрозуміло. Але залишається питання – чи може адвокат бути представником дитини в суді, і за яких умов.

Насправді відповідь на таке питання ми можемо знайти у роз'ясненні Верховного Суду у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду у постанові у справі № 369/13467/20 від 16 червня 2021 року. В даному роз'ясненні Верховний Суд надає роз'яснення стосовно випадків, коли захисту потребує неповнолітня особа, яка досягла віку 14 років.

Так, відповідно до чинного законодавства неповнолітня особа, яка досягла 14-річного віку, може укладати договір з адвокатом виключно за згодою батьків (усиновлювачів) або піклувальників. Але, слід все ж таки враховувати, що відсутність згоди батьків (усиновлювачів)

або піклувальників не нівелює правових наслідків укладення договору та наділення адвоката повноваженнями (звичайно за винятком, коли суд визнає такий договір недійсним). Тобто, для осіб які вже досягли 14-ти років.

Щодо малолітньої особи, то адвокат має все ж таки надати суду докази наявності згоди її батьків на укладення договору про надання правничої допомоги.

Представництво адвокатом здійснюється на підставі Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Згідно до ст. 26 даного Закону адвокатська діяльність здійснюється на підставі договору про надання правничої допомоги. Документами, що посвідчують повноваження адвоката на надання правничої допомоги, можуть бути: 1) договір про надання правничої допомоги; 2) довіреність; 3) ордер; 4) доручення органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правничої допомоги.

Також, варто згадати і про положення, визначені в ст.ст. 4, 5 Європейської конвенції про здійснення прав дітей.

У відповідності до ст. 4 5 Європейської конвенції про здійснення прав дітей дитина має право подавати особисто або через інших осіб чи органи клопотання про призначення спеціального представника під час розгляду судовим органом справ, що стосуються її у випадках, коли внутрішнє законодавство позбавляє суб'єктів батьківської відповідальності права представляти дитину в результаті виникнення у них конфлікту інтересів з останньою.

Згідно ст. 5 сторони розглядають можливість надання

дітям додаткових процесуальних прав у зв'язку з розглядом судовим органом справ, що стосуються дітей, зокрема:

а) права клопотати про одержання допомоги від відповідної обраної ними особи у висловленні ними своєї думки;

б) права клопотати самостійно або через інших осіб чи органи про призначення окремого представника, а у відповідних випадках - адвоката;

с) права призначити свого представника;

д) права здійснювати деякі або всі права сторін у такому процесі.

Отже, можемо зробити такий висновок, що в випадку коли дитині необхідна допомога представника адвоката у цивільному процесі – неповнолітня дитина якій вже виповнилося 14 років може самостійно обрати собі представника і укласти з адвокатом договір. Якщо ж мова йдеться про дитину віком до 14 років – то в такому випадку такий договір має бути укладений батьками, усиновлювачами, опікунам чи іншими особами, визначеними законом. І в разі, якщо така малолітня дитина не має можливості отримати згоду на укладання договору з адвокатом, або такі особи, які уповноважені законом бути представниками такої дитини не надають згоду, чи інтереси дитини і таких осіб не співпадають – в такому разі такий малолітній дитині слід звернутися до органів опіки та піклування, або до інших уповноважених на те державою органів, які будуть виступати законними представниками дитини, і відповідно, будуть мати повноваження укласти договір про надання допомоги з адвокатом.

Список використаних джерел:

1. Цивільний процесуальний кодекс України. Кодекс України; Кодекс, Закон від 18.03.2004 № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#n6461>
2. Про охорону дитинства. Закон України від 26.04.2001 № 2402-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#n377>
3. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту. Закон України від 08.07.2011 № 3671-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3671-17#Text>
4. Про адвокатуру та адвокатську діяльність. Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text>
5. Європейська конвенція про здійснення прав дітей. Рада Європи; Конвенція, Міжнародний документ від 25.01.1996. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_135#Text

КОРАБЕЛЬ Марія,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри державно – правових дисциплін,
кримінального права та процесу
Харківський національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди

ПАВЛЕНКО Тетяна,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри державно – правових дисциплін,
кримінального права та процесу
Харківський національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди

СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВА ОБУМОВЛЕНІСТЬ СМЕРТНОЇ КАРИ ЯК ВИДУ ПОКАРАННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ

Конституція України гарантує кожній людині невід’ємне право на життя та визначає обов’язком держави захищати життя людини.

На підставі статті 27 Конституції України, підписаних та ратифікованих Україною конвенцій рішенням Конституційного суду України «у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статей 24, 58, 59, 60, 93, 190-1 Кримінального кодексу України в частині, що передбачає смертну кару як вид покарання (справа про смертну кару)»[1] від 29 грудня 1999 року, було прийнято рішення, що «Положення статті 24 Загальної частини та

положення санкцій статей Особливої частини Кримінального кодексу України (мова йде про Кримінальний кодекс України від 28 грудня 1960 року – ред.), які передбачають смертну кару як вид покарання, визнати такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними)»[1]. В 2001 році було прийнято чинний Кримінальний кодекс України, в якому найсуворіший вид покарання – смертна кара, було замінено на довічне позбавлення волі.

Відповідно до положень ст. 2 Протоколу № 6 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (ратифіковано Законом України № 1484-III (1484-14) від 22.02.2000), щодо скасування смертної кари, визначено, що «Смертна кара під час війни. Держава може передбачити у своєму законодавстві смертну кару за діяння, вчинені під час війни або невідвортної загрози війни; таке покарання застосовується лише у випадках, передбачених цим законодавством і згідно з його положеннями. Держава повідомляє Генерального секретаря Ради Європи про відповідні положення цього законодавства»[2].

Ст. 1 Протоколу № 13 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (ратифіковано Законом України № 318-IV (318-15) від 28.11.2002) смертну кару скасовує за всіх обставин. А саме зазначено, що «Смертна кара скасовується. Нікого не може бути засуджено до такого покарання або страчено». Ст. 2 зазначеного протоколу встановлює заборону відступу від зобов'язань. Зазначається, що жодних відступів від положень цього

Протоколу не допускається на підставі статті 15 Конвенції»[4].

Тобто можемо зазначити, що загальний посил є таким, що смертна кара не може мати місце в сучасному світі. Проте за даними неурядової організації Amnesty International станом на 2022 рік 55 країн застосовували страту. Зауважимо, що у дев'яти з цих країн смертна кара застосовувалася лише за найтяжчі злочини (наприклад, багаторазові вбивства або військові злочини). 23 країни дозволяють смертну кару, але не застосовували її протягом 10 років [4].

Серед науковців та суспільства питання смертної кари залишається болючим та дискусійним. Наразі все частіше лунають думки щодо доцільності застосування смертної кари, як виду покарання, за особливо тяжкі воєнні злочини та злочини проти основ національної безпеки, що обумовлено повномасштабним вторгненням російської федерації на територію незалежної та суверенної України.

Вчинення злочинів, спрямованих на підриг національної безпеки нашої країни, її суверенітет та незалежність, зокрема, допомога ворогу у вчиненні терористичних актів (наведення ракет на місце дислокації військових, що призводить до загибелі багатьох людей), диверсій (спрямовані на знищення людей, пошкодження об'єктів критичної інфраструктури, військових складів тощо), тобто злочинів, які не просто спричиняють шкоду (можуть спричинити шкоду) широкому колу людей, а й в цілому нації, народові, виводить на новий щабель питання смертної кари як виду покарання в нашій державі.

Список використаних джерел:

1. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статей 24, 58, 59, 60, 93, 190-1 Кримінального кодексу України в частині, що передбачає смертну кару як вид покарання (справа про смертну кару). Справа N1-33/99. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v011p710-99#Text>
2. Протокол No 6 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, який стосується скасування смертної кари: Закон України N1484-III (1484-14) від 22.02.2000. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_802#Text
3. Протокол No 13 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, який стосується скасування смертної кари за всіх обставин: Закон України N318-IV (318-15) від 28.11.2002. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_180#Text
4. Смертна кара в сучасному світі. Український інститут стратегій глобального розвитку і адаптації. 26.01.2024. URL: <https://uisgda.com/ua/otchet-amnesty-international-za-2022-god.html/>

КОШМАН Вадим,
здобувач вищої освіти 2 року навчання
першого бакалаврського рівня,
ННІ інформаційних технологій, гр. 6.04.126.010.23.1
Харківського національного економічного
університету ім. С. Кузнеця
Науковий керівник: КАРЛІНСЬКА Світлана,
к.е.н., доцент кафедри правового регулювання економіки
Харківського національного економічного
університету ім. С. Кузнеця

КРИПТОКОЇНИ – ЇХ ВИДИ І ТИПИ

Криптовалюта – це цифрова одиниця розрахунку, яка створюється методом розшифрування криптографічних кодів, це тільки математичний код, який несе в собі інформацію про монету. Одиницею виміру всіх криптовалют є коін (у перекладі з англійської мови означає «монета»), існує лише у віртуальному просторі, функціонує за рахунок технології блокчейн [1].

Криптовалюта – це зашифрований електронний актив, вона не має фізичного втілення, її не можна взяти до рук, це не аналог електронних грошей, хоча багато в чом.

Добувати криптовалюту можна за допомогою майнінгу – процесу, під час якого майнери використовують свої комп'ютери для обробки комп'ютерного коду криптовалюти та як нагороду отримують монети[2].

Основою для створення криптовалют служить спосіб запису й передачі даних під назвою блокчейн, що

буквально означає – ланцюг блоків. Емісія (майнінг) відбувається за допомогою програмного забезпечення з відкритим вихідним кодом [3].

Криптовалюта – це різновид цифрової валюти, основною схемою емісії якої є принцип «Proof-of-work». Створення і перевірка кожної одиниці валюти засновані на криптографічних методах [4]. Одиниця криптовалюти – це код, який народжується в результаті комп’ютерних математичних обчислень [5].

Види криптовалют можна розділити на три основні типи: біткоїн, альткоїни (серед них стейблкоїни), токени (включаючи DeFi-токени). Кожна з цих груп має свої особливості.

Цифрова валюта – електронні гроші з властивостями звичайних (фіатних), які можуть бути регульованими та нерегульованими. Це загальний термін для всіх електронних грошей. До цифрової валюти належать віртуальні валюти та криптовалюти. Цифрові гроші називають також кіберготівкою.

Віртуальна валюта – вид цифрової валюти. Усі віртуальні валюти – цифрові, але не всі цифрові валюти – віртуальні.

Криптовалюта – різновид віртуальної валюти, створена за допомогою криптографічних методів та математичних обчислень на базі блокчейну. Це і цифрова, і віртуальна валюта, вона існує в інтернеті та створена за допомогою криптографічних алгоритмів. Станом на липень 2022 року у світі налічувалося понад 19 тис. криптовалют.

Види криптовалют можна розділити на три основні типи: біткоїн, альткоїни (серед них стейблкоїни), токени (включаючи DeFi-токени). Біткоїн та альткоїни – це не гроші у звичному розумінні, а цифровий продукт зі своїм криптокодом та зашифрованим записом. Щоб отримати статус грошей, вони проходять трансформацію та обробку за допомогою спеціальних технологій.

Біткоїн – це криптовалюта, яка залишається провідною цифровою монетою за ринковою капіталізацією. Це однорангова електронна платіжна система, яка дозволяє сторонам здійснювати угоди без посередників від імені банку чи іншої фінансової організації. Він часто розглядається як цифрова альтернатива фіатним валютам та золоту. У біткоїна є відмінності від паперових грошей. Це обмежена емісія.

Традиційні (фіатні) гроші друкують центробанки, ФРС та інші державні установи. Іноді вони друкують їх так багато, що це призводить до інфляції. Біткоїн – ресурс вичерпний. Його виробництво (емісія) обмежене програмно, і максимально можлива сума в обігу становить 21 млн BTC. Біткоїн – це монета, яку користувачі можуть передавати один одному безпосередньо, з електронного гаманця на гаманець. Їм не потрібна допомога банків, платіжних систем (на кшталт SWIFT, Visa).

Система є децентралізованою, а копії блокчейна (історії всіх транзакцій) зберігаються у різних користувачів на пристроях. Це означає, що ніхто не може заволодіти всією мережею і стати чимось на кшталт центрального банку в ролі монополіста. Власне, через біткоїн і з'явився термін «криптовалюта».

Альткоїни – це решта криптовалют, створених після біткоїну, частка яких у 2022 році на крипторинку досягла приблизно 40%. Запуск біткоїну та його відкритого вихідного коду у 2008 році проклав шлях до створення тисяч інших криптовалют, які стали альтернативними до біткоїна монетами (альткоїнами).

Розробники перших альткоїнів брали за основу програмний код BTC, вносили мінімальні зміни і створювали нову крипту. Таку цифрову готівку почали називати форками (від англійської fork, або «виделка», «відгалуження»).

Одним із перших альткоїнів став Litecoin – однорангова валюта та глобальна платіжна мережа – за словами його творця Чарлі Лі, замислювався як аналог біткоїну. На відміну від BTC, пропускну здатність цього раннього форка була вчетверо вищою, використовувався новий алгоритм шифрування Script замість SHA-256. Саме на базі Litecoin була створена ще одна популярна монета – Dogecoin. Та сама, про яку пише Ілон Маск у своєму твітері.

У деяких випадках форками називають нову криптовалюту, яка відгалузилася від іншої криптовалюти після «оновлення» блокчейна системи. Іноді їх ще називають хардфорками. Наприклад, Bitcoin Cash і Bitcoin Gold з'явилися в результаті хардфорка мережі біткоїн. Інші альткоїни ставлять собі завдання, що відрізняються від завдань біткоїна. Наприклад, Ethereum, перший у світі програмований блокчейн, дозволяє розробникам створювати та розгортати децентралізовані програми (DApps) та смарт-контракти. Криптовалюта IOTA

розроблена для того, щоб стати новим рівнем передачі даних та розрахунків транзакцій для інтернету речей (IoT) та машинної економіки (machine-to-machine – машинно-машинна взаємодія або M2M). IOTA використовує власну запатентовану технологію розподіленого реєстру The Tangle. Як і біткоїн, всі альткоїни можуть працювати незалежно у власних мережах, використовуючи технологію розподіленого реєстру (DLT). Найвідомішим і найчастіше використовуваним типом DLT є технологія блокчейн. При цьому варіації в базовому коді кожного протоколу – це те, що робить кожен альткоїн унікальним.

Стейблкоїни – це альткоїни, курс яких чимось забезпечений. Наприклад, сильними фіатними валютами (доларом США, євро тощо), чи товарними цінностями (наприклад, золотом), чи іншими криптовалютами. Ціна на стейблкоїн забезпечена іншим фінансовим активом, а отже, його курс відповідатиме курсу активу, який його забезпечує. Це дозволяє різко знизити волатильність ціни на такі альткоїни. Але іноді стейблкоїни нічим не забезпечені – наприклад, курс монет Carbon та Havven регулюється за рахунок додаткової емісії чи спалювання активів. Один із найвідоміших стейблкоїнів – криптовалюта USDT від компанії Tether. Вона забезпечена американським доларом і її курс відповідає ринковому курсу долара. Є й інші коїни, забезпечені доларом, євро та навіть золотом.

Суворо кажучи, багато стейблкоїнів – це вже не зовсім криптовалюти. По-перше, їх можуть випускати централізовано приватні компанії чи держави. Намайнити такі токени вам напевно не вдасться. По-друге, емісія

(виробництво) стейблкоїнів може бути необмеженим, на відміну від біткоїну. А це призводить до знецінення та інфляції, проти чого виступав творець біткоїну Сатоші Накамото.

Державна цифрова валюта. Як би не було, але більшість платежів сьогодні ми здійснюємо через безготівковий розрахунок. Та й криптовалюти встигли зарекомендувати себе, а технологія блокчейну впроваджується далеко за межами сфери фінансів. Тому уряди різних країн вирішили розпочати випускати свої віртуальні гроші.

Народний банк Китаю вже понад рік тестує «цифровий юань» – електронну версію паперової валюти. Свої електронні гроші тестують Бразилія, Великобританія, Норвегія, Україна, Швейцарія та інші країни. Цифрова валюта центральних банків скорочено називається CBDC. Технічно вона є ближчою до стейблкоїнів. Адже її емісія централізована та необмежена, а курс прив'язаний до існуючої національної валюти.

Токени – це вже зовсім не криптовалюта. Це грошові сурогати або просто одиниці обліку на цифровому балансі. Іноді їх порівнюють з віртуальними цінними паперами, електронними жетонами. Головна відмінність від криптовалют полягає в тому, що токени можуть бути емітовані як централізовано, так і децентралізовано. Криптовалюта завжди ґрунтується на технології блокчейн, а токени – не завжди.

NFT-токени – це невзаємозамінні токени, які з недавнього часу стали дуже популярними. Їхня головна особливість у тому, що кожен токен у системі є

унікальним і не може бути замінений. Тому NFT використовують для підтвердження права власності на якийсь віртуальний об'єкт в інтернеті. Токени «прив'язують» до якогось об'єкта з інтернету, а потім продають. Об'єктом може бути будь-що: картина, логотип, перший твіт у Твіттері тощо.

DeFi, або децентралізовані фінансові сервіси – це платформи, які копіюють традиційні фінансові рішення та пропонують їх децентралізовані аналоги. Наприклад, банки чи біржі. Зазвичай, банк – це установа, де ви можете залишити гроші на зберігання або оформити кредит. А DeFi в даному випадку – це сервіс, який пропонує ті ж можливості, але на відміну від банку, він, по-перше, надає послуги онлайн, а по-друге – децентралізований. MakerDAO – одна з DeFi-платформ. Вона дозволяє взяти кредит у стейблкоїнах під заставу криптовалюти Ethereum.

Скам та криптопіраміди. На жаль, шахраї проникли й у світ криптоіндустрії. Скамом у криптоіндустрії називають проєкти, в яких зловмисники збирають гроші інвесторів, а потім із цими грошима зникають. Причому це можуть бути як нові (інноваційні) криптовалюти, так і децентралізовані сервіси, ICO-проєкти. Іноді шахраї пропонують вкластися у фінансову піраміду. Але для того, щоб заплутати та зацікавити інвестора, використовують слова на кшталт «блокчейн», «токен», «стейблкоїн» тощо.

Зловмисники намагаються прикритися криптовалютою, посилаючись на історію успіху біткоїна. Щоб не стати жертвою шахраїв, рекомендуємо вивчити

технічну та фінансову документацію, не піддаватися на вмовляння та вимоги терміново ухвалити рішення.

Список використаних джерел:

1. Левенець О. Що таке криптовалюта і як вона працює. Creditznatok UA. URL: <https://creditznatok.com.ua/ua/article/lichnye-finansy/chto-takoe-kriptovalyuta-i-kak-ona-rabotaet/>.

2. Що таке криптовалюта і чому вона стала такою популярною?. Мінфин. CCLOAN — Офіційний блог компанії. 2022 URL: <http://minfin.com.ua/ua/blogs/CCLOAN/183073/>.

3. Ареф'єва І. Криптовалюта – що це за гроші і чи варто в неї інвестувати?. Financer.com Україна. 2021. URL: <https://financer.com.ua/wiki/cryptocurrency/>.

4. Криптовалюта: огляд, види та курс кращих цифрових криптовалют в 2022 році. Bankchart. ua. 2022. URL: https://bankchart.com.ua/e_banking/statti/oglyad_tsifrovih_kriptovalyut.

5. Попов В. Що таке криптовалюта?. Радіо свобода. Програма - Деталі.. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/details/28742278.html>

ЛАВРОНЕНКО Андрій,
здобувач 3 року навчання III (освітньо-наукового) рівня
Харківського національного педагогічного
університету імені Г.С. Сковороди
Науковий керівник КОРАБЕЛЬ Марія,
к.ю.н., доц. кафедри державно-правових дисциплін,
кримінального права і процесу
Харківського національного педагогічного університету
імені Г.С. Сковороди

ЩОДО ОКРЕМИХ НОВЕЛ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ВВЕДЕННЯМ ВОЄННОГО СТАНУ

У зв'язку із повномасштабним вторгненням агресора в Україну, держава була вимушена вжити всіх заходів до відбиття нападу для збереження суверенітету та незалежності нашої країни.

Одним із елементів механізму такої діяльності стало введення воєнного стану як особливого правового режиму. Це, в свою чергу обумовило і інші зміни у законодавстві. Не став у цьому виключенням і Кримінальний кодекс України, до якого за цей час було внесено певну кількість змін. Вказані зміни, новели торкнулися і інституту кримінального покарання та його призначення. Такого роду зміни здійснили суттєвий вплив і на правозастосування, що дозволило окремим правникам навіть поставити запитання: «військові злочини: окремі стандарти призначення покарання чи ні?» [1]

Особливо на хід правозастосування вплинули зміни,

внесені законодавцем до ст. 69 та 75 чинного Кримінального кодексу України. Ці новели обмежили правозастосовника у можливості призначати більш м'яке покарання ніж передбачено законом або застосовувати звільнення від відбування покарання з випробуванням.

Так, в ст. 69 КК України вказується, у яких випадках суд не має права переходити до більш м'якого покарання: «за наявності кількох обставин, що пом'якшують покарання та істотно знижують ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, з урахуванням особи винного суд, умотивувавши своє рішення, може, крім випадків засудження за корупційне кримінальне правопорушення, кримінальне правопорушення, пов'язане з корупцією, кримінальне правопорушення, передбачене статтями 403, 405, 407, 408, 429, 437-439, 442, 442¹ цього Кодексу, вчинене в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці, за катування, вчинене представником держави, у тому числі іноземної, призначити основне покарання, нижче від найнижчої межі, встановленої в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини цього Кодексу, або перейти до іншого, більш м'якого виду основного покарання, не зазначеного в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини цього Кодексу за це кримінальне правопорушення». Тобто виключення можливості застосовувати інститут призначення більш м'якого покарання ніж передбаченого законом, можливе в наступних випадках:

Вчинення корупційного правопорушення;

Вчинення правопорушення пов'язаного із корупцією;

Вчинення кримінального правопорушення, передбачене статтями 403, 405, 407, 408, 429, 437-439, 442, 442⁻¹ КК України причому за умови, якщо вони вчинені в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці;

Вчинення катування представником держави, у тому числі іноземної.

Видається, що законодавець, зазначаючи перелік правопорушень (403, 405, 407, 408, 429, 437-439, 442, 442⁻¹ КК України) визначає їх підвищену суспільну небезпечність саме за наявності воєнного стану чи бойової обстановки. Саме такий стан викликає особливо негативні наслідки при вчиненні таких діянь. Настільки негативні, що наявність навіть декількох пом'якшуючих обставин не може знизити суспільну небезпечність діяння і унеможливує розгляд питання про пом'якшення покарання.

Виникає питання, чи можна вважати таке обмеження елементом механізму диференціації та індивідуалізації покарання. Питання достатньо цікаве – з одного боку – встановленням подібного припису законодавець обмежує суд в можливості індивідуалізації покарання шляхом урахування сукупності пом'якшуючих обставин та призначення більш м'якого покарання. А з іншого боку – законодавець на етапі формування кримінально-правової норми, врахував підвищену суспільну небезпечність діянь вчинених в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці і встановив передбачене вище обмеження.

Тому, виникає питання: такого роду припис є елементом механізму диференціації чи індивідуалізації покарання? В будь якому випадку, поставлене питання

може бути розглянуте в майбутньому в спеціалізованих наукових роботах.

Список використаних джерел:

1. Військові злочини: окремі стандарти призначення покарання чи ні. <https://justtalk.com.ua/post/vijskovi-zlochini-okremi-standarti-priznachennya-pokarannya-chi-ni>

ЛЮБЧЕНКО Юрій,

студент 14 групи, спеціальність 081 Право,

ХНПУ імені Г.С. Сковороди

<https://orcid.org/0009-0007-9009-706X>

Науковий керівник: ПОНОМАРЕНКО О.М.,

канд.. юрид. наук, доцент

ХНПУ імені Г.С. Сковороди

e-mail: o.ponomarenko@hnpu.edu.ua

ЗАПОВІТ ПОДРУЖЖЯ: ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ ТА ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Заповіт подружжя є новою конструкцією в правовій системі України, він з'явився лише 2004 року зі вступом у дію чинного ЦК. Минуло понад два десятиліття з моменту впровадження цього інституту. За цей період з'явилася можливість об'єктивно оцінити його ефективність і запропонувати шляхи вдосконалення цивільного законодавства в галузі правового регулювання. Ці питання особливо важливі в період активної роботи над оновленням Цивільного кодексу.

Суть заповіту подружжя полягає в тому, що подружжя складає спільний заповіт, у якому визначає спадкоємця, який успадковуватиме майно, що належить їм на праві спільної сумісної власності, після смерті того, хто помре пізніше. Основна мета впровадження цього виду заповіту полягає в забезпеченні пережитому подружжю можливості продовжувати проживати у звичних умовах - у помешканні, до якого він звик, та в обстановці, яка йому знайома. Однак, незважаючи на те, що ця мета здається вельми шляхетною, практика застосування цього інституту виявила низку проблем.

По-перше, заповідачами при складанні цього виду заповіту можуть бути виключно подружжя, тобто жінка і чоловік, які перебувають у зареєстрованому шлюбі. Жінка та чоловік, які проживають однією сім'єю без реєстрації шлюбу, не мають право на складання такого заповіту, і це не дивлячись на те, що відповідно до сімейного законодавства, майно, яке вони набувають за час проживання однією сім'єю, також належить їм на праві спільної сумісної власності. З одного боку, це можна пояснити тим, що особи, які проживають однією сім'єю, без реєстрації шлюбу, не мають документів, які б підтверджували їхній правовий статус, а тому нотаріус при посвідченні такого заповіту не зможе перевірити відповідність їхнього правового статусу вимогам закону. У той час правовий статус подружжя підтверджується свідоцтвом про реєстрацію шлюбу. З іншого ж боку, для осіб, які перебувають у фактичних сімейних відносинах, такий стан справ навряд чи можна назвати справедливим.

По-друге, заповіт подружжя суворо прив'язаний до

шлюбу, при чому як на день складання заповіту, так і на день смерті одного з подружжя. Розірвання шлюбу або визнання шлюбу недійсним припиняє дію заповіту подружжя. На цьому акцентував увагу і Верховний Суд. Так у п. 18 Постанови Пленуму ВС № 7 від 30.05.2008. «Про судову практику у справах про спадкування» зазначено, що розірвання шлюбу припиняє статус подружжя, а недійсність шлюбу (визнання шлюбу недійсним) анулює статус подружжя, у зв'язку з цим розірвання шлюбу чи визнання шлюбу недійсним після складання заповіту подружжя (стаття 1243 ЦК) позбавляє цей заповіт юридичного значення без пред'явлення відповідного позову. У такому разі спадкування здійснюється на загальних підставах. Таким чином, той із подружжя, який пережив померлого, під час переоформлення прав на спільне майно на себе повинен пред'явити нотаріусу документ, який підтверджує стан у шлюбі на момент відкриття спадщини.

По-третє, предметом такого заповіту є виключно майно, яке належить подружжю на праві спільної сумісної власності. Відповідно, не може бути включено до змісту такого заповіту майно, яке належить одному з подружжя на праві особистої власності. У разі, включення такого майна до заповіту подружжя, то згідно з правовою позицією ВС, заповіт у цій частині визнається недійсним (Постанова Верховного Суду від 24 лютого 2025 року у справі № 183/4256/21). Слід звернути увагу й на те, що включення до змісту заповіту подружжя спільного майна жодним чином не обмежує свободу подружжя в розпорядженні цим майном або зміні його правового

режиму. Тому склад спадщини визначатиметься майном, яке фактично належало подружжю на праві спільної власності на день відкриття спадщини. Вбачається, що це прямо має бути закріплено в законі.

По-четверте, смерть одного з подружжя породжує специфічні правозастосовні наслідки для другого з подружжя. Право спільної сумісної власності припиняється в день смерті одного з подружжя і другий стає єдиним власником цього майна. Однак, право власності того з подружжя, який пережив, значно обмежується на весь час його життя - такий з подружжя не має права розпоряджатися майном, не може змінювати або скасовувати заповіт. Такі обмеження зумовлені необхідністю дотримуватися останньої волі подружжя, яке померло першим і яка була виражена в заповіті подружжя. При цьому, жодних винятків в обмеженні права на розпорядження майном, закон не передбачає.

Однак, у житті того з подружжя, який пережив, цілком можуть відбутися такі обставини, які вимагатимуть розпорядження таким майном. Наприклад, у такого з подружжя може статися захворювання, для лікування якого виникне потреба в серйозних коштах, і які можуть бути отримані тільки з продажу майна, що становить предмет заповіту подружжя. Вбачається, що такі можливості мають бути передбачені чинним законодавством. Для цього необхідно розробити процедуру, яка б дала змогу зняти обмеження на розпорядження майном за наявності обставин, що мають істотне значення.

Усе вищевикладене, дозволяє дійти висновку про те,

що незважаючи на низку переваг, які дає заповіт подружжя, його правове регулювання має низку проблем, що створюють складність у застосуванні цієї правової конструкції на практиці. А тому виникає гостра необхідність в оновленні цього правового інституту в процесі рекодифікації цивільного законодавства.

МАВЗЕНКО Альбіна,

здобувач 14 групи факультету історії і права
ХНПУ імені Г. С. Сковороди

Науковий керівник: ПОНОМАРЕНКО О. М.,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін і трудового
права імені проф. О. І. Процевського
ХНПУ імені Г. С. Сковороди

ДОГОВІР ПРО ВИЗНАЧЕННЯ МІСЦЯ ПРОЖИВАННЯ МАЛОЛІТНЬОЇ ДИТИНИ: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

Однією з найбільших проблем, з якою стикаються сім'ї, в яких є малолітні та неповнолітні діти, є розв'язання питання про те, з ким вони проживатимуть у разі роздільного проживання батьків. Ця проблема може бути вирішена кількома способами. Батьки можуть звернутися до суду або самостійно домовитися про місце проживання дитини. Безумовно, що договірний порядок вирішення цього питання є найпріоритетнішим, оскільки це не тільки свідчить про відсутність конфлікту між батьками, а й забезпечує дитині стабільність і комфорт у відносинах з

обома батьками.

Домовленість батьків про місце проживання дитини необхідно оформляти у формі відповідного договору. При цьому слід зазначити, що сімейне законодавство лише вказує на можливість укладення такого договору, але повноцінної нормативної конструкції такого договору закон не містить. Це створює певні складнощі з укладенням подібних договорів, оскільки закон не дає орієнтир для сторін щодо вимог до такого договору.

Сторонами такого договору можуть бути виключно батьки малолітньої дитини. Батьками визнаються жінка та чоловік, які записані в актах державної реєстрації актів цивільного стану як батько та мати дитини. Батьками також визнаються особи, які усиновили дитину. При цьому закон не вимагає щоб жінка і чоловік (батьки дитини) перебувають або коли-небудь перебували у шлюбі.

Не можуть такий договір укласти лише ті батьки, яких було позбавлено батьківських прав і батьківські права яких на момент укладення договору не поновлені, оскільки позбавлення батьківських прав припиняє особисті стосунки між батьками та дитиною, зокрема й право батьків на проживання з дитиною.

Предметом такого договору є визначення місця проживання малолітньої дитини. Це зумовлено тим, що відповідно до ст. 29 ЦК місцем проживання дитини віком до 14 років є місце проживання батьків або одного з них, при цьому при досягненні дитиною 10 років місце проживання дитини визначається за згодою дитини. Однак ця згода ще не є для батьків обов'язковою.

Місце проживання дитини, яка досягла 14 років,

визначається такою дитиною самостійно. Саме тому укладення батьками такого договору щодо неповнолітньої дитини не допускається. Слід також зазначити, що крім визначення місця проживання малолітньої дитини, таким договором доцільно також врегулювати питання, пов'язані з участю батька, який проживає окремо, у вихованні дитини. У такому випадку предметом такого договору буде також порядок участі окремо проживаючого батька у вихованні дитини.

Вимоги до форми такого договору в законі відсутні, тому право вибору форми належить його сторонам. Однак, у ст. 109 СК вказується, що в тому випадку, коли батьки розривають шлюб за взаємною згодою в суді, то разом зі спільною заявою про розірвання шлюбу подружжя подає письмовий договір про те, з ким із них проживатимуть діти, яку участь у забезпеченні умов їхнього життя братиме той з батьків, хто проживатиме окремо, а також про умови здійснення ним права на особисте виховання дітей. Вбачається, що вимога щодо письмової форми має бути поширена на будь-який такий договір, не залежно від того, чи укладається він у зв'язку з розірванням батьками дитини шлюбу. Аналіз нотаріальної практики також показує, що досить часто сторони звертаються до нотаріуса за нотаріальним посвідченням договору про визначення місця проживання дитини. Це надає такому договору додаткові гарантії, пов'язані з нотаріальним посвідченням.

Такий договір може також укладатися як комплексний і містити крім умов про визначення місця проживання дитини та порядку участі окремо

проживаючого з батьків у вихованні дитини, також і умови про її утримання. У такому разі, договір потребує обов'язкового нотаріального посвідчення.

Оскільки закон не містить спеціальних підстав недійсності, розірвання та зміни такого договору, то на нього поширюватимуться загальні правила цивільного законодавства про недійсність правочинів та розірвання і зміну договору.

Усе вищевикладене дає змогу дійти висновку про те, що сімейне законодавство у сфері правового регулювання договору про визначення місця проживання дитини потребує удосконалення.

МАКАНІН Артем,

здобувач 14 групи факультету історії і права
ХНПУ імені Г. С. Сковороди

Науковий керівник: ПОНОМАРЕНКО О. М.,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін і трудового
права імені проф. О. І. Процевського
ХНПУ імені Г. С. Сковороди

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДОГОВОРУ ПРО ПОДІЛ МАЙНА ПОДРУЖЖЯ

Сім'я завжди асоціюється зі спільністю, заснованою на спільності подружжя. Ця спільність включає спільний бюджет, ведення домашнього господарства та досягнення спільних цілей. Саме тому режим спільної сумісної власності є цілком природним для традиційної сім'ї,

заснованої на шлюбі. І, як правило, під час існування такої спільності, великих проблем, пов'язаних із володінням, користуванням та розпорядженням спільним майном не виникає. Проблеми виникають у тих випадках, коли сімейні стосунки погіршуються або припиняються, найчастіше саме в таких ситуаціях виникає потреба в поділі того майна, яке є спільним. У законі встановлено два способи поділу спільного майна подружжя - шляхом звернення до суду з позовом про поділ майна (судовий порядок) та шляхом укладення договору про поділ спільного майна (добровільний порядок). Немає сумнівів у тому, що добровільний порядок поділу є найбільш пріоритетним, оскільки дає змогу максимально врахувати інтереси кожного із співвласників. Однак для більш ефективного застосування договірної моделі поділу спільного майна, у законодавстві необхідно створити нормативну модель такого договору, яка стане орієнтиром для співвласників у процесі укладення такого договору. У чинному законодавстві така модель відсутня. У зв'язку з цим наукові дослідження такого договору допоможуть законодавцю у створенні ефективного правового регулювання такого договору.

Сторонами договору про поділ спільного майна є чоловік і жінка, які перебувають у шлюбі (подружжя), а також ті особи, шлюб між якими вже розірвано, але вони ще не здійснили поділ майна (колишнє подружжя). При цьому слід особливо наголосити, що укладення договору про поділ спільного майна може бути здійснено незалежно від того, чи буде шлюб розірвано. Закон не пов'язує поділ спільного майна з розірванням шлюбу. І поділ може бути

проведений у будь-який момент.

Крім того, оскільки сімейне законодавство також поширює режим спільної сумісної власності і на майно жінки та чоловіка, які проживають однією сім'єю без реєстрації шлюбу, то сторонами такого договору можуть бути і такі особи.

Можна констатувати, що сторонами такого договору можуть бути члени сім'ї, яким належить майно на праві спільної власності.

Предметом договору про поділ майна може бути виключно майно, що належить сторонам на праві спільної сумісної власності або спільної часткової власності (у разі, якщо такий правовий режим, наприклад, встановлено шлюбним договором). Не може бути предметом такого договору майно, яке належить на праві власності лише одному з подружжя.

Форма договору залежить від того, яке майно є предметом договору. Якщо предметом договору є нерухоме майно, то такий договір необхідно укласти в письмовій формі і він підлягає нотаріальному посвідченню.

Особливістю такого договору є те, що він, як правило, спрямований не на встановлення зобов'язань між сторонами, а на зміну правового режиму майна – з режиму спільної сумісної власності на режим спільної часткової власності або режим особистої власності кожної сторони. При цьому сторони не пов'язані правилом, встановленим СК про рівність часток подружжя при поділі майна. Сторони можуть самостійно визначити розмір часток і поділити майно відповідно до цих часток у натурі. Однак,

свобода у визначенні змісту цього договору обмежується необхідністю дотримання принципу добросовісності, розумності та справедливості. А це означає, що такий договір: по-перше, не може ставити одного з подружжя у надзвичайно не вигідне матеріальне становище (наприклад, не може за таким договором все майно переходити на праві власності до одного з подружжя); по-друге, не може бути укладений з метою нашкодити інтересам кредиторів подружжя (бути фраздатормм правочинорм). Крім того, такий договір не повинен порушувати права дітей, а також непрацевдатних доньки та сина. У разі укладення договору про поділ майна з такого роду порушеннями, є підстави для визнання такого договору недійсним.

Таким чинорм, договір про поділ майна – це домовленість подружжя, а також жінки та чоловіка, які проживають однією сім'єю без реєстрації шлюбу, спрямована на зміну правового режиму майна, яке належить сторонам на праві спільної сумісної власності.

МАЛЬЧЕНКО Владислав,
аспірант кафедри державно-правових дисциплін,
кримінального права і процесу
Харківського національного педагогічного університету
імені Григорія Сковороди
Науковий керівник: ШИНКАРЬОВ Юрій,
кандидат юридичних наук, доцент
завідувач кафедри правового регулювання економіки
Харківського національного економічного
університету ім. Семена Кузнеця

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ПОЛІТИКА В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ

Із запровадженням воєнного стану кримінальне законодавство України потребувало оперативного реагування та адаптації до нових умов. Чинний на той час Кримінальний кодекс не охоплював багатьох правопорушень, характерних для умов війни, і не був здатен належним чином реагувати на нові виклики та загрози. У зв'язку з цим Верховна Рада України, реагуючи на зміни в суспільних відносинах і необхідність захисту суверенітету, територіальної цілісності держави та основних прав людини, ухвалила низку нормативно-правових актів, спрямованих на усунення прогалин у кримінально-правовому регулюванні. З початком збройної агресії було введено воєнний стан, а також прийнято закони, що внесли зміни до Кримінального кодексу України (КК), посиливши відповідальність за окремі злочини, вчинені в умовах воєнного стану [3, с.101].

До ключових змін належать:

Закони України № 2113-IX «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України в умовах дії режиму воєнного стану» та № 2117-IX «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство», прийняті 3 березня 2022 року.

З 7 березня 2022 року набули чинності зміни, внесені Законом № 2117-IX, які посилили відповідальність за злочини, передбачені статтями 185, 186, 187, 189, 191 КК

України, коли вони вчиняються в умовах воєнного стану. Йдеться про злочини проти власності – крадіжку, грабіж, розбій, вимагання, а також розтрату і привласнення майна через зловживання службовим становищем. Так, якщо раніше крадіжка за ч.1 ст. 185 КК вважалася кримінальним проступком і каралася штрафом або обмеженням волі до 5 років, то нині, коли вона скоєна під час воєнного або надзвичайного стану, її одразу кваліфікують за ч. 4 ст. 185 як тяжкий злочин, що тягне за собою позбавлення волі на строк від 5 до 8 років.

Подібним чином, із 8 березня 2022 року було посилено відповідальність і за грабіж, розбій, вимагання, а також розтрату й заволодіння майном шляхом службового зловживання – якщо ці діяння вчинені в умовах воєнного або надзвичайного стану. Усі вони одразу кваліфікуються як особливо тяжкі злочини відповідно до ч. 4 ст. 186, 187, 189, 191 КК.

Іншим важливим нормативним актом – Законом № 2113-IX, що набрав чинності 7 березня 2022 року – оновлено редакції ст.ст. 111, 113 КК, які передбачають відповідальність за державну зраду та диверсію.

Законопроект № 5144, який передбачає внесення змін до низки законодавчих актів щодо встановлення відповідальності за колабораціонізм, доповнив Кримінальний кодекс України новою ст. 111 «Колабораційна діяльність». У ній передбачено покарання за різні форми співпраці з державою-агресором, зокрема у вигляді позбавлення волі строком до 15 років, довічного ув'язнення, а також можливого обмеження права займати певні посади чи здійснювати певну діяльність терміном до

15 років із конфіскацією майна.

Як зазначає Є. Письменський у своєму аналізі раніше відхилених законодавчих ініціатив [4, с. 44-52], ця норма була прийнята без зауважень після тривалого етапу підготовки.

Крім того, Закон України № 7116, що посилює відповідальність за злочини проти основ національної безпеки в умовах воєнного стану, передбачає можливість призначення довічного позбавлення волі за вчинення державної зради, що раніше каралася максимум 15 роками ув'язнення. Аналогічне покарання встановлено і за диверсійні дії, вчинені під час збройного конфлікту або воєнного стану. Відповідно до змін у статті 86 ККУ, особи, визнані винними у таких злочинах, позбавляються права на амністію.

Майнові злочини в умовах воєнного чи надзвичайного стану можуть мати місце як у районах бойових дій, окупованих територіях чи зонах проходження військ, так і в інших регіонах. Наприклад, крадіжки майна, залишеного людьми, що евакуюються, або майна в покинутих оселях, вважаються такими, що вчинені в умовах воєнного стану. Однак, якщо злочин скоєний у мирному регіоні, без жодного зв'язку з воєнними подіями, його кваліфікація за обтяжувальною ознакою може бути недоцільною. Таке тлумачення узгоджується з метою посилення відповідальності, викладеною у пояснювальній записці до Закону № 2117-IX, але остаточну практику щодо кваліфікації подібних злочинів має визначити судова практика [2, с.105].

Загалом, ухвалення вищезазначених законів 3

березня 2022 року стало важливим кроком до забезпечення адекватної кримінально-правової відповіді держави, у тому числі й на численні факти мародерства з боку російських військових, зафіксовані під час окупації – зокрема крадіжки з покинутих будинків і розграбування магазинів.

Запровадження воєнного стану в Україні зумовило необхідність оперативного оновлення кримінального законодавства з метою адекватного реагування на нові загрози, пов'язані з воєнними діями.

Прийняття законів № 2113-IX та № 2117-IX стало важливим кроком до вдосконалення кримінально-правового механізму захисту національної безпеки, державного суверенітету та власності громадян в умовах війни. Посилення відповідальності за майнові злочини, державну зраду та диверсію дозволяє не лише підвищити ефективність правоохоронної діяльності, а й забезпечити справедливу реакцію держави на правопорушення, вчинені в умовах надзвичайної ситуації. Однак практична реалізація цих норм потребує уважного правозастосування, особливо з урахуванням специфіки кваліфікації злочинів, скоєних у різних регіонах країни під час воєнного стану. Подальша судова практика відіграватиме ключову роль у формуванні єдиного підходу до застосування оновлених кримінально-правових норм.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України. За станом на 7 березня 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
2. Острогляд О.В. Основні положення кримінально-

правової політики України та Кримінального права України (Загальна частина): навчальний посібник [в схемах та визначеннях, практичні завдання] 3-тє вид., переробл. та допов. Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2021. 340 с.

3. Острогляд О.В. Поняття та ознаки кримінально-правової політики .Jurnalul Juridic National: teorie si practica. №4(44). 2020. С. 99-103.

4. Письменський Є.О. Колабораціонізм як суспільно-політичне явище в Україні (кримінально-правові аспекти) : наук. нарис. Сєверодонецьк, 2020. 121 с.

МИХАЙЛЮК Максим, с

студент 2 курсу, факультету №4

Донецького державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник: КОЛЄСНИК Тетяна,

завідувач кафедри цивільного, трудового права та права
соціального забезпечення

Донецького державного університету внутрішніх справ

ВИПРОБУВАННЯ ПРИ ПРИЙНЯТТІ НА РОБОТУ: ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Ефективна оцінка відповідності працівника займаний посаді в період проходження випробувального терміну є важливим показником, що може зменшити ризик конфліктів між працівником і роботодавцем та дозволить визначити, наскільки його навички та професійна кваліфікація відповідають вимогам посади.

Випробувальний термін – це період, визначений

законом, протягом якого роботодавець оцінює, чи підходить працівник для виконання певної роботи.

Сьогодні науковці підкреслюють, що в межах сучасного розуміння трудового договору, окрім обов'язкових умов, без яких такий договір не має юридичної сили, сторони можуть також включати додаткові умови. Ці факультативні положення враховують бажання обох сторін і особливості праці конкретного працівника. Водночас, наявність таких умов не є обов'язковою – трудовий договір може укладатися і без них [1, с.260].

Згідно зі ст. 26 Кодексу законів про працю України, при укладенні трудового договору за згодою сторін може бути передбачене випробування з метою перевірки відповідності працівника роботі, яка йому доручається; умова про випробування обов'язково повинна бути зазначена в наказі (розпорядженні) про прийняття на роботу.

Протягом періоду випробування на працівника поширюється законодавство про працю. Водночас випробування не встановлюється при прийнятті на роботу: осіб, які не досягли 18 років; молодих робітників після закінчення профтехучилищ; молодих спеціалістів після закінчення вищих навчальних закладів; осіб, звільнених у запас з військової чи альтернативної служби; осіб з інвалідністю, направлених на роботу відповідно до законодавства; осіб, обраних на посаду; переможців конкурсного відбору; осіб, які проходили стажування з відривом від основної роботи; вагітних жінок; одиноких матерів, які мають дитину до 14 років або дитину з

інвалідністю; осіб, з якими укладається строковий договір на термін до 12 місяців; працівників на тимчасові або сезонні роботи; внутрішньо переміщених осіб, а також у разі прийняття на роботу в іншу місцевість чи переведення на інше підприємство, в установу чи організацію, та в інших випадках, передбачених законодавством [2].

Відповідно до норм чинного законодавства, ініціативу щодо запровадження випробувального терміну можуть проявити як працівник, так і роботодавець. Утім слід зазначити, що встановлення цієї умови можливе лише за взаємною згодою сторін і повинно бути відображене у трудовому договорі. Роботодавець не має права самостійно, без згоди працівника, вводити умову про випробування – така одностороння дія суперечить нормам ст. 26 Кодексу законів про працю України і не має юридичної сили.

З іншого боку, якщо працівник не погоджується на встановлення випробувального терміну, це може стати підставою для відмови в його прийнятті на роботу. Водночас, слід мати на увазі, що відповідно до зазначених норм законодавства, випробувальний строк не є етапом, який передує укладенню трудового договору. Його можна встановити лише під час укладення договору і лише за згодою обох сторін.

Виходячи з цього однією з ключових проблем у правовому регулюванні трудових відносин є те, що працівник і роботодавець формально визнаються рівноправними сторонами при укладенні трудового договору. Проте на практиці роботодавець, як більш економічно потужна й впливова сторона, часто має

перевагу і може фактично нав'язувати свої умови. Через це трудове законодавство повинно запобігати примусовому встановленню додаткових умов трудового договору з ініціативи роботодавця без справжньої згоди працівника.

В. І. Щербина звертає увагу на формальну рівність сторін у трудовому договорі, акцентуючи на тому, що на практиці працівники часто сприймають роботодавця не як рівного партнера, а як особу, від якої залежить усе, включно з їхньою долею. Учений зазначає, що в зарубіжній юридичній та соціологічній літературі сформувалося розуміння відносин між працівником і роботодавцем як відносин влади й підпорядкування. Залежно від країни, її історичних умов, суспільного устрою та національних традицій, ці взаємини можуть бути більш жорсткими або м'якими, однак у своїй суті вони залишаються незмінними – це домінування роботодавця над працівником [3, с. 75].

Ще однією суттєвою проблемою правового регулювання є відсутність у законодавстві чітко визначених критеріїв, за якими роботодавець має оцінювати результати випробувального терміну. Це відкриває простір для суб'єктивних рішень та можливих зловживань з боку роботодавця. У зв'язку з цим науковці пропонують запровадити обов'язкову норму, яка б зобов'язувала роботодавця встановлювати конкретні, об'єктивні та прозорі критерії оцінки роботи працівника під час випробування. Такий підхід сприятиме справедливості та прозорості процедури проходження випробувального терміну [4, с.185-186].

Під час воєнного стану в Україні законодавче

регулювання випробування при прийнятті на роботу зазнало суттєвих змін, що викликало як підтримку, так і занепокоєння з боку науковців та правозахисників.

З метою забезпечення гнучкості трудових відносин у складних умовах держава ухвалила Закон України № 2136-IX «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15 березня 2022 року. Цим законом були скасовані обмеження, передбачені ст. 26 Кодексу законів про працю України, щодо встановлення випробувального терміну для окремих категорій працівників [5].

Таким чином, у період воєнного стану роботодавець має право встановлювати випробування при прийнятті на роботу незалежно від того, до якої категорії належить працівник. Це означає, що випробувальний термін може бути застосований навіть до таких соціально вразливих осіб, як неповнолітні, молоді спеціалісти після завершення навчання, особи з інвалідністю, вагітні жінки, одинокі матері, внутрішньо переміщені особи. У мирний час випробування для цих категорій працівників було прямо заборонено і унормовано положеннями Кодексу законів про працю України.

Сьогодні науковці, звертають увагу на те, що таке розширення повноважень роботодавців може суперечити принципам соціального захисту працівників, закладеним у трудовому законодавстві. Вони наголошують, що правове регулювання випробувального терміну в умовах воєнного стану створює ризики дискримінації та порушення трудових прав. Крім того, відсутність чітких і прозорих критеріїв для оцінки результатів випробування відкриває можливості для суб'єктивного або навіть упередженого

підходу з боку роботодавця. Випробування перетворюється на інструмент тимчасового залучення працівників без зобов'язань, адже підстав для звільнення в такому разі фактично не потрібно обґрунтовувати [5].

Також доцільно звернути увагу ще на одне проблемне питання щодо проходження випробувального терміну. Це фактична відсутність правових механізмів захисту працівників, звільнених під час випробувального терміну. Закон не вимагає від роботодавців надання письмових доказів причин звільнення. Відповідно, працівник у разі відновлення порушеного права позбавлений можливості ефективно оскаржити таке рішення у суді.

Підсумовуючи викладене слід зазначити, що випробування при прийнятті на роботу є важливим інструментом перевірки відповідності працівника посаді, однак його правове регулювання в Україні має низку недоліків. Особливо ці недоліки загострилися в умовах воєнного стану, коли законодавство тимчасово скасувало низку обмежень щодо встановлення випробувального терміну. Це створює ризики порушення трудових прав, зокрема для соціально вразливих категорій населення, які потребують особливої підтримки. Тому наразі необхідним є удосконалення правового механізму випробування з урахуванням принципів справедливості, прозорості та соціального захисту.

Список використаних джерел:

1. Чорноус О. В., Проблеми правового регулювання випробування при прийнятті на роботу. *Сфера дії*

трудового права та права соціального забезпечення. 2016.
С. 260-263. URL:

<https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/75e35154-9a46-4136-bf73-22914ddb1b0e/content>

2. Кодекс законів про працю України:
від 10.12.1971 № 322-VIII. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>

3. Трудове право: підручник. В.І. Щербина, А.М. Соцький. Чернівці: Технодрук, 2021. 552 с.

4. Амелічева Л. П., Почапська Л. В. Правове регулювання встановлення невідповідності працівника займаній посаді, на яку його прийнято, або виконуваний роботі протягом строку випробування. *Правничий часопис донецького національного університету імені Василя Стуса*. № 2(2023). С.181-188.

5. Черевко Н. Право на працю в умовах воєнного стану: законодавчий аспект в Україні. *Юридичний Часопис Національної академії внутрішніх справ*. [Том 14, № 3, 2024](#). С. 55-65.

НАЗАРЕНКО Аліна,
здобувач вищої освіти 2 року
ННІ менеджменту і маркетингу, група 6.03.075.010.23.2,
Харківського національного економічного
університету ім. С. Кузнеця
Науковий керівник: КАРЛІНСЬКА Світлана,
к.е.н., доцент кафедри правового регулювання економіки
Харківського національного економічного
університету ім. С. Кузнеця

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ У БЛАГОДІЙНИЙ ДІЯЛЬНОСТІ: ДОСВІД УКРАЇНИ ТА ОКРЕМИХ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Використання віртуальних активів у благодійній діяльності стає все більш актуальним у світі, і Україна не є винятком. Цей підхід відкриває нові можливості для збору коштів, забезпечення прозорості та залучення ширшої аудиторії до благодійних ініціатив.

Особливості використання віртуальних активів у благодійній діяльності:

Глобальний охоплення та доступність: Віртуальні активи дозволяють благодійним організаціям залучати пожертви з усього світу, незалежно від географічних кордонів. Будь-хто, хто має криптогаманець, може зробити внесок, що розширює потенційну базу донорів.

Прозорість та відстежуваність транзакцій: Блокчейн-технологія, на якій базуються більшість віртуальних активів, забезпечує високий рівень прозорості. Усі транзакції записуються у публічному реєстрі, що

дозволяє відстежувати рух коштів від донора до отримувача, підвищуючи довіру до благодійної організації.

Зниження транзакційних витрат: Традиційні методи збору пожертв можуть включати значні комісії за банківські перекази або послуги платіжних систем. Використання віртуальних активів може значно знизити ці витрати, дозволяючи більшій частині пожертви дійти до кінцевого бенефіціара.

Швидкість транзакцій: Перекази віртуальних активів часто здійснюються значно швидше, ніж традиційні банківські перекази, особливо міжнародні. Це може бути критично важливим у випадках термінової допомоги.

Залучення нової аудиторії: Використання віртуальних активів може залучити до благодійності нову категорію донорів – людей, які активно використовують криптовалюту та інші цифрові активи. Це особливо актуально для молодшого покоління.

Інноваційні методи фандрайзингу: Віртуальні активи відкривають можливості для нових форм благодійних акцій, таких як NFT-аукціони, крипто-марафони, або інтеграція пожертв у метавсесвіті.

Проблеми регулювання та ризики: Правове регулювання віртуальних активів у багатьох країнах, включаючи Україну, все ще перебуває на стадії розвитку. Це може створювати певні юридичні складнощі для благодійних організацій. Крім того, волатильність курсів криптовалют може впливати на вартість пожертв.

Необхідність технічної експертизи: Для ефективного використання віртуальних активів благодійні

організації повинні мати відповідну технічну експертизу для управління криптогаманцями, забезпечення безпеки транзакцій та розуміння особливостей блокчейн-технологій.

Досвід України:

В Україні використання віртуальних активів у благодійній діяльності набуло особливої актуальності під час повномасштабного російського вторгнення. Багато волонтерських організацій та благодійних фондів активно використовували криптовалюту для збору коштів на підтримку Збройних Сил України, гуманітарну допомогу та інші потреби.

Фонд «Повернись живим» одним з перших почав приймати пожертви у криптовалютах і досяг значних успіхів у зборі коштів.

Міністерство цифрової трансформації України спільно з криптобіржею FTX та платформою Everstake запустило ініціативу Aid For Ukraine, яка зібрала значні суми у криптовалютах на гуманітарні та військові потреби.

Багато менших волонтерських ініціатив також використовують криптовалюту для швидкого та прозорого збору коштів.

Український досвід показав високу ефективність використання віртуальних активів у кризових ситуаціях завдяки швидкості, прозорості та глобальному охопленню.

Досвід окремих зарубіжних країн:

У багатьох зарубіжних країнах благодійні організації також активно досліджують та використовують віртуальні активи:

США: Багато великих благодійних організацій, таких як Американський Червоний Хрест та UNICEF, приймають пожертви у криптовалютах. Існують спеціалізовані платформи, що полегшують крипто-донеїтинг.

Європейський Союз: У країнах ЄС спостерігається зростання інтересу до використання віртуальних активів у благодійності. Деякі організації експериментують з NFT для фандрайзингу.

Канада: Канадські благодійні організації також починають інтегрувати криптовалюти у свої стратегії збору коштів.

Великобританія: У Великобританії регуляторне середовище для віртуальних активів є більш розвиненим, що сприяє їхньому використанню в благодійному секторі.

Загалом, світовий досвід показує зростаючий тренд на використання віртуальних активів у благодійній діяльності, особливо в контексті гуманітарних криз та для залучення нових поколінь донорів.

Список використаних джерел:

1. Інформація про крипто-донеїтинг фонду "Повернись живим": Пошук у Google "Повернись живим криптовалюта"
2. Статті про використання криптовалют у благодійності в зарубіжних країнах: Пошук у Google "cryptocurrency donations charity", "NFT fundraising for charities"
3. Статті про використання криптовалют у благодійності в зарубіжних країнах: Пошук у Google

"cryptocurrency donations charity", "NFT fundraising for charities"

ОСТАПЕНКО Олена,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри правового регулювання економіки
ХНЕУ імені Семена Кузнеця

ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ «ДЕНАЦИФІКАЦІЇ» У КОНТЕКСТІ ОЦІНКИ НАРАТИВІВ РОСІЙСЬКОЇ ПРОПАГАНДИ

Однією з вимог, що висуває Російська Федерація для припинення проголошеної нею Спеціальної військової операції, є денацифікація України. Слід відзначити, що у жодному нормативно-правовому акті Російської Федерації визначення цього поняття немає. Відповідно немає ані легальної, ані доктринальної дефініції «денацифікації». Зазначена проблематика не є також предметом наукових досліджень правників, що обумовлює актуальність даної тематики в умовах сьогодення.

У контексті активізації спроб проведення переговорів про припинення вогню визначення сутності даної категорії може забезпечити пошук оптимальних шляхів подолання термінологічної невизначеності та покращення розуміння глибинної сутності проблеми представниками світового співтовариства та світовими лідерами.

Термін «денацифікація» сягає корінням до ухвалених після Другої світової війни рішень Потсдамської конференції про ліквідацію її причин, умов та наслідків.

Він використовується для опису процесу усунення нацистів та нацизму з суспільного життя Німеччини та по всій окупованій Європі після падіння Третього Рейху.

Денацифікація мала за мету повне роззброєння та демілітаризацію Німеччини, ліквідацію або контроль усієї німецької промисловості, яка могла б бути використана для військового виробництва; переконання німецького народу в тому, що він зазнав повної військової поразки і не може уникнути відповідальності за те, що він сам на себе накликав, адже саме його безжальна війна та фанатичний опір нацистів зруйнували німецьку економіку та зробили неминучими хаос і страждання; знищити Націонал-соціалістичну партію та пов'язані з нею або підпорядковані їй організації, розпустити всі нацистські інституції, забезпечити, щоб вони не були відновлені в жодній формі, а також запобігти будь-якій нацистській чи мілітаристській діяльності або пропаганді; підготувати підґрунтя для майбутнього відновлення політичного життя Німеччини на демократичних засадах і для її подальшої мирної співпраці в міжнародному житті. Також передбачалося скасування усіх нацистських законів, що стали основою гітлерівського режиму або встановили дискримінацію за ознакою раси, віросповідання чи політичних переконань; арешт і притягнення до суду військових злочинців та тих, хто брав участь у плануванні або здійсненні нацистських заходів, що передбачали чи призвели до звірств або воєнних злочинів. Лідери нацистів, впливові прихильники нацизму, високопосадовці нацистських організацій та інституцій, а також інші особи, що становили загрозу для окупації або її цілей, підлягали

арешту та інтернуванню. Протокол закріплював норму про усунення з державних і напівдержавних посад, а також з відповідальних посад у важливих приватних підприємствах усіх членів нацистської партії, які брали участь у її діяльності більш ніж формально, та інших осіб, ворожих до цілей союзників. Крім того, передбачалося встановлення контролю у системі освіти для усунення нацистських та мілітаристських доктрин і забезпечення успішного формування демократичних ідей [1; 2].

Для реалізації цілей денацифікації Рада союзного контролю видала два основні акти: Директиву № 24 від 12 січня 1946 року про «Звільнення з посад та відповідальних посад нацистів та осіб, ворожих до союзних цілей», та Директиву № 38 від 12 жовтня 1946 року про «Арешт та покарання воєнних злочинців, нацистів та мілітаристів, а також інтернування, контроль та спостереження за потенційно небезпечними німцями». Ці директиви не мали юридичної сили, доки не були впроваджені зональними законами або іншими актами [3].

Німеччина після війни була поділена на чотири зони окупації союзників: Північно-Східна (контрольована СРСР), Південно-Східна (контрольована США), Південно-Західна (контрольована Францією) та Північно-Західна (контрольована Великою Британією). Кожна зона окупації здійснювала процес денацифікації по-різному. У кожній зоні окупації різні форми комісій, комітетів і трибуналів з денацифікації, які називалися *Spruchkammer*, до складу яких входили колишні учасники Руху Опору, профспілкові діячі, професійні та народні судді, а також подібні особи.

Директива № 38 [4] передбачила конкретні форми

процесу денацифікації, закріпленому Потсдамською угодою. Командувачі окупаційних зон мали взяти на себе основну відповідальність за цей процес. Усі дорослі німці мали постати перед судами денацифікації [Spruchkammern]², де мала бути розглянута їхня поведінка під час Третього рейху. Після цього їх мали розділити на одну з п'яти груп: серйозні правопорушники, правопорушники (активісти, мілітаристи та спекулянти), менш серйозні правопорушники (умовно засуджені), послідовники або виправдані особи (До цієї категорії включаються особи, які можуть довести свою невинуватість перед трибуналом) [5]. Директива дає визначення видам поведінки, притаманним кожній категорії, та встановлювала відповідне покарання. Покарання варіювалося від смертної кари або довічного позбавлення волі до випробувального терміну, зниження заробітної плати, обмежень на пересування або обов'язкової реєстрації в органах влади [5; 6].

Таким чином, денацифікація відбувалася в усіх шарах німецького суспільства, уряду та адміністрації, включаючи економічну сферу, культуру, судову систему та уряд. Наприклад, бібліотеки були очищені від нацистських публікацій, а деякі колишні нацисти були усунені з державних посад. Вона переважно полягала у притягненні до відповідальності за вчинені злочини лідерів фашизму та

² *Spruchkammer* (нім. *Spruchkammer* – «судова палата», дослівно «палата ухвали») – спеціальний трибунал, створений союзниками після Другої світової війни в Німеччині в рамках процесу денацифікації. Його завданням була перевірка участі громадян у діяльності нацистського режиму з подальшою кваліфікацією ступеня їхньої відповідальності.

винищенні нацизму з культурної, політичної тощо сфер життя Німеччини та Австрії.

На думку західних науковців, денацифікація була складною та комплексною і ніколи повністю не була завершена. Розгортання Холодної війни означало, що Британія та Америка вважали Західну Німеччину корисним союзником проти комунізму та Радянського Союзу, і тому нацисти, які залишалися на своїх посадах у суспільстві, вважалися меншою загрозою, ніж комунізм. Крім того, навіть процес встановлення того, хто є, а хто ні нацистом, був складним і часто спирався на надання громадянами інформації про себе.

Виходячи з аналізу історичних документів, можемо зробити висновок про те, що денацифікація мала за мету знищення ідеології нацизму з усіх сфер життєдіяльності суспільства, покарання винних нацистів і була пов'язана також із демілітаризацією Німеччини.

З метою розуміння зв'язку наративів Російської Федерації щодо денацифікації (і демілітаризації) України пропонуємо звернутися до її попередніх заперечень, поданих у справі Україна проти Російської Федерації щодо звинувачень у геноциді згідно з Конвенцією про запобігання злочину геноциду та покарання за нього, від 1 жовтня 2022 р.

У фактичній інформації Російська Федерація наголошує на тому, що конфлікт почався не 24 лютого 2022 року, а у 2014 році Україною проти ЛНР та ДНР. Як першопричину конфлікту російська сторона називає Революцію Гідності (використовуючи термін «Майдан») як «державний переворот» [7, с. 13, ¶6] та «серію протестів

наприкінці 2013 – на початку 2014 року, що відбулися у Києві та отримали широку підтримку низки західних країн...» [7, с. 13, ¶6] «Європейського Союзу та США, включаючи гарантів угоди від 21 лютого 2014 року» [6, с. 8-9, ¶7-8]. Справжню проблему, на думку росіян, створила опозиція в Україні, «яка прагнула поставити український народ перед чітким, але фіктивним вибором: Україна рухається вперед або з Європою, або з Російською Федерацією» [6, с. 8-9, ¶7-8].

Звернемо увагу на той факт, що в різних судових справах – щодо застосування Міжнародної конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму та Міжнародної конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації та звинуваченню у геноциді відповідно до Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього – представники Російської Федерації навмисно викривляють факти, зазначаючи, що запропонований опозицією вибір між Європою і Росією був «хибним» і «розколов країну», оскільки «переважно російськомовне населення сходу України та Криму хотіло зберегти свої історичні, економічні та культурні зв'язки з Росією... [а] Захід України, де на той час домінували українські націоналісти, натомість хотів розірвати відносини з Росією. На початку 2014 року на заході України розпочалася хвиля насильства, яка охопила всю країну: екстремістські групи захопили адміністративні будівлі, відділки поліції та військові арсенали; місцева влада на заході України була повалена (надаються посилання на фотографії). Екстремістські озброєні групи прийшли до Києва; протестувальники взяли в облогу Кабінет Міністрів і намагалися штурмувати

Адміністрацію Президента... Провідними силами в усьому цьому були ультранационалістичні організації, такі як «Правий сектор» та «Свобода», які походять від українських ультранационалістичних діячів, відомих як співучасники жорстоких злочинів Другої світової війни» [7, с. 13, ¶7-9; 6, р. 9-12, ¶9-10]. Представники Заходу, як вказує російська сторона, «почали будувати плани щодо майбутньої організації влади в Україні. Тодішній президент США Барак Обама відкрито визнав, що Вашингтон «домовився про передачу влади в Україні» [6, р. 12, ¶13].

Такі заяви у судовому процесі дозволяють провести паралелі із виступами російських політиків у ЗМІ у контексті виправдовуванням збройної агресії Російської Федерації проти України як боротьбу із Заходом, НАТО.

Далі у попередніх запереченнях Російська Федерація наголошує на тому, що підписання 14 квітня 2014 року виконувачем обов'язків президента О. Турчиновим указу про Антитерористичну операцію («АТО») проти ДНР та ЛНР розпочало «трагічну повномасштабну громадянську війну на Донбасі», в якій «крім регулярних збройних сил України, брали участь нерегулярні добровольчі батальйони, зокрема «Азов» та «Правий сектор», а Російська Федерація виступала у цьому процесі «посередником і заохочувала прямий діалог між Києвом та ДНР та ЛНР» [6, р. 15-17, ¶18, 20].

Але логіку цих умовиводів порушує вирок Окружного суду Гааги від 17 листопада 2022 року, у якому Головуючий суддя Хендрік Стінхейс заявив, що суд дійшов висновку, що МН17 був збитий ракетою

російського виробництва «Бук», запущеною з сільськогосподарського поля на сході України, посиляючись на численні докази, які не залишають «жодних підстав для розумних сумнівів». Цим рішенням конфлікт між Україною та Російською Федерацією у контексті міжнародного права фактично був визнаним міждержавним, і підтвердила наявність повного російського контролю над військами ДНР у момент збиття малайзійського боїнгу.

Проведений аналіз дозволяє зробити висновок, що Президент Російської Федерації, політична еліта та ЗМІ з метою дезінформації власних громадян та світового співтовариства маніпулюють історичними фактами. З метою виправдання власної збройної агресії (яку вони мотивують застосуванням права на самооборону у контексті ст. 51 Статуту ООН) вони намагаються провести паралель між німецьким фашизмом та політикою України щодо позбавлення держави від тотального впливу Російської Федерації, для чого і використовують термін денацифікація. Як свідчить проведене дослідження історичних документів та судових документів, немає жодного зв'язку між заявами Російської Федерації та об'єктивною дійсністю.

Список використаних джерел:

1. Protocol of proceedings of the Potsdam Conference (Berlin, 1 August 1945). URL: https://www.cvce.eu/en/obj/protocol_of_proceedings_of_the_potsdam_conference_berlin_1_august_1945-en-a602127f-c124-4053-8db6-cf62ab16846a.html

2. The Political Adviser in Germany (Murphy) to the Secretary of State № 347. Foreign Relations of the United States: Diplomatic Papers, The Conference of Berlin (The Potsdam Conference), 1945, Volume I. Office of the Historian, Foreign Service Institute United States Department of State. URL:

<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1945Berlinv01/d347>

3. The Present Status of Denazification (December 31, 1950). Occupation and the Emergence of Two States (1945-1961). URL:

https://ghdi.ghi-dc.org/sub_document.cfm?document_id=2308

4. Control Council Directive № 38 (October 12, 1946).

URL: <https://germanhistorydocs.org/en/occupation-and-the-emergence-of-two-states-1945-1961/control-council-directive-no-38-october-12-1946>

5. Topics Denazification. Official web-site of The Allied Museum. URL:

<https://www.alliiertenmuseum.de/en/thema/denazification/>

6. Allegations of genocide under the Convention on the prevention and punishment of the crime of genocide (Ukraine v. Russian Federation). Preliminary objections submitted by the Russian Federation. Volume I, 1 october 2022. URL: <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/182/182-20221003-wri-01-00-en.pdf>

7. Application of the International Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism and of the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination (Ukraine v. Russian Federation), Verbatim Record, 7 March 2017, p. 13, 7 (Kolodkin). URL:

<https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/166/166-20170307-ORA-02-00-BI.pdf>

8. Transcript of the MH17 judgment hearing of District Court of The Hague.
<https://www.courtmh17.com/en/summaries-and-news/news/transcript-of-the-mh17-judgment-hearing.htm>

ПІСКУНОВ Олександр,
здобувач вищої освіти 2 курсу
ННІ Інформаційні технології, група 6.04.122.010.23.2;
Харківського національного економічного
університету ім. С. Кузнеця
Науковий керівник: КАРЛІНСЬКА Світлана,
к.е.н., доцент кафедри правового регулювання економіки
Харківського національного економічного
університету ім. С. Кузнеця

СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ РИНКУ ПОСЛУГ ПОВ'ЯЗАНИХ З ВІРТУАЛЬНИМИ АКТИВАМИ В УКРАЇНІ

Віртуальні активи – це дані у цифровій формі, які мають вартість, можуть бути предметом обігу та зберігаються в електронному вигляді. Серед них: криптовалюти (наприклад, Bitcoin, Ethereum), токени, NFT, стейблкоїни, а також цифрові активи, що використовуються у метавсесвітах. На відміну від традиційних фінансових інструментів, віртуальні активи функціонують на базі технологій блокчейн, що забезпечує децентралізацію та прозорість [1, с. 11].

У березні 2022 року Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про віртуальні активи», який заклав основу для легалізації цієї сфери. Документ визначає правовий статус віртуальних активів, права їх власників, порядок функціонування постачальників послуг, а також вимоги до обігу таких активів [2, с. 22]. Міністерство цифрової трансформації виступає головним органом у сфері політики щодо віртуальних активів.

До ринку послуг, пов'язаних із віртуальними активами, входять:

- послуги обміну криптовалют;
- платформи зберігання (криптогаманці, апаратні гаманці);
- послуги трейдингу;
- консалтингові та юридичні послуги щодо обігу цифрових активів;
- розробка NFT-проектів та токенизація;
- сервіси з впровадження блокчейн-технологій для бізнесу [3, с. 57].

Ринок України демонструє позитивну динаміку. Попри війну, українські криптобіржі, стартапи у сфері Web3, блокчейн-рішення в агро- та фінтех-секторах продовжують розвиватися. Зростає кількість підприємств, що приймають криптовалюту як платіжний засіб, а також проектів з використанням NFT у мистецтві та благодійності [4, с. 89].

Перспективними напрямками є:

- розвиток власних регульованих криптобірж;
- створення екосистеми Web3-стартапів;

- впровадження цифрової гривні (е-гривні) як національної CBDC;

- інтеграція українського ринку у міжнародні правові рамки щодо віртуальних активів [5, с. 31].

Серед основних бар'єрів, які створюють складнощі для ринку віртуальних активів можна назвати:

- відсутність вторинного законодавства;
- ризики шахрайства, хакерських атак;
- відсутність загальноєвропейських стандартів у цій сфері;

- низький рівень фінансової грамотності серед користувачів.

Попри виклики воєнного часу, Україна займає доволі високу позицію у глобальному рейтингу адаптації криптовалют. За даними Chainalysis, Україна входила у топ-3 країн світу за обсягом використання криптовалют у 2022–2023 роках [6]. Це свідчить про високу готовність населення до використання цифрових технологій у повсякденному житті та фінансових операціях.

Багато українських ІТ-компаній успішно реалізують проєкти у сфері Web3, створюючи продукти для міжнародних криптобірж, децентралізованих платформ, гаманців і сервісів стейкінгу. Українські фахівці мають попит у глобальному криптосекторі як розробники, аудиторі смарт-контрактів, UI/UX-дизайнери та консультанти.

Віртуальні активи вже сьогодні відіграють важливу роль у забезпеченні фінансової підтримки під час війни. Криптовалютні донати на підтримку ЗСУ та волонтерських організацій стали ефективним інструментом швидкої

міжнародної допомоги. За офіційними даними, через платформу Aid for Ukraine було зібрано понад 60 млн доларів у криптовалютах [7].

Окрім того, віртуальні активи можуть стати інструментом:

- залучення інвестицій у стартапи через механізми ICO/IDO;
- спрощення розрахунків у міжнародній торгівлі;
- діджиталізації державних сервісів (зокрема через NFT для документів).

Держава активно працює над інтеграцією віртуальних активів у фінансову систему. Серед важливих ініціатив:

- План впровадження е-гривні, яку НБУ розглядає як майбутній платіжний інструмент;
- співпраця з ЄС для гармонізації правового поля відповідно до регламенту MiCA (Markets in Crypto-Assets);
- створення регуляторного середовища для запуску ліцензованих криптобірж;
- підтримка стартапів через проєкт Diia.City, який надає пільгові умови для IT-компаній.

Ці кроки сприятимуть не лише розвитку ринку, а й створенню цифрового фінансового хабу на базі України.

Список використаних джерел:

1. Васильєв О. В. Криптовалюти: основи, розвиток та перспективи. Київ: Фінанси і право, 2021. – 256 с.
2. Іваненко П. Г. Блокчейн та його застосування. Харків: Техноінформ, 2020. – 312 с.
3. Бондаренко Ю. С. Децентралізовані фінансові

системи: теорія і практика. Львів: ФінТех, 2022. – 236 с.

4. Мельник А. Ю. Цифрові права власності: регулювання та практика. Київ: Право та цифрові технології, 2023. – 198 с.

5. Савченко О. Д. Токенізовані фінансові інструменти: нові можливості ринку. Дніпро: Фінансова аналітика, 2022. – 220 с.

6. Chainalysis. The 2023 Geography of Cryptocurrency Report. [Електронний ресурс]. <https://www.chainalysis.com>

7. Міністерство цифрової трансформації України. Звіт про використання криптодонатів через платформу Aid for Ukraine. [Електронний ресурс].

ПОЛТАВЕЦЬ Михайло,

здобувач вищої освіти 2 курсу спеціальності 081 Право

ХНЕУ ім. С. Кузнеця

Науковий керівника: СТАЩАК Анжела,

доктор юридичних наук, доцент,

доцент кафедри правового регулювання економіки ХНЕУ

імені Семена Кузнеця

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 201-2 КК УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ РЕАЛІЯХ

Вступ. Річниця першого місяця повномасштабного вторгнення РФ в Україну відзначилася прийняттям Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за незаконне використання гуманітарної допомоги» [1]. Саме 24 березня 2022 року до Кримінального кодексу України (далі – КК України) було

включено норму, що передбачає кримінальну відповідальність особи за вчинення діянь пов'язаних з отриманням неправомірної вигоди за використанням гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги.

Таким чином, законодавець удосконалив процес кваліфікації цього складу кримінального правопорушення, де родовим об'єктом розглядуваного правопорушення виступають суспільні відносини у сфері господарської діяльності, а основним безпосереднім об'єктом цього кримінального правопорушення виступають відносини у сфері господарської діяльності, які пов'язані з гуманітарною допомогою, благодійними жертвами, безоплатною допомогою, і які потребують ще більшої конкретизації з урахуванням змісту ст. 201-2 КК України.

Аналіз сучасних досліджень і наукових публікацій. Враховуючи не досить тривалий час існування цієї новели в Кримінальному кодексі України, ця тема викликала значний інтерес серед науковців. Дослідники активно вивчають правову природу, об'єктивні та суб'єктивні ознаки даного кримінального правопорушення, а також питання покарання, кримінально-правової кваліфікації та розмежування його зі схожими складами злочинів.

У своїх роботах питання стосовно функціонування цієї статті розглядали: Киричко В. М., Бондаренко О. С., Дудоров О. О., Кришевич В. О., Марін О. К., Мовчан Р. О., Хавронюк М. І., Шаповалова А. О., Сергієнко Р. М., тощо.

Загалом науковці сходяться на думці, що запровадження цієї статті спричиняє штучну конкуренцію

правових норм з суміжними складами кримінальних правопорушень, зокрема передбачених статтями 190, 191 КК України.

Виклад основного матеріалу. Предметом у складі даного кримінального правопорушення виступають товари та матеріальні цінності, що належать до категорії гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги. Водночас, якщо певний предмет офіційно не визнаний гуманітарною допомогою у встановленому порядку, він не може розглядатися як предмет цього кримінального правопорушення. Для визначення відповідних предметів законодавець у примітці 1 до статті 201-2 КК України посилається на норми Закону України «Про гуманітарну допомогу» [2] та Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» [3].

Згідно зі статтею 1 Закону України «Про гуманітарну допомогу», під безоплатною допомогою розуміється надання ресурсів, виконання робіт або надання послуг без будь-якої грошової чи матеріальної компенсації з боку отримувача на користь донора. Гуманітарна допомога визначається як цільова безоплатна підтримка у грошовій або натуральній формі, безповоротна фінансова допомога чи добровільні пожертви. Вона може включати надання послуг або виконання робіт та надається як вітчизняними, так і міжнародними донорами з метою допомоги тим, хто її потребує.

Підставами для отримання такої допомоги можуть бути соціальна незахищеність, складне матеріальне становище, надзвичайні ситуації, спричинені стихійними

лихами, техногенними катастрофами, епідеміями, а також тяжкі захворювання осіб або необхідність підготовки до оборони держави у разі збройної агресії чи конфлікту.

Окрім цього, відповідно до статті 6 Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації», благодійна пожертва – це добровільне та безоплатне передання коштів, майна чи майнових прав благодійником у власність отримувача з метою реалізації визначених благодійних ініціатив.

З огляду на задум законодавця, особливий характер предмету є тим чинником, що перетворює кримінальне правопорушення проти власності передбаченої статтями 190, 191 КК України – у кримінальне правопорушення у сфері господарської діяльності, визначеного у примітці до ст. 201-2 КК України.

У висновку Головного науково-експертного управління на проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексу України щодо нецільового використання гуманітарної допомоги під час дії воєнного стану» [4] прописано, що законопроектом пропонується встановити кримінальну відповідальність за використання під час дії воєнного стану гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги не за цільовим призначенням, а саме з метою отримання прибутку або власного збагачення. У свою чергу, у контексті ст. 201-2 КК України, воєнний стан виступає лише кваліфікуючою обставиною, яка обтяжує відповідальність за вчинене правопорушення. Отже, як наслідок ця обставина відіграє виключно факультативну роль, а не провідну.

Окремої уваги заслуговує встановлення розміру мінімальної необхідної межі загальної вартості гуманітарної допомоги відображеної у примітці 2 статті 201-2 КК, за наявності якої можна притягнути до кримінальної відповідальності особу. У спільній роботі дослідники Муляр Г. В. та Бабич В. А. [5] слушно звернули увагу на те, що використання законодавцем у частині першій статті 201-2 КК України терміна «...вчинені у значному розмірі» фактично визначає мінімальну вартісну межу гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги, необхідну для притягнення до кримінальної відповідальності за цією нормою. На момент написання цієї роботи – ця сума складає 434 175 гривень і більше. Якщо ж вартість менша, то правопорушення, ймовірно, підпадатиме під інші статті Кримінального кодексу, зокрема статті 190 чи 191.

Висновок. Підсумовуючи викладене, можна дійти висновку, що введення до Кримінального кодексу України статті 201-2 фактично призвело до заміщення вже усталених у кримінальному праві складів кримінальних правопорушень. Зокрема, ознаки цього правопорушення мають значну схожість із діяннями, відповідальність за які передбачена статтями 190, 191 КК України.

Однак ключовим чинником, який не дозволяє застосувати зазначені статті для кваліфікації такого правопорушення, є специфічний предмет кримінального правопорушення. Водночас, замість проведення чіткої диференціації правопорушень проти власності з урахуванням особливостей предмета кримінального правопорушення, законодавець обрав шлях криміналізації

діяння без глибокого аналізу його об'єктної сторони.

Список використаних джерел:

1. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-20#Text> ;
2. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1192-14#Text> ;
3. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17> ;
4. blob:https://itd.rada.gov.ua/1f3905ee-b2d9-4890-b93d-f1f3e3ff9d1b ;
5. <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2023/06/31-2.pdf>

ПАНОВА Світлана,
асистент кафедри кримінально - правової політики,
Національний юридичний університет
ім. Ярослава Мудрого

ВІЙНА, КРАДІЖКИ, ЖИТЛО, ЛАТЕНТНІСТЬ: НОВІ ВИКЛИКИ У КРИМІНОЛОГІЧНІЙ ПЛОЩИНІ

Реальні показники злочинності завжди виходять за межі офіційної статистики, що обумовлено низкою об'єктивних і суб'єктивних факторів, серед яких головна роль належить латентності. Наявність латентної злочинності приховує реальні масштаби злочинності, що унеможливує її відтворення у повному обсязі. Латентність є тим фактором, який впливає на всі показники злочинності, які є предметом багатьох кримінологічних досліджень з метою вивчення злочинності та впливу на неї.

Кримінологічна література містить різні підходи

дослідників щодо визначення латентності. Наприклад, О. М. Джу́жа визначає латентну злочинність як невиявлені або незареєстровані злочини, які не знайшли свого відображення в офіційній статистичній звітності [1, с. 219]. А. П. Закалюк під латентною злочинністю розуміє як частку злочинності, що становить сукупність злочинів різних видів, які вчинені, але з різних причин не стали предметом передбаченого законом реагування у вигляді порушення кримінально-процесуального провадження та притягнення винних у їх учиненні до відповідальності [2, с. 177].

А. А. Васильєв визначає латентність як сукупність вчинених за окремий період кримінально караних діянь, які не мали наслідком кримінально-правових заходів реагування та впливу з боку компетентних органів, що здійснюють досудове слідство і притягнення винних осіб до відповідальності [3, с. 267-268].

Не вступаючи у наукову дискусію щодо унікальності визначення латентності злочинності, розуміємо під нею частину вчинених кримінальних правопорушень за окремий період, які через різні причини не обліковані офіційною статистикою та не мають жодних кримінально-правових наслідків.

Проблема латентності злочинності притаманна багатьом країнам і потреба у її дослідженні не нова. Проте, на відміну від закордонного досвіду, в нашій країні латентність злочинності не вивчається на державному рівні, а є фрагментарним предметом окремих наукових досліджень.

До останніх досліджень, проведених у цьому

напрямку є дисертаційне дослідження А. В. Брижак «Кримінологічні засади діяльності ОВС щодо запобігання крадіжкам, поєднаним з проникненням в житло» та Б. А. Пазій «Кримінологічна характеристика та запобігання крадіжкам, що вчиняються в Україні в умовах воєнного або надзвичайного стану». Так у своїй роботі А. В. Брижак дійшла висновку, що квартирні крадіжки можливо віднести до злочинів із середньою латентністю, який коливається на рівні 20–25 %. Це дає підстави розглядати дані офіційної статистичної звітності як достатньо репрезентативні [4, с. 27].

У свою чергу Б. А. Пазій спираючись на проведене анкетування серед правоохоронних органів і у відповідності до класифікації латентних злочинів вважає наступне, «крадіжки, що вчиняються в умовах воєнного або надзвичайного стану, належать до діянь з максимальним рівнем латентності» [5, с. 94].

Щодо самої класифікації, то у кримінології є досить поширеним підхід розподілу злочинів на злочини з мінімальним (латентність яких не перевищує 50 % від кількості зареєстрованих діянь), середнім (латентність яких вища, ніж 50 %, але вона менше загальної кількості зареєстрованих злочинів) та максимальним (латентність вища за кількість зареєстрованих діянь певного виду) рівнем латентності [6, с. 73].

Зауважимо на тому, що дослідження, проведені науковцями в контексті латентності, не викликають сумнівів і недовіри. Обидва вони відповідають реаліям свого часу, що вкотре підтверджує динамічність як офіційної (зареєстрованої) злочинності, так і її «зворотної

сторони» (прихованої) – латентності.

На динаміку латентності впливає низка факторів, що домінують у певний період часу. Таким чином, близьким до нашого дослідження крадіжок, пов'язаних з проникненням у житло, в умовах війни, є доводи Б.А. Пазія про максимальний рівень латентності крадіжок, що вчиняються в умовах воєнного або надзвичайного стану.

В теорії кримінології соціально-правові умови, як-от стан війни чи миру, мають значення для визначення загальних і спеціальних ознак латентності. Більшість науковців наділяють латентність такими загальними ознаками, як-от:

- 1) правова складова явища невід'ємна від соціальної;
- 2) соціальна складова полягає у вираженні суспільних деформацій через зміст латентних кримінально-протиправних посягань;
- 3) суспільно небезпечне та особливо шкідливе для діяльності правоохоронної системи та органів юстиції;
- 4) масовість;
- 5) властивий особливий кримінально-протиправний характер;
- 6) призводить до уповільнення соціальних процесів та регресу;
- 7) провокує дезорганізацію соціальних взаємозв'язків, спільнот, груп;
- 8) зменшує авторитет правоохоронної й судової систем, породжує недовіру до роботи органів [7, с. 215; 14].

Специфічні ознаки латентності обумовлюються тими чи іншими факторами, наприклад територіальним. Таким

чином, на тимчасово окупованій території України латентності притаманні наступні специфічні ознаки:

1) загально кримінальне спрямування (латентність охоплює весь спектр можливих кримінальних правопорушень та не має конкретних сфер, оскільки проявляється фактично рівнозначно до усіх складів кримінальних правопорушень);

2) відсутність вільного доступу до достовірних даних (через окупацію територіальний принцип закону про кримінальну відповідальність майже неможливо реалізувати у повній мірі);

3) профілактичні засоби та превентивна діяльність з мінімізації та оптимізації показників латентності забезпечується за участі здебільшого міжнародних організацій (ООН, ОБСЄ тощо);

4) загострення соціальної кризи, правового розшарування та нерівності слугує збільшенню рівня латентності [8, с. 293].

Окрім загальних і спеціальних ознак, притаманних латентності, відмінними є також фактори, що її детермінують. На ряду із «класичним» комплексом факторів, існують обставини різного характеру які домінують на певній території і у певний період часу.

Головними причинами існування явища латентності крадіжок, що вчиняються в умовах воєнного або надзвичайного стану, Б. А. Пазій визначив:

- 1) причини, пов'язані з діями самих злочинців:
 - мотивація злочинця на приховування наслідків вчинення крадіжки шляхом застосування різних способів, засобів чи знарядь (знищення знаряддя злому, слідів

відбитків пальців, зміна зовнішнього вигляду викраденого і т.п.);

- специфіка окремих видів крадіжок, що за способом учинення передбачають підвищену прихованість, що утруднює їх виявлення (наприклад, крадіжка в особливо великих розмірах);

2) причини, пов'язані з діяльністю державних і правоохоронних органів України:

- сприяння збереженню працівниками правоохоронних органів явища штучної латентності;

- нестача кадрів правоохоронних органів, їх непрофесійність, недостатнє матеріальне забезпечення правоохоронної діяльності;

- перенавантаження на правоохоронні органи та нераціональний розподіл кадрів, пов'язані з додатковим залученням працівників правоохоронних органів до підтримки правопорядку, зокрема, під час екстреної евакуації населення чи усунення наслідків ворожих обстрілів / стихійного лиха і т.п.;

- брак ефективної комунікації між і правоохоронними органами або між різними структурами цих органів;

3) причини, пов'язані з діяльністю третіх осіб, які обізнані про факт учинення злочину:

- неповідомлення з різних причин про факт злочину потерпілими чи свідками.

Безумовно, як «класичні», так і зазначені вище причини мають місце при вчиненні крадіжок, в тому числі і крадіжок, пов'язаних з проникненням у житло, в умовах війни. Разом із цим, вважаємо за потрібне виділити причини латентності зазначеного кримінального

правопорушення з контекстуальним елементом.

Розподілимо ці причини латентності крадіжок, пов'язаних з проникненням у житло відповідно до існуючих в кримінологічній теорії видів латентності:

природна латентність – це сукупність кримінальних правопорушень, про вчинення яких не стало відомо компетентним органам та інформацію про які не відображено відповідним чином в офіційній кримінальній статистиці [9, с. 45-46].

Головною причиною ненадходження інформації до правоохоронних органів є те, що самі постраждалі не знають про факт вчинення кримінального правопорушення, з таких причин:

відсутній доступ до житла, житло знаходиться на тимчасово окупованій території або у «сірій зоні» чи лінії бойового зіткнення;

житло знищене і відсутні достовірні дані щодо цілісності майна до знищення;

міграція українських громадян за кордон з перспективою подальшого проживання і небажанням вертатися додому (прояв байдужості);

залякування потерпілих та свідків окупантами на тимчасово окупованій території, а також співгромадянами, як на тимчасово окупованій території, в «сірих зонах», так і на підконтрольній Україні територіях;

загибель самих потерпілих;

страх викриття через участь потерпілих у подібних чи інших кримінальних правопорушеннях;

довіра до недобросовісних осіб, яким був наданий тимчасовий доступ до житла;

неможливість звернутися до правоохоронних органів,
відсутність державного контролю на певних територіях;

зневіра у правосуддя в умовах війни та ін.;

штучна латентність – це сукупність кримінальних правопорушень, відомості щодо яких надійшли до правоохоронних органів, але при цьому реєстрації останніми відповідної події не відбулося [9, с. 46]. Реєстрація факту вчинення крадіжок, пов'язаних з проникненням у житло, в умовах війни, не відбувається через низку причин, до прикладу:

відсутність можливості розслідувати такого роду кримінальні правопорушення на тимчасово окупованій території або у «сірій зоні» чи лінії бойового зіткнення, на замінованих територіях, завідомо безнадійні справи;

відсутність досвіду розслідування справах такого роду в умовах війни;

перенавантаження правоохоронних органів у зв'язку з залученням їх до деокупації тимчасово окупованої території України;

пріоритет розслідування воєнних злочинів на противагу «побутовим»;

корупційна складова;

завищене ставлення до «корпоративної етики» щодо співробітників сектору безпеки та оборони та ін.;

суміжну (межову) латентність – це сукупність кримінальних правопорушень, які не усвідомлюються, не сприймаються потерпілим (свідками) або/і службовою особою правоохоронних органів як факт учинення кримінально караного діяння [9, с. 46]. Добросовісна помилка в контексті вчинення крадіжок, пов'язаних з

проникненням у житло, в умовах війни, може бути пов'язана з типовими ситуаціями, що відбуваються в умовах війни, наприклад:

рятувальні дії після влучань снарядів у житлові будинки;

рятувальні дії під час пожеж;

евакуація.

Зазначені дії супроводжують хаосом і можуть бути невірно витлумачені як самими потерпілими, так і свідками, і правоохоронними органами; розміщення військових і правоохоронців у приватному житлі (розквартирування) та ін.

Питання щодо правомірності розміщення військових у приватному житлі в умовах воєнного стану в межах відповідних територій (де відбуваються бойові дії та прилеглих територій) потребують додаткових знань про законні підстави і порядок щодо такого заселення. Відсутність таких знань і розуміння поточної ситуації може призвести до добросовісної помилки як з боку правоохоронців, так і з боку потерпілих відносно конкретної ситуації.

Підсумовуючи зазначимо, латентність крадіжок, пов'язаних з проникненням у житло, в умовах війни, обтяжується додатковими причинами, які не просто викривлюють статистичні дані щодо справжньої кількості вчинених кримінальних правопорушень цього виду, але й унеможливають використання загальноновідомих методів для їх виявленні і виміру.

Список використаних джерел:

1. Курс кримінології. Особлива частина: підручник: у 2 кн. / за заг. ред. О.М. Джужі. К. : Юрінком Інтер, 2001. Кн. 2. 480 с.

2. Закалюк А. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : у 3-х кн. Київ : Ін Юре, 2007. Кн. 1. 424 с.

3. Васильєв А. Злочинність латентна (прихована). Українська кримінологічна енциклопедія : за заг. ред. В. В. Чернея, В. В. Сокурєнка ; упоряд. О. М. Джужа, О. М. Литвинов. Харків – Київ : Харк. нац. ун-т внутр. справ ; Нац. акад. внутр. справ, Кримін. асоц. України, Золота миля, 2017. С. 267–268.

4. Брижак А.В. Кримінологічні засади діяльності ОВС щодо запобігання крадіжкам, поєднаним з проникненням в житло : дис. канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2015. 208 с.

5. Пазій Б.А. Кримінологічна характеристика та запобігання крадіжкам, що вчиняються в Україні в умовах воєнного або надзвичайного стану – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України, Харків, 2023. 239 с.

6. Оболенцев В. Ф. Латентна злочинність: проблеми теорії та практики попередження. Харків : Вид. СПД ФО Вапнярчук Н. М., 2005. 128 с.

7. Войцеховський Б. О. Кримінологічна характеристика насильницьких злочинів, що вчиняються із

застосуванням вогнепальної зброї. Теорія і практика правознавства. № 2 (20). 2021. С. 214-224.

8. Шевчук Т. І. Латентність сексуальної злочинності щодо дітей на тимчасово окупованих територіях України. Порівняльно-аналітичне право. № 1. 2018. С. 292-294.

9. Кримінологія. Академічний курс / за заг. ред. О. М. Литвинова. Київ : Кондор, 2018. 588 с.

ПОЛЯКОВ Ігор,

кандидат юридичних наук, докторант
Харківського національного університету
внутрішніх справ

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ КОРУПЦІЙНИХ СХЕМ СЕРЕД ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ПІД ЧАС ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Вельми гострою у соціально-політичному плані є проблема корупційної злочинності, що відтворюється в тих структурах сектору безпеки та оборони, функціонал яких серед іншого спрямований на забезпечення нормального процесу мобілізації в умовах правового режиму воєнного стану. Спектр цих органів, як, власне, і корупційних схем, – вельми широкий. У цій, тезового формату, презентації результатів нашого дослідження зупинимось на деяких з них, які природно не були властивими для періоду до повномасштабної агресії російської федерації проти України, й стосуються діяльності виключно військовослужбовців.

1. «Продаж» фіктивних повісток, які надають фактичну змогу відносно «вільно» пересуватися територією України протягом певного періоду часу (6 днів) [1]. Пред'явлення такого документу іншим працівникам ТЦК та СП, поліцейському звільняло від необхідності повторного вручення повістки чи доставлення особи до відповідного ТЦК та СП для складання протоколу про адміністративне правопорушення (ст. ст. 210, 210-1 КУпАП).

2. Внесення неправдивих відомостей до відповідної бази даних ТЦК та СП (реєстр «Оберіг») щодо оновлення військово-облікових даних та/або оформлення фіктивної відстрочки. Так, оперативники Департаменту стратегічних розслідувань та слідчі Національної поліції зібрали докази стосовно 11 осіб, які стали підставою для повідомлення їм підозр. Серед них – працівники ТЦК та СП з Хмельницької, Донецької, Волинської, Черкаської, Полтавської, Харківської, Запорізької та Одеської областей. До прикладу, вартість оновлення даних та військово-облікованих документів з можливістю відстрочки на один рік сягала 3000 доларів [2].

Інший приклад: У січні 2025 року підполковник Збройних сил України повідомив одному із військовозобов'язаних, що має знайомих у ТЦК та СП Києва. За їх «сприяння» він міг би оновити військово-облікові дані та внести необхідні відомості до реєстру «Оберіг». Вартість таких «послуг» становила 4 тисячі доларів США. Після проходження всієї необхідної процедури оновлення військово-облікових даних посадовець отримав обумовлену ним суму. Згодом під час

зустрічей з іншими військовозобов'язаними підполковник повідомив, що має інший налагоджений механізм з оновлення військово-облікових даних через один із ТЦК та СП Волинської області та може допомогти зробити це за грошову винагороду. Він пояснив, що його керівник, полковник командування, колишній обласний військовий комісар вказаного регіону, та має відповідні зв'язки. Підполковник підкреслив, що «клієнтам» навіть не потрібно їхати до Волинської області. Він запевнив, що самостійно заповнить необхідні заяви, оформить фіктивний договір оренди про проживання «клієнтів» на території області, пройде за них ВЛК, проте вартість таких послуг вже становила 9 тисяч доларів США [3].

3. Підроблення медичних документів про результати проходження військово-лікарської комісії. Так, за результатами комплексних заходів підозру отримали керівник районного ТЦК та заступник командира бригади Територіальної оборони на Закарпатті. За матеріалами слідчих Національної поліції, обидва фігуранти діяли порізно, але використовували схожі «схеми»: в обмін на хабарі пропонували військовозобов'язаним уникнути призову на підставі підроблених документів про «погане» здоров'я. Для цього посадовці забезпечували потенційних призовників фіктивними медичними висновками ВЛК про наявність тяжких захворювань.

Надалі «ухилянти» використовували підробку для зняття з військового обліку та могли незаконно виїхати за межі України. Вартість таких «послуг» становила від 4000 доларів США з однієї особи [4];

4. Припинення передбачених чинним законодавством заходів з оповіщення та мобілізації щодо конкретної особи. В залежності від ступеня просування останньої «мобілізаційним процесом» залежить розмір неправомірної вигоди, яку пропонують (вимагають) працівники ТЦК та СП. За інформацією народного депутата України Ю. Яцик, за можливість уникнути мобілізації безпосередньо під час затримання на вулиці сума неправомірної вигоди становить 500 доларів США. Якщо ж справа дійшла до територіального центру комплектування, сума зростає до 3000 доларів США. Найдорожче коштує «вирішення питання» у навчальному центрі – 7000 доларів США [5];

5. Отримання неправомірної вигоди за повернення до військової служби осіб, які вчинили самовільне залишення військової частини (ст. 407 КК України) та добровільно виявили бажання повернутися у зв'язку з чим мають підлягати звільненню від кримінальної відповідальності на підставі ч. 5 ст. 401 КК України.

Наприклад, працівники Державного бюро розслідувань викрили військовослужбовців військової частини на Миколаївщині, які вимагали від військових, які самовільно залишили частину, гроші в обмін на повернення на службу. Ч. 5 ст. 407 КК України встановлює: «Особа, яка під час дії воєнного стану вперше вчинила кримінальне правопорушення, передбачене статтями 407, 408 цього Кодексу, може бути звільнена від кримінальної відповідальності в порядку, передбаченому кримінальним процесуальним законодавством України, якщо вона добровільно звернулася із клопотанням до

слідчого, прокурора, суду про намір повернутися до цієї або іншої військової частини або до місця служби для продовження проходження військової служби та за наявності письмової згоди командира (начальника) військової частини (установи) на продовження проходження такою особою військової служби» [6]. Втім, військовослужбовці вирішили зробити цю процедуру «платною». Вони пропонували бійцям за 3000 доларів США повернення до військової служби та призначення на посаду не пов'язану з залученням до виконання бойових дій [7].

Описані корупційні схеми не є вичерпними. До того ж свою специфіку мають корупційні практики серед працівників Національної поліції, Державної прикордонної служби України, поширення яких також сприяє дисфункції мобілізаційного процесу, послаблює обороноздатність країни та вимагає рішучих заходів щодо протидії. Напрями і способи останніх – пріоритетний напрям подальших досліджень.

Список використаних джерел:

1. 1000 доларів за фіктивну повістку: на Одещині поліцейські викрили 24-річного військовослужбовця РТЦК та СП на хабарництві / Головне управління Національної поліції в Одеській області : офіційний веб-портал. URL: <https://od.npu.gov.ua/news/1000-dolariv-za-fiktyvnu-povistku-na-odeshchyni-politseiski-vykryly-24-richnoho-viiskovosluzhbovtsia-rttsk-ta-sp-na-khabarnytstvi>.

2. Оновлення даних в ТЦК та видача меддокументації: ще 11 учасників корупційних схем

отримали підозри / Національна поліція України : офіційний веб-портал. URL: <https://npu.gov.ua/news/onovlennia-danykh-v-ttsk-ta-vydachameddokumentatsii-shche-11-uchasnykiv-koruptsiinykh-skhemotrymaly-pidozry-natspolitsiia>.

3. ДБР викрило двох посадовців ЗСУ на організації корупційної схеми у столичному та волинському ТЦК / Державне бюро розслідувань : офіційний веб-портал. URL: https://dbr.gov.ua/news/dbr-vikrilo-dvoh-posadovciv-zsu-na-organizacii-korupcijnoi-shemi-u-stolichnomu-ta-volinskomu-tck?fbclid=IwY2xjawIs-LVleHRuA2FlbQIxMAABHX7WKD4MzwyXcIj6ibZwneb3k85d3GJqOy88YBk7rrgXlDNYCnLZw4q2HQ_aem_ohiuM7dFVfFBVBF9wgvSDQ.

4. СБУ і Нацполіція викрили на Закарпатті очільника районного ТЦК та заступника комбрига Тероборони, які «заробляли» на ухилянтах. URL: <https://t.me/SBUkr/13317>.

5. Ткаченко В. Корупційні тарифи в ТЦК : нардеп розкрила цінники «відкупу» від мобілізації в Україні. *ЕКСПЕРТ. Український діловий портал*. 2025. 18 лютого. URL: <https://expert.in.ua/society/18022025-koruptsijni-taryfy-v-ttsk-nardep-rozkryla-tsinniky-vidkupu-vid-mobilizatsiyi-v-ukrayini/>

6. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

7. ДБР викрило військовослужбовців, які вимагали хабарі за повернення із СЗЧ без юридичних наслідків для бійців / Державне бюро розслідувань : офіційний веб-портал. URL: <https://dbr.gov.ua/news/dbr-vikrilo->

vijskovoslužhbovciv-yaki-vimagali-habari-za-povernennya-iz-
szch-bez-yuridichnih-naslidkiv-dlya-bijciv.

ПОНОМАРЕНКО Оксана,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін і трудового
права ім. О. І. Процевського
ХНПУ ім. Г. С. Сковороди;
доцент кафедри правового регулювання економіки
ХНЕУ ім. Семена Кузнеця
o.ponomarenko@hnpu.edu.ua

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІНСТИТУТУ ОКРЕМОГО ПРОЖИВАННЯ ПОДРУЖЖЯ (СЕПАРАЦІЇ) В УКРАЇНІ

Режим окремого проживання з'явився в правовій системі України лише 2004 року. Його суть полягає у правовому регулюванні відносин між подружжям, яке з суб'єктивних чи об'єктивних причин не може або не хоче спільно проживати. Таке подружжя ще не ухвалило остаточного рішення про розірвання шлюбу, тож встановлення правового режиму сепарації ніяк не впливає на їхній правовий статус як подружжя.

Часто такий режим встановлюють як проміжний між збереженням шлюбу і розлученням і він може закінчитися або збереженням сім'ї, або припиненням шлюбу. Однак в умовах воєнних дій, які відбуваються на території України, встановлення режиму сепарації має найчастіше інші причини. Велика кількість сімей змушена проживати

окремо і відповідно виникає гостра потреба у врегулюванні сімейних стосунків у такий період. На допомогу таким сім'ям якраз і може прийти правовий інститут сепарації.

На жаль, в Україні подружжя досить рідко звертається до суду з метою встановлення такого режиму. Це пов'язано насамперед із недостатньою поінформованістю населення про правову природу та наслідки сепарації. Крім того, сучасне законодавче регулювання цього режиму містить багато недоліків і потребує серйозного реформування.

По-перше, слід суворо проводити відмінність між встановленням режиму окремого проживання та розірванням шлюбу. Розірвання шлюбу припиняє сімейні відносини між подружжям і такі особи втрачають правовий статус осіб, які перебувають у шлюбі (подружжя), а це значить, що у них припиняються всі сімейні права та обов'язки один щодо одного, вони більше не можуть успадковувати один після одного як спадкоємці першої черги, вони перестають бути членами сім'ї з усіма витікаючими з цього наслідками.

При встановленні режиму окремого проживання правовий статус подружжя у таких осіб зберігається. Відносно подружжя лише перестають діяти дві презумпції, які зазвичай поширюються на осіб, які перебувають у шлюбі, – дитина, народжена після спливу 10 місяців після встановлення режиму окремого проживання, більше не вважається такою, що походить від чоловіка, матері цієї дитини, та майно, набуте за час окремого проживання, більше не вважається таким, що набуто у шлюбі (на праві

спільної сумісної власності). Всі інші можливості, які передбачає правовий статус подружжя, у них зберігаються.

По-друге, у чинному сімейному законодавстві встановлення режиму окремого проживання можливе тільки на підставі рішення суду. При цьому ініціатива може виходити як від одного, так і від обох з подружжя. Від того, хто є ініціатором встановлення режиму окремого проживання залежатиме судова процедура. Якщо до суду із заявою звертається один із подружжя, то рішення ухвалюється в позовному провадженні. Якщо ж подружжя звертається до суду зі спільною заявою, то справу розглядають в особливому провадженні.

Виключно судовий порядок встановлення режиму окремого проживання надто ускладнює застосування цього інституту на практиці. Тому видається доцільним у майбутньому розширити підстави встановлення режиму сепарації для випадків, коли ініціатива щодо цього виходить від обох з подружжя, та надати їм право встановлення такого режиму: 1) на підставі договору (сепараційного договору); 2) на підставі спільної заяви (зокрема й електронної) через Дію або особисто до органів державної реєстрації актів цивільного стану/ЦНАП.

По-третє, внаслідок встановлення режиму сепарації виникають певні правові наслідки. У статті 119 СК передбачається два таких правових наслідки: 1) дитина, народжена жінкою через 10 місяців після встановлення режиму сепарації, не вважатиметься такою, що походить від її чоловіка; 2) майно, набуте подружжям у період сепарації, не буде належати подружжю на праві спільної сумісної власності, а буде вважатися власністю того з

подружжя, хто його придбав. Такі наслідки повною мірою відповідають сутності інституту сепарації.

Метою встановлення такого режиму є юридична фіксація окремого проживання подружжя, а отже, у них у цей період буде відсутня спільність побуту (у тому числі бюджету). Саме тому цілком логічно, що в цей період буде призупинено дію тих презумпцій, які якраз і зумовлюються спільністю, що випливає з природного спільного проживання осіб, які перебувають у шлюбі, - презумпції щодо походження дитини, народженої жінкою, яка перебуває у шлюбі, від її чоловіка, та презумпції спільної сумісної власності подружжя.

Водночас слід визнати, що встановлення режиму сепарації впливає і на інші відносини, які не врегульовані в законодавстві.

Так, якщо у подружжя є діти, то роздільне проживання батьків у період сепарації з неминучістю спричиняє необхідність у врегулюванні питань, пов'язаних із визначенням місця проживання дітей, умов їхнього утримання тим із батьків, що буде проживати окремо від дитини, та участі цього з батьків у вихованні дитини.

Крім того, роздільне проживання подружжя також потребує врегулювання і відносин щодо надання матеріального утримання (виплати аліментів) тому з подружжя, який цього потребує. Ці прогалини в правовому регулюванні необхідно усунути під час оновлення цивільного законодавства.

По-четверте, законом прямо не передбачається можливість договірної регуляції відносин подружжя в період сепарації, а тому прямої відповіді на запитання

про те, чи має право подружжя укласти договір, яким передбачити інші правові наслідки встановлення правового режиму сепарації, аніж у законі, у СК не міститься. Однак, шляхом тлумачення норм сімейного законодавства та виходячи з приватно-правової природи сімейних відносин, правове регулювання яких здійснюється на підставі принципу свободи договору, можна дійти висновку, що подружжя має право укласти договір (сепараційний), у якому передбачити інші наслідки режиму сепарації, аніж ті, що закріплені у ст. 119 СК.

Слід, однак, зазначити, що таким договором можуть бути врегульовані виключно майнові та деякі немайнові відносини між подружжям. Таким договором не може бути змінено або виключено наслідок, що стосується порядку визначення походження дитини, народженої через 10 місяців після встановлення режиму окремого проживання. Ця норма має імперативний характер, а тому не може бути змінена договором.

По-п'яте, оскільки закон прямо не передбачає договірний порядок визначення наслідків режиму сепарації, то й норми про такий договір у СК відсутні.

У цьому контексті одним із перспективних напрямів удосконалення сімейного законодавства є розробка нормативної конструкції відповідного договору. Сторонами такого договору можуть бути виключно особи, які на момент його укладення перебувають у шлюбі (подружжя). Такий договір набирає чинності не раніше дня встановлення режиму окремого проживання. Його укладення доцільно здійснювати в письмовій формі з обов'язковим нотаріальним посвідченням.

Сепараційним договором може визначатися правовий режим майна подружжя, набутого за час режиму сепарації, а також порядок здійснення подружжям права власності на майно, що належало їм на праві спільної сумісної власності в цей період. Такий договір може носити комплексний характер і включати до свого змісту умови інших сімейних договорів (договору про визначення місця проживання дитини та участь окремо проживаючого з подружжя батька у вихованні та утриманні такої дитини, аліментного договору на користь потребуючого з подружжя тощо). Оскільки сепараційний договір спрямований на врегулювання стосунків подружжя в період окремого проживання, то він автоматично має припиняти свою дію із закінченням цього режиму.

По-шосте, ст. 119 СК передбачає дві підстави для припинення режиму сепарації – рішення суду про припинення режиму окремого проживання подружжя та відновлення сімейних відносин.

Така норма має низку недоліків. Перш за все, рішення суду, яким встановлюється режим сепарації не може бути скасоване відновленням сімейних відносин. Воно може бути скасоване лише іншим рішенням суду про припинення режиму окремого проживання. Можливий також ще варіант, який законодавець не вказав. Суд може встановити режим сепарації на певний строк, після закінчення якого, такий режим автоматично припиняється. Крім того, режим сепарації може припинитися автоматично смертю (оголошенням померлим) одного з подружжя. Інших варіантів у чинному сімейному законодавстві не існує.

Однак, якщо висловлена раніше ідея про розширення підстав встановлення режиму сепарації знайде закріплення в СК, то і підстави припинення режиму сепарації також розширяться. До них додадуться договір про припинення цього режиму або (одноосібна/спільна) заява до органу, що встановив режим сепарації, про його припинення.

Усе вищесказане дає змогу зробити висновок про те, що інститут сепарації – це нове явище для України, спрямоване на регулювання відносин між подружжям, яке переживає період розлуки, але ще не готове до розлучення. Проте чинні правові норми мають недоліки, що заважають ефективному застосуванню цього інституту. Для його популяризації необхідна серйозна реформа.

РАСПУТНИЙ Дмитро,
здобувач ступеня доктора філософії в галузі «Право»,
Аспірант (PhD) кафедри «Право»
гуманітарно-правового факультету
Національного аерокосмічного університету «ХАІ»,
м. Харків, Україна
e-mail: d.o.rasputnii95off@gmail.com
ORCID ID 0000-0002-9911-6374
Науковий керівник: ФІАЛКА Михайло,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри права Гуманітарно-правового
факультету Національного аерокосмічного університету
ім. М.Є. Жуковського «ХАІ»

МЕХАНІЗМ КРИМІНАЛЬНО ПРОТИПРАВНОЇ ПОВЕДІНКИ В КОНТЕКСТІ СТ. 194-1 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Описуючи злочинність загалом, слід зазначити, що це насамперед складне соціальне явище, яке становить собою сукупність кримінально караних правопорушень. Кримінально правопорушення є різноманітними за своїм характером. Якщо ж необхідно пов'язати поняття «злочинність» з іншою кримінологічною категорією – «протиправною поведінкою», то такий зв'язок встановлюється опосередковано – через явище правопорушення.

Безперечно, поняття «злочинність» і «протиправна поведінка» є ширшими за поняття «кримінального правопорушення», однак саме правопорушення виступає

відправною точкою в аналізі та дослідженні як злочинності, так й протиправної поведінки.

Кримінальне правопорушення в кримінологічному розумінні – це не лише юридичний факт, а й соціально-психологічне явище, що проявляється в поведінці особи, яка зумовлена дисгармонією або деформацією потреб, інтересів, ціннісних орієнтацій та внутрішньої системи цінностей. У взаємодії з суспільством як середовищем, в якому функціонує індивід, ці риси формують мотивацію злочинної поведінки, а також визначають її цілі та засоби реалізації.

Вивчення змісту та функціонування механізму злочинної поведінки має важливе значення як у теоретичному, так і в прикладному аспектах. З наукової точки зору це дозволяє глибше зрозуміти особистість кримінального правопорушника, а також виявити чинники зовнішнього середовища, що сприяють формуванню причин і умов вчинення кримінальних правопорушень.

О.М. Бандурка та О.М. Литвинов наголошують на тому, що механізм кримінально протиправної поведінки може бути визначений як система відомостей про соціально небезпечні діяння, детерміновані психофізіологічними рисами особистості кримінального правопорушника, іншими об'єктивними і суб'єктивними факторами [1, с. 116].

При цьому до основних елементів, що утворюють структуру механізму індивідуальної кримінально протиправної поведінки, О.М. Литвинов зараховує умови морального формування особистості, мотивацію, конкретну життєву ситуацію, прийняття рішення про

вчинення злочину(правопорушення) і сам процес його скоєння (акт поведінки) [2, с. 33].

Коли йдеться про кримінальну протиправну поведінку, першочерговим завданням є аналіз механізму індивідуальної протиправної поведінки, тобто механізму вчинення конкретного кримінального правопорушення. У цьому контексті йдеться про діяння, що підпадають під кваліфікацію за статтею 194-1 Кримінального кодексу України (далі – КК України).

Останнім часом зазначена проблематика набуває все більшої актуальності, оскільки криміногенна ситуація в державі ускладнюється і загострюється, а об'єкти, на які спрямоване це правопорушення, мають критично важливе значення для функціонування держави в цілому.

Закон вимагає дослідження правопорушення в єдності його кримінально-правової та кримінологічної характеристик. Так, при призначенні покарання враховуються характер і ступінь суспільної небезпеки правопорушення, а також особа винного, зокрема обставини, що пом'якшують або обтяжують покарання.

В контексті ст. 194-1 КК України передбачене покарання за відповідні діяння та наслідки, визначені законодавством в положеннях зазначеної статті.

Отже, для коректної кваліфікації кримінального правопорушення необхідним є його дослідження як у межах кримінально-правового підходу, так і з позицій кримінології. Зокрема, з кримінологічної точки зору особливий інтерес становить механізм кримінально протиправної поведінки – тобто процес формування, розвитку та реалізації протиправного діяння.

В контексті дослідження, що полягає перш за все у виявленні причин та наслідків правопорушень, цікавить не стільки сам акт правопорушення, скільки об'єктивні та суб'єктивні обставини, що йому передують: виникнення мотивів, формування цілей, вибір засобів, прийняття рішень та дій, що відбуваються вже після вчиненого правопорушення.

Розгляд цього питання потрібно почати з визначення самого поняття кримінальної протиправної поведінки, під якою розуміють процес вчинення правопорушення, зокрема його спосіб і всі дії правопорушника, що утворюють матеріальні та нематеріальні сліди.

Основні етапи механізму кримінальної протиправної поведінки: зародження наміру, тобто формування мотивації. На цьому етапі відбувається осмислення ситуації, потреби, яка не може бути задоволена законним шляхом. Суб'єкт (особа) відчуває психологічну напругу, що викликає готовність до порушення закону. Таким чином з'являється мотив.

Прийняття рішення про вчинення правопорушення. Індивід здійснює вибір на користь кримінальної протиправної поведінки. Тут важливу роль відіграють рівень правової свідомості, система цінностей, а також зовнішні обставини. Особа здійснює оцінку ситуації та вибір засобів досягнення мети.

Планування та підготовка до вчинення правопорушення. У випадку коли ситуація дозволяє, суб'єкт переходить до етапу планування: вибір об'єкта, способу, часу, засобів реалізації правопорушення. В цьому контексті доречно згадати про імпульсивні

правопорушення, проте, в контексті ст. 194-1 КК України вживання терміну «імпульсивне правопорушення» є недоречним. Хоча ця тема може викликати дискусії, адже умисне знищення або пошкодження об'єктів електроенергетики, особливо з корисною метою, вимагає підготовки, навичок, інструментів і інколи участі групи осіб.

Реалізація правопорушення (виконання протиправного задуму) – це етап безпосереднього вчинення протиправного діяння. Поведінка індивіда реалізується в об'єктивній формі дії, яка має містити ознаки складу правопорушення.

Посткримінальна поведінка суб'єкта правопорушення, як правило, полягає в намаганні уникнути відповідальності: приховування слідів, втеча, шантаж, брехня тощо. Він може відчувати каяття або, навпаки, демонструвати цинічну байдужість; усвідомлювати наслідки й змінювати свою поведінку або, навпаки, закріпитися у кримінальній орієнтації, якщо правопорушення сприймається як вдалий досвід.

Повертаючись до питання зародження мотивації, доречно відмітити, що таке безпосередньо мотив та мета. Мотив поведінки – це внутрішній спонукальний імпульс до дії. Саме мотив виступає відправною точкою, що детермінує напрямок майбутньої поведінки.

Мотив (від лат. *movere* – рухати, спонукати) – це внутрішнє спонукання до діяльності, пов'язане із задоволенням певних потреб суб'єкта.

П.Л. Фріс у своєму підручнику з Кримінального права дає розгорнуту класифікацію мотивів, поділяючи їх

на антисоціальні (політичні, насильницько-агресивні, корисливі); асоціальні (егоїстичні, анархо-індивідуалістичні); псевдосоціальні мотиви окремих груп, що суперечать інтересам суспільства); протосоціальні (при переростанні соціально-сприйнятливих мотивів у мотиви злочину) [3 с.144].

Мотивація – це сукупність внутрішніх і зовнішніх спонукань, що зумовлюють активність організму та визначають її напрям.

Мета – усвідомлений і бажаний результат певної дії. Мотив і мета перебувають у тісному взаємозв'язку: перший відповідає на питання «чому?», другий – «для чого?».

Мотив є обов'язковим елементом будь-якого поведінкового акту. Поведінка без мотиву – психологічно неможлива, адже відсутнє внутрішнє спонукання. Таким чином, мотивація є визначальним психічним процесом, який формує внутрішній зміст поведінки, впливає на спрямованість та характер дії, а також на ступінь усвідомленості та інтенсивності зусиль.

До основних етапів, які формують мотиваційний процес у контексті протиправної поведінки, відносять: потребу; мотив; мету; вибір шляхів і способів її досягнення; ймовірнісне прогнозування; прийняття рішення; контроль і корекція поведінки; аналіз вчиненого; каяття або вибір захисного мотиву.

Мотив сам по собі не є протиправним. Він набуває такого значення лише тоді, коли стає елементом суб'єктивної сторони складу правопорушення, передбаченого кримінальним законодавством.

Виникненню і формуванню мотиву сприяють такі елементи особистості, як потреби, інтереси, потяг, емоції, ціннісні орієнтири.

Серед них потреби є провідним чинником, що найсильніше впливає на мотиваційну сферу особистості. Зазвичай виділяють шість основних груп потреб: матеріальні потреби; потреба в безпеці; потреба в соціальному спілкуванні; сексуальні потреби; потреба у знаннях; світоглядні потреби.

Як було зазначено нами раніше в публікації «Об'єкт кримінального правопорушення та предмет кримінального правопорушення в межах ст.194-1 КК України: співвідношення понять», правопорушення, що кваліфікуються за ст.194-1 КК України, мають майновий та предметний характер. Це приводить нас до думки, що такі правопорушення у більшій своїй частині мають корисливий характер і утворюють предикатне правопорушення, яке дає змогу для протиправного збагачення шляхом втручання у функціонування такого обладнання, як зазначено у положеннях вироку суду від 19.03.2024 року Недригайлівського районного суду Сумської області. У вироку відзначено, що ОСОБА_5 за попередньою змовою із ОСОБА_6 з метою вчинення крадіжки трансформаторної оливи з підстанції довела об'єкт електроенергетики (силовий трансформатор) до непридатного стану [4].

Таким чином, чітко простежуються зазначені вище положення про потреби і мотивацію в контексті матеріальних потреб.

Проте виникають спірні думки щодо мотивів осіб, які

вчиняли правопорушення, що зафіксовані у наступних вирокх суду. У вироку від 22.04.2025 року Ізмаїльського міськрайонного суду Одеської області зазначено, що ОСОБА_4, реалізуючи свій протиправний умисел, направлений на умисне пошкодження об'єкту електроенергетики шляхом підпалу трансформаторної підстанції, тим самим призвела до порушення нормальної роботи об'єкту електроенергетики [5].

Схожа ситуація описана у вироку від 05.05.2025 року Кропивницького районного суду Кіровоградської області, де також у якості знаряддя (предмета) пошкодження об'єкту електроенергетики була спроба використати легкозаймисту суміш для підпалу об'єкту електроенергетики [6].

У цих двох вирокх ми бачимо дії, спрямовані на умисне знищення суспільно небезпечним способом, що викликає роздуми про їх мотивацію. Більш того, зростає впевненість у тому, що в цих випадках протиправні дії суб'єкти навмисно маскували під правопорушення, які підлягають кваліфікації за ст. 194-1 КК України, щоб уникнути більш суворих санкцій держави за діяння, що належать до розділу правопорушень проти громадської безпеки.

Як вже зазначалося раніше, мотивація пронизує весь механізм протиправної поведінки — від моменту виникнення потреби до стадії посткримінального аналізу, включно з етапами каяття або формування захисного мотиву, що характерні для завершальної фази.

На нашу думку, доцільно підкреслити, що зазначені вище дії не мають корисливого мотиву. Навпаки, у більшій

мірі вони мають політичний, егоїстичний або анархо-індивідуалістичний характер. Адже об'єктом протиправних дій був не стільки сам об'єкт електроенергетики як предмет правопорушення, скільки цінність, яку він продукує – тобто, фактично, було спрямовано на знищення суспільних відносин.

Наостанок слід зауважити, що ключовим чинником у дослідженні індивідуальної кримінальної протиправної поведінки є аналіз особистості кримінального правопорушника. Особливо це важливо у випадках умисних дій, спрямованих на пошкодження об'єктів електроенергетики. В цьому контексті під особистістю правопорушника слід розуміти не лише його соціальний статус, а й спосіб життя, мікросередовище, в якому він функціонує, та соціальні зв'язки.

Саме через цей комплексний підхід можна глибше розкрити механізм мотивації до вчинення злочину та визначити потенційні шляхи профілактики таких правопорушень.

Тобто особа, яка вчиняє кримінально карані дії щодо об'єкту електроенергетики, зазвичай має досвід роботи з електричним обладнанням. Проте це твердження є справедливим лише частково. Оскільки злочинність – поняття динамічне і здатне змінюватися, спостерігається зростання тенденції залучення осіб, які не володіють професійними та технічними навичками чи досвідом роботи з таким обладнанням. Вони здійснюють дії, спрямовані на пошкодження об'єктів електроенергетики, головним чином з метою порушення суспільних відносин, а не як предмета кримінального правопорушення.

Варто підкреслити, що в умовах затяжної соціальної кризи, спричиненої бойовими діями та правовою нестабільністю, зростання рівня злочинності є закономірним явищем.

Мотивація кримінальної протиправної поведінки зазнає суттєвих трансформацій, формуючись на основі нових, часто девіантних або відверто антисоціальних інтересів і потреб. Деформація правосвідомості, відсутність правової культури, викривлений правовий менталітет – усе це сприяє легітимізації кримінальної поведінки в очах певних соціальних груп.

Таким чином, аналізуючи механізм індивідуальної кримінальної поведінки, можливо зробити висновок, що першопричини правопорушень криються, як в особистості правопорушника, так і в сукупності зовнішніх соціальних факторів, що впливають на нього в конкретних суспільних умовах. Вітчизняна кримінологія справедливо розглядає злочинність як соціальну «хворобу», що одночасно проявляється і на рівні окремої особи, так й суспільства, в якому вона формується, навчається, працює і проходить соціалізацію.

Список використаних джерел:

1. Бандурка О.М., Литвинов О.М. Механізм злочинної поведінки // Вісник кримінологічної асоціації України. 2016. № 3 (14). С. 110–119.
2. Литвинов, О. М. Структура механізму індивідуальної злочинної поведінки / О. М. Литвинов // Право і безпека.- 2008.- №1, т. 7. - С. 31 - 34.

3. Фріс П. Л. / Кримінальне право України. Загальна частина: Підручник для студентів вищих навчальних закладів- К.: Атіка, 2004.-488 с

4. Вирок суду № 1-кп/582/18/24у справі № 585/2886/23 від 19.03.2024 винесений Недригайлівським районним судом Сумської області Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117750727> (дата звернення 19.05.2025 р.).

5. Вирок суду № 1-кп/946/330/25 у справі № 946/1324/25 від 22.04.2025 винесений Ізмаїльським міськрайонним судом Одеської області Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126755392> (дата звернення 19.05.2025 р.).

6. Вирок суду №1-кп/390/61/25 у справі №390/634/25 від 05.05.2025 винесений Кропивницьким районним судом Кіровоградської області Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/127117863> (дата звернення 19.05.2025 р.).

РОЩИН Володимир,
аспірант кафедри конституційного, адміністративного та
трудового права
Національний університет «Запорізька політехніка»
адвокат

Науковий керівник: МАКСАКОВА Руслана,
д.ю.н., професор
Національний університет «Запорізька політехніка»

ПРОБЛЕМИ ТЛУМАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «СМУГА РУХУ» ПРИ РОЗГЛЯДІ ДОРОЖНЬО- ТРАНСПОРТНИХ ПРИГОД

Правове регулювання дорожнього руху є однією з найважливіших складових забезпечення безпеки на автомобільних дорогах та вулицях, яке набуває особливої важливості в умовах інтенсифікації транспортного потоку та появи нових (в тому числі автономних) засобів пересування.

Одним із ключових понять, яке лежить в основі організації дорожнього руху, є «смуга руху». Воно визначає просторові межі для пересування транспортних засобів автошляхами і служить базовим елементом для створення багатьох інших норм та правил (розташування на проїзній частині, зміни напрямку руху, обгону, випередження).

Відповідно до п. 1.10 Правил дорожнього руху України (далі – ПДР), смуга руху – поздовжня смуга на проїзній частині завширшки щонайменше 2,75 м, що позначена або не позначена дорожньою розміткою і

призначена для руху нерейкових транспортних засобів. Ця редакція терміну була прийнята з запровадженням редакції ПДР, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України (далі – КМУ) № 1306 від 10 жовтня 2001 року[3].

Попри формальну простоту цього терміну його тлумачення та застосування при розгляді дорожньо-транспортних пригод (далі – ДТП) викликає певні складнощі на практиці, та іноді призводить до помилкового притягнення осіб до адміністративної чи кримінальної відповідальності.

Досліджуючи еволюцію цього терміну, слід зазначити, що в ПДР 2002 року він зазнав суттєвих змін у порівнянні з попередньою редакцією, яка вживалась у ПДР затверджених постановою КМУ №1094 від 31.12.1993 року[4]. Відповідно до п. 1.9 редакції ПДР 1993 року, смуга руху – поздовжня смуга на проїзній частині, що позначена або не позначена розміткою і має ширину, достатню для руху транспортних засобів (крім мотоциклів без бокового причепа) в один ряд.

Порівняння чинної та попередньої редакцій ПДР демонструє концептуальну трансформацію терміну «смуга

3 Про Правила дорожнього руху. Постанова Кабінету Міністрів України № 1306 від 10.10.2001 року / Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1306-2001-%D0%BF#Text> (дата звернення 17.05.2025)

4 Про затвердження Правил дорожнього руху. Постанова Кабінету Міністрів України № 1094 від 31.12.1993 року / Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1094-93-%D0%BF#Text> (дата звернення 17.05.2025)

руху». У редакції 1993 року акцент робився на функціональному критерії – «ширина, достатня для руху транспортних засобів в один ряд (крім мотоциклів без бокового причепа)». Натомість у редакції 2002 року застосовано кількісно-вимірjuвальний підхід: смуга повинна мати ширину не менше 2,75 м.

Попереднє визначення допускало оціночне судження, оскільки поняття «ширина, достатня для руху...» є відносним і може по-різному тлумачитися залежно від виду транспортного засобу, конфігурації дороги. У той час як сучасна редакція вводить об'єктивний мінімальний стандарт, що значно спрощує тлумачення та уніфікує практику застосування норм ПДР у справах про ДТП. З одного боку нове формулювання терміну є певним кроком до вищого рівня правової визначеності, оскільки забезпечує більш чіткий і стабільний орієнтир для всіх учасників правовідносин (водіїв, правоохоронців, суддів, дорожніх служб). Це має важливе практичне значення при розгляді справ про ДТП, особливо при розмежуванні смуг руху на широких дорогах та визначенні їх кількості, коли горизонтальна розмітка відсутня (наприклад, унаслідок зношення чи погодних умов). З іншого боку, новий термін створив певну юридичну невизначеність щодо кількості автомобілів, які можуть одночасно рухатися однією смугою руху, якщо її ширина це дозволяє.

На нашу думку, одним із ключових елементів у визначенні терміну «смуга руху», як у національному, так і міжнародному праві, є вказівка на рух автомобілів «в один ряд». Ця фраза має не описовий, а регулятивний характер, що істотно впливає на тлумачення структури проїзної

частини та допустимих дій учасників дорожнього руху. Відповідно до пункту «g» статті 1 Конвенції про дорожній рух 1968 року[5], смугою руху вважається будь-яка з поздовжніх смуг, на які може бути поділена проїзна частина дороги, позначених або не позначених за допомогою поздовжньої розмітки, але таких, що мають ширину, достатню для руху в один ряд автомобілів, інших, ніж мотоцикли».

Таким чином, словосполучення «в один ряд» виступає критерієм допустимого просторового використання смуги автомобілями – лише один автомобіль (тут маються на увазі транспортні засоби, які пересуваються на чотирьох, або більше, колесах) може одночасно перебувати в межах однієї смуги в одному поперечному перерізі дороги.

Такий підхід унеможлиблює тлумачення смуги як простору, де дозволено рух двох або більше автомобілів поруч, навіть якщо геометрично ширина смуги це дозволяє. Виключенням може бути одночасний паралельний рух в межах однієї смуги кількох двоколісних транспортних засобів (наприклад мотоциклів без бокових причепів), але це питання заслуговує окремого розгляду та узгодження. Це є теоретичним втіленням концепції «одна смуга – один автомобіль», яка ґрунтується на функціональній одиничності її використання і може бути сформульована наступним чином – в межах однієї смуги руху в один і той самий момент часу може здійснювати

5 Конвенція про дорожній рух від 8 листопада 1968 р. // ООН. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_041#Text. (дата звернення 17.05.2025)

рух лише один автомобіль у поперечному перерізі дороги.

Дотримання цієї концепції забезпечує як просторову чіткість та безпеку маневрування, так і недопущення паралельного руху двох автомобілів в межах однієї смуги, навіть у випадках, коли її ширина дозволяє це фізично.

Таким чином, смуга руху – це не просто ділянка проїзної частини, а правова зона, в межах якої один транспортний засіб має виключне право на рух у певний момент часу. Водій, який рухається в межах своєї смуги, є її єдиним легітимним користувачем, і жоден інший учасник дорожнього руху не має права втручатись у цю просторово-часову зону без належної підстави. Такий підхід забезпечує не лише просторову чіткість та безпеку маневрування, а й дає змогу кваліфікувати будь-яке вторгнення до смуги – навіть без дорожньої розмітки – як порушення рядності, що має істотне значення для судової практики у справах про ДТП.

У практичному вимірі це означає, що недотримання концепції «одна смуга – один автомобіль» суперечить самій правовій природі «смуги руху», незалежно від її ширини чи наявності розмітки. Такий рух підлягає оцінці з точки зору порушення вимог розташування транспортних засобів на проїзній частині.

Як приклад можна навести ситуацію, коли вантажний автомобіль зупиняється на заборонний сигнал світлофору перед перехрестям для здійснення повороту праворуч, але через великі габарити та значну ширину смуги стає ближче до центра дороги для уникнення наїзду на бордюр правим заднім колесом під час повороту.

В свою чергу водій легкового автомобіля, який

рухався позаду, та побачив що відстань між вантажівкою та правим краєм проїзної частини трохи перевищує ширину його автомобіля, займає це місце так само для повороту праворуч.

Після включення сигналу світлофору, який дозволяє рух, обидва водії почнуть виконувати поворот і між ними відбудеться зіткнення. В цій ситуації працівники поліції, скоріш за все, прийдуть до висновку, що ДТП сталася з вини водія вантажівки, через те що, він не зайняв крайнє положення на проїзній частині і складуть протокол про адміністративне правопорушення за ДТП, інкримінувавши йому п. 10.4 ПДР та не звернуть уваги на дії водія легкового автомобіля, який знехтував тим, що смуга була вже зайнята вантажним автомобілем. Такі ситуації є непоодинокими та трапляються через недоліки проектування доріг, або застарілу організацію руху, яка подекуди збереглась ще з радянських часів.

Нехтування критерієм «руху в один ряд» може призводити до неоднозначного правозастосування, як у наведеному прикладі. Правовий сенс смуги руху полягає у забезпеченні послідовного, а не паралельного порядку пересування, і має бути збережений навіть за умов широкої проїзної частини без розмітки.

Таким чином, критерій «в один ряд» слід розглядати як імперативний структурний елемент поняття смуги руху, що має пріоритет перед фізичними (інженерними) ознаками дорожнього полотна. Його ігнорування порушує цілісність правового регулювання дорожнього руху та суперечить міжнародним зобов'язанням України за Віденською конвенцією, яка ратифікована Україною та має

пріоритет над національними ПДР України в разі суперечностей.

Відсутність у чинному терміні «смуга руху» функціонального критерію «рух в один ряд» протягом понад двох десятиліть його застосування призвела до формування викривленого праворозуміння серед широкого кола учасників дорожнього руху. У свідомості покоління водіїв, поліцейських, слідчих, суддів та експертів закріпилася хибна думка про допустимість одночасного руху в межах однієї смуги двох транспортних засобів, якщо її ширина дозволяє це. На практиці це призводить до неправильного аналізу обстановки при ДТП, помилкової кваліфікації дій учасників ДТП і, в окремих випадках, до необґрунтованої відповідальності чи виправдання винних осіб.

Чинне визначення «смуги руху» в ПДР України, хоч і зручне для формального проектування, не враховує ключові функціональні ознаки, які закладені в Конвенції. Це породжує як правову невизначеність, так і ризики для безпеки руху, особливо на дорогах без розмітки, де втрачається чітка межа між «можна» і «не можна» в питаннях випередження, обгону, руху в два ряди.

Доцільним здається доповнення сучасної редакції терміну «смуга руху» функціональним критерієм «рух в один ряд» і викладення її наступній редакції: «смуга руху» – поздовжня смуга на проїзній частині завширшки щонайменше 2,75 м, позначена або не позначена дорожньою розміткою, що призначена для руху механічних транспортних засобів в один ряд. Таке визначення одночасно не тільки зберігає чіткість

мінімального геометричного параметра та впроваджує функціональний критерій «рух в один ряд», але й гармонізується з положеннями Віденської конвенції та усуває прогалини в тлумаченні кількості смуг у разі відсутності дорожньої розмітки.

Список використаних джерел:

1. Про Правила дорожнього руху. Постанова Кабінету Міністрів України № 1306 від 10.10.2001 року / Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1306-2001-%D0%BF#Text> (дата звернення 17.05.2025).
2. Про затвердження Правил дорожнього руху. Постанова Кабінету Міністрів України № 1094 від 31.12.1993 року / Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1094-93-%D0%BF#Text> (дата звернення 17.05.2025)
3. Конвенція про дорожній рух від 8 листопада 1968 р. // ООН. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_041#Text. (дата звернення 17.05.2025)

САМІЛЮ Ганна,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного, адміністративного та
трудового права
Національного Університету «Запорізька політехніка»

РОЛЬ ЦЕНЗУРИ ТА ПРОПАГАНДИ У ПІДТРИМЦІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ АВТОКРАТІЇ ЯК ПОЛІТИЧНОГО РЕЖИМУ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

Цензура та пропаганда є традиційними інструментами утвердження політичної влади у недемократичних режимах. В епоху цифрових технологій вони набули нових форм, проте їхнє фундаментальне призначення залишилося незмінним – контроль над інформаційним полем і формування бажаної суспільної свідомості. Інформаційна автократія спирається на комплексну систему цензури і пропаганди для забезпечення стабільності свого існування, використовуючи при цьому як відкриті, так і завуальовані механізми впливу на громадську думку.

Дослідження феномену цензури та пропаганди ведеться на перетині права, політології, соціології та медіазнавства. Водночас недостатньо висвітленою залишається специфіка їхнього правового оформлення та взаємодії у рамках сучасних інформаційних автократій. Актуальність вивчення цих питань обумовлюється зростанням кількості країн, що впроваджують комплексні механізми інформаційного контролю.

Цензура в умовах інформаційної автократії має як

пряму, так і непряму форми. Пряма цензура передбачає законодавчі заборони на поширення певної інформації, обов'язкову попередню перевірку контенту, вимоги щодо обмеження доступу до «небажаних» ресурсів. Непряма цензура здійснюється через економічний тиск на незалежні медіа, примусове закриття опозиційних інформаційних ресурсів, селективне використання реклами для підтримки «правильних» джерел інформації.

Правовим інструментом запровадження цензури виступають закони, що передбачають кримінальну чи адміністративну відповідальність за «образу влади», «поширення неправдивої інформації», «розпалювання соціальної ворожнечі» [1]. Як правило, такі закони формулюються із навмисною правовою невизначеністю, що дозволяє тлумачити будь-яку критичну думку як порушення.

Пропаганда у рамках інформаційної автократії виконує не менш важливу функцію. Вона спрямована на нав'язування державної версії подій, формування образу «внутрішнього ворога» чи «зовнішньої загрози», легітимацію дій влади. У цифрову епоху пропаганда поширюється не лише через традиційні ЗМІ, а й через контрольовані акаунти в соціальних мережах, ботоферми, коментаторські кампанії.

Особливість сучасної пропаганди полягає у використанні технологій мікротаргетування, коли різним аудиторіям подається адаптований контент залежно від їхніх психологічних характеристик, соціальних уподобань та політичних настроїв. Це робить пропаганду персоналізованою та менш помітною, що ускладнює її

виявлення та протидію.

Отже, цензура і пропаганда в інформаційній автократії є двома сторонами однієї стратегії: обмеження доступу до альтернативної інформації і нав'язування бажаних наративів. Вони забезпечують стабільність політичного режиму шляхом системного маніпулювання суспільною свідомістю.

Правова природа цензури та пропаганди в інформаційній автократії має низку характерних рис, які дозволяють їм діяти в межах формальної законності, зберігаючи при цьому фактичну дискреційність державних органів.

По-перше, цензура оформлюється через ухвалення законів, що встановлюють заборону на «шкідливу», «екстремістську», «аморальну» або «антидержавну» інформацію [2]. Ключовою проблемою є те, що визначення таких понять здебільшого є розмитими або залишаються на розсуд виконавчих органів. Це створює середовище, в якому будь-яка критика влади може бути кваліфікована як порушення закону, незалежно від її змісту чи форми.

По-друге, держава активно впроваджує практику так званої «самоцензури», коли редакції ЗМІ, блогери та навіть пересічні громадяни починають обмежувати себе у висловлюваннях через страх перед юридичними або адміністративними санкціями. Умови, створені інформаційною автократією, сприяють формуванню атмосфери тривоги і недовіри, що істотно обмежує розвиток критичного мислення у суспільстві.

По-третє, пропаганда в сучасних умовах часто використовує механізми легітимації через правову

оболонку. Наприклад, державні інформаційні кампанії подаються як «просвітницькі заходи», а створення позитивного образу влади – як виконання конституційного обов'язку із забезпечення громадського порядку та єдності нації. Водночас, альтернативні погляди маргіналізуються або демонізуються через медіа, освітні програми та публічні заяви офіційних осіб.

Особливої уваги заслуговує процес «глобалізації пропаганди», коли інформаційна автократія спрямовує свої наративи не лише на внутрішню аудиторію, а й на міжнародну арену. Для цього створюються іноземні мовні канали, фінансуються закордонні медіа-проекти, організовуються інформаційні кампанії у соціальних мережах. Правове регулювання цих процесів передбачає як закріплення державного фінансування пропагандистських ресурсів, так і створення спеціальних інституцій для координації інформаційного впливу за кордоном.

Важливо зазначити, що в умовах інформаційної автократії пропаганда і цензура взаємодіють системно: з одного боку обмежується доступ до альтернативної інформації, з іншого – активно насаджуються вигідні для влади погляди. Ця подвійна стратегія значно підвищує ефективність контролю над громадською думкою, оскільки громадяни не лише позбавляються права вибору інформації, а й поступово змінюють власне сприйняття реальності відповідно до сконструйованих державою наративів.

Таким чином, правовий аналіз ролі цензури та пропаганди у підтримці політичного режиму демонструє, що вони є невід'ємними елементами механізму

функціонування інформаційної автократії, спрямованими на системне обмеження інформаційного плюралізму та конструювання лояльної суспільної свідомості.

У рамках функціонування інформаційної автократії важливу роль відіграє також технологічна еволюція засобів цензури та пропаганди. Якщо традиційно ці явища асоціювалися з ручним контролем за публікаціями у друкованих ЗМІ або радіо- та телетрансляціями, то сьогодні цензура і пропаганда діють через алгоритмічні платформи та великі обсяги даних.

Одним із прикладів є використання автоматичних систем виявлення «небажаного контенту». Платформи соціальних мереж і відеохостинги застосовують алгоритми, які аналізують пости, відео та коментарі на предмет заборонених тем чи ключових слів. В умовах законодавчого тиску з боку держав інформаційної автократії ці алгоритми починають працювати в інтересах влади: вони блокують матеріали за політичними критеріями, а не лише з міркувань безпеки або відповідності правилам спільноти.

Паралельно розвивається і так зване явище «прозорості пропаганди». У цифрову епоху дедалі частіше державні меседжі подаються не у формі прямої агітації, а як емоційно забарвлені новини, особисті історії, аналітичні огляди. Таким чином відбувається поступове злиття пропаганди з інформаційним середовищем, що ускладнює її ідентифікацію навіть для критично налаштованої аудиторії.

Важливо підкреслити, що з правового погляду така трансформація створює особливу проблему: вона стирає

межі між свободою вираження поглядів і маніпулятивним впливом на громадську думку. В умовах інформаційної автократії держава не обмежується традиційними заборонами, а активно моделює контекст сприйняття інформації, що фактично призводить до порушення права громадян на доступ до об'єктивної, різноманітної та достовірної інформації.

Ще однією характерною рисою є криміналізація спроб протидії цензурі та пропаганді. Законодавчі акти часто передбачають відповідальність за «розпалювання недовіри до державних інституцій», «підриг інформаційної стабільності», «поширення дискредитуючих даних про державу». Це дозволяє переслідувати журналістів-розслідувачів, правозахисників і незалежних експертів, які викривають механізми маніпуляції громадською думкою.

Таким чином, сучасна інформаційна автократія використовує не тільки класичні форми цензури та пропаганди, але й активно інтегрує новітні технології, правові інновації і психологічні механізми впливу. Це створює складну, багаторівневу систему, в якій суспільство поступово втрачає здатність до критичного аналізу реальності, а правові механізми захисту прав людини знецінюються через систематичне і приховане їх обмеження.

Список використаних джерел:

1. Stanford University. *Translation: Cybersecurity Law of the People's Republic of China (Effective June 1, 2017)*. URL: <https://digichina.stanford.edu/work/translation-cybersecurity-law-of-the-peoples-republic-of-china-effective->

june-1-2017

2. WIPO lex. *İnternet ortamında yapılan yayınların düzenlenmesi ve bu yayınlar yoluyla işlenen suçlarla mücadele edilmesi hakkında kanun*. URL: <https://wipolex-resources-eu-central-1-358922420655.s3.amazonaws.com/edocs/lexdocs/laws/tr/tr/tr101tr.pdf>

СЄДИХ Петро,

аспірант Національного аерокосмічного університету
«Харківський авіаційний інститут»

м. Харків, Україна

Науковий керівник: Олексій ЛИТВИНОВ,

доктор юридичних наук, професор,
в.о. ректора Національного аерокосмічного університету
«Харківський авіаційний інститут»

ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКІ ФАКТОРИ КРИМІНАЛЬНОГО СЕПАРАТИЗМУ В УКРАЇНІ: СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ

Кримінологічне дослідження проблем детермінаційних процесів злочинності є ключовим моментом предмету науки кримінологія. Аналізуючи будь-який різновид злочинності ми маємо справу з відповіддю на запитання про те, що породило це суспільно-небезпечне та деструктивне явище. І в цій ситуації дуже важливо усвідомлювати сутність цих обумовлюючих процесів та їх змістовне наповнення.

Свого часу, професор І. М. Даньшин, досліджуючи

проблематику детермінації злочинності, наголошував на тому, що фактори злочинності слід розрізняти за їх змістом і характером «механізму» впливу на неї. При цьому, за змістом, на його думку, їх можна розподілити на економічні, соціальні, суспільно-психологічні, негативно-правові, організаційно-управлінські та інші криміногенні фактори [1, с.32].

Зрозуміло те, що кожний з цих факторів має власний вплив як на злочинність взагалі в Україні, так і на її окремі види. На даному етапі нас цікавить проблема сутності так званих «організаційно-управлінських факторів» кримінального сепаратизму.

Справа полягає в тому, що в сучасній об'єктивній дійсності в Україні, в ситуації воєнного стану в українській державі, розуміння та усвідомлення змісту факторів, які обумовили та дають можливість в подальшому існувати такому суспільно-небезпечному явищу як кримінальний сепаратизм є край як актуально. При цьому, коли ми ведемо мову про обумовленість кримінального сепаратизму актуальне значення в цьому питанні, як ми вже частково наголошували, мають організаційно-управлінські фактори. Враховуючи це, розуміння сутності такого різновиду обумовлюючих факторів створює підґрунтя для розуміння майбутніх заходів протидії такому явищу як кримінальний сепаратизм.

Сутність організаційно-управлінських криміногенних факторів, на думку Ю. В. Орлова, полягає у недоліках функціонування механізму державного управління економічними процесами та формування його апарату, профанації громадського контролю за діяльністю органів

влади й місцевого самоврядування, бюрократизації державно-чиновничого апарату тощо. За цих умов повноцінна реалізація державою свого соціального призначення стає неможливою, що обумовлює загострення соціальних суперечностей і криміналізацію значної кількості суспільних відносин [2, с.71].

Про внутрішню сутність організаційно-управлінських факторів, які обумовлюють злочинність, дуже тонко підмітила професор О. Ю. Синявська. Аналізуючи проблематику організаційно-управлінських факторів корупції в Україні вона зазначала те, що вони, тобто ці фактори, проявляються, передусім, у неефективності системи державного управління, яка не завжди може «йти в ногу» з новітніми засобами та способами діяльності [3, с.136].

З цією точкою зору погоджуються і інші науковці. Так, наприклад, організаційно-управлінські фактори сучасної злочинності в Україні, на думку Ю. В. Орлова, проявляються в організаційних недоліках діяльності органів державної влади, зокрема правоохоронних органів (починаючи з етапу відбору кандидатів на службу до Національної поліції й закінчуючи некомпетентністю та формалізмом у процесі розслідування кримінальних проваджень і розкритті злочинів, відсутністю взаємодії між різними підрозділами поліції тощо), а також органів місцевого самоврядування та юридичних осіб приватного права. Це бюрократизм, безвідповідальність, нехтування заходами безпеки тощо. Зокрема, згідно з дослідженням Міжнародної аудиторської компанії, більше половини всіх економічних злочинів в Україні, що вчиняються в

юридичних особах приватного права, стають можливими через невикористання внутрішнього аудиту. Частими є і випадки необґрунтованого намагання широко використовувати й упроваджувати зарубіжний досвід державного управління, який не завжди відповідає українським реаліям, а тому виявляється деструктивним, криміногенним [2, с.77].

Аналізуючи проблематику криміналізації засобів масової інформації М. Л. Пахнін, спираючись на сформовану раніше кримінологічну точку зору, наголошує на тому, що організаційно-управлінські фактори, як правило, пов'язані з недоліками публічного адміністрування, державного управління галузями, секторами, напрямками, органами [4, с.352-353].

Узагальнюючи викладене вище, можливо наголосити на тому, що до організаційно-управлінських факторів злочинності в кримінологічній теорії детермінації злочинності відносять певні фактори, які носять криміногенний характер в сфері державного управління та діяльності органів місцевого самоврядування.

Враховуючи все раніше зазначене, ми констатуємо те, що до організаційно-управлінських факторів кримінального сепаратизму треба відносити:

- організаційні недоліки діяльності органів державної влади в питанні проведення національної політики в країні та регулювання міжнаціональних стосунків в суспільстві;

- вибірковість діяльності правоохоронних органів в питаннях реакції на порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної, регіональної належності, релігійних переконань, інвалідності та за

іншими ознаками тощо;

-організаційні недоліки діяльності органів місцевого самоврядування та юридичних осіб приватного права в питаннях забезпечення конституційних прав, що забезпечують національну, регіональну, расову та релігійну рівність громадян в Україні;

-бюрократизм системи управління як взагалі держави, так і окремих регіонів;

-безвідповідальність еліт українського суспільства за збереження територіальної цілісності країни тощо.

Підводячи підсумок нашому невеликому дослідженню треба констатувати той факт, що організаційно-управлінські фактори мають власне місце в системі детермінантів як злочинності взагалі, так і кримінального сепаратизму конкретно, це по-перше. По-друге, організаційно-управлінські фактори мають власний характерний зміст і сутнісний характер, що об'єктивно їх виділяють серед інших обумовлюючих факторів. По-третє, кримінальний сепаратизм злочинне явище має власний перелік організаційно-управлінських факторів, що його обумовлюють та дають можливість існувати та розвиватись в суспільстві.

Список використаних джерел:

1. Кримінологія: Загальна та Особлива частини: підручник/за заг. ред. В. В. Голіни; І. М. Даньшин, В. В. Голіна, М. Ю. Валуйська та ін.; 2-ге вид. перероб. і доп. Харків: Право, 2009. 288 с.

2. Кримінологія. Академічний курс / за заг. ред. О. М. Литвинова. Київ: Видавничий дім «Кондор», 2018. 588 с.

3. Синявська О. Ю. Організаційно-управлінські фактори в системі факторів сприяння існуванню та поширенню корупції в Україні // Актуальні проблеми адміністративно-правової науки (до 95-річчя з дня народження Р. С. Павловського): матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 26 верес. 2019 р.). Харків: Видав. дім «Гельветика», 2019. С. 135-138.

4. Пахнін М. Л. Характеристика окремих організаційно-управлінських факторів криміналізації засобів масової інформації в Україні // Юридичний науковий електронний журнал. 2022, № 6. С. 352-355. URL: http://lsej.org.ua/6_2022/78.pdf (дата звернення: 17.05.2025)

СИРОТЮК Вероніка,
студентка 3 курсу, факультету №4
Донецького державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: КОЛЕСНИК Тетяна,
доктор юридичних наук, професор
завідувач кафедри цивільного, трудового права та права
соціального забезпечення
Донецького державного університету внутрішніх справ

ЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗПОВСЮДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ ПРО НАДАННЯ ЮРИДИЧНИХ ПОСЛУГ В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

В сучасному правовому середовищі в умовах постійного розвитку інформаційного суспільства, питання поширення інформації про надання юридичних послуг

набуває особливої актуальності. З посиленням конкуренції на ринку правничих послуг, потреба у загальнодоступному, публічному позиціонуванні себе як професіонала своєї справи, що може надати ефективну та кваліфіковану правову допомогу – перетворюється в необхідність. Проте, розповсюдження інформації про власну діяльність вимагає від правників відповідального та виваженого підходу, оскільки надмірне або неправомірне використання рекламних засобів може призвести до спотворення цінностей, зниження рівня довіри до професії, а також маніпулювання клієнтами, недобросовісної конкуренції чи порушення базових етичних принципів.

Відповідно до п. 15 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про рекламу», реклама – це інформація про особу, ідею та/або товар, розповсюджена за грошову чи іншу винагороду або з метою самореклами в будь-якій формі та в будь-який спосіб і призначена, щоб сформувати або підтримати у прямий (пряма реклама, телепродаж) або непрямий (спонсорство, розміщення товару (продакт-плейсмент) спосіб обізнаність споживачів реклами та їхній інтерес щодо таких особи, ідеї та/або товару [1].

Реклама юридичних послуг повинна бути не лише правдивою й точною, а й відповідати моральним стандартам, зокрема не створювати ілюзії гарантованого результату, не принижувати честь та гідність іншого адвоката і, певно найважливіше, не вводити клієнтів в оману.

Відповідно до ч. 1 ст. 12 Правил адвокатської етики, всією своєю діяльністю адвокат повинен стверджувати повагу до адвокатської професії, яку він уособлює, її

сутності та громадського призначення, сприяти збереженню та підвищенню поваги до неї в суспільстві. Цього принципу адвокат зобов'язаний дотримуватись у всіх сферах діяльності: професійній, громадській, публіцистичній та інших [2]. Так, право адвоката на рекламування своєї професійної діяльності врівноважується обов'язком дотримуватися Правил адвокатської етики, які встановлюють чіткі межі допустимого інформування.

Варто зауважити, що у зв'язку зі стрімким поширенням цифрових каналів комунікації, таких як: соціальні мережі, вебсайти, різноманітні онлайн-платформи тощо, юристи чи адвокати все частіше використовують перераховані засоби просування, що створює нові проблеми із розмежуванням понять допустимого інформування та недобросовісної реклами.

Зі змісту ст. 57 Правил адвокатської етики вбачається, що участь адвоката у соціальних мережах (наприклад, але не обмежуючись: Facebook, Twitter, Google Plus+, Instagram та інших), а також Інтернет-форумах та застосування ним інших форм спілкування в мережі Інтернет є допустимим, проте, незважаючи на це адвокат може розміщувати чи коментувати лише ту інформацію, використання якої не завдає шкоди авторитету інших адвокатів та адвокатури в цілому. Крім того, при користуванні соціальними мережами адвокат повинен беззаперечно дотримуватись своїх професійних обов'язків, передбачених чинним законодавством України, а також дотримуватися принципів: незалежності, професійності, відповідальності, чесності, стриманості та коректності,

гідності, недопущення будь-яких проявів дискримінації, толерантності та терпимості, корпоративності, а також збереження довіри суспільства та конфіденційності. В тому числі під час розміщення коментарів та контенту, адвокат повинен проявляти властиву професії стриманість, обережність та коректність, не допускаючи публічного надання особистих суджень щодо позицій іншого адвоката чи представника у справі, в якій він не бере участі.

Відповідно до ч. 3 ст. 59 Правил адвокатської етики адвокату слід обережно здійснювати адвокатську діяльність за допомогою соціальних мереж, інтернет-форумів та інших форм спілкування в мережі Інтернет шляхом надання правової допомоги, професійних порад та юридичних консультацій, адресованих та/або доступних необмеженому колу осіб.

Адвокат зобов'язаний вести себе шанобливо і не допускати образливої поведінки. Будь-які заяви, коментарі адвоката в соціальних мережах, Інтернет-форумах та інших формах спілкування в мережі Інтернет, в тому числі під час обговорення і роз'яснення правових норм, особливостей судочинства, дій його учасників, повинні бути відповідальними, достовірними і не вводити в оману. Також, під час спілкування в мережі Інтернет адвокат повинен без агресії сприймати думки, поведінку, форми самовираження та спосіб життя іншої людини або/та опонента, які відрізняються від його власних [2].

Слід зауважити, що межа між допустимим інформуванням і недобросовісною рекламою є розмитою, особливо у випадках поширення інформації про професійну діяльність у цифровому просторі.

Для уникнення непорозумінь, адвокату та/або правнику необхідно діяти на засадах правдивості та стриманості у самопрезентації, поваги до колег та відповідності наданої інформації статусу адвоката, як носія високих моральних стандартів, а також уникати формулювань, що можуть вводити в оману, самопіару з порушенням правил професійної етики та використання суперечливих слоганів. Варто пам'ятати, що інформування про здійснення адвокатської діяльності повинно бути професійним інструментом масової комунікації, а не засобом агресивного маркетингу.

Особа має право надавати відомості про спеціалізацію, досвід та стаж роботи, контактні дані, участь у різноманітних наукових заходах, публікації, а також членство в професійних об'єднаннях. При цьому вказана інформація повинна бути об'єктивною та не створювати ілюзії переваг чи гарантій результату й не містити натяків та двозначностей, а також відповідати розумним естетичним вимогам.

Допустимими та найпоширенішими формами рекламування професійної діяльності юриста є: візитівки, персональні вебсайти, інформаційні довідники (буклети), оформлені належним чином профілі у соцмережах тощо.

Враховуючи вищевикладене, слід зазначити, що поширення інформації про надання юридичних послуг в мережі Інтернет є законним правом кожного хто має відповідну освіту та провадить таку діяльність, проте, це право беззаперечно повинно здійснюватися в межах чітких етичних стандартів. В свою чергу, поширення юридичних послуг через Інтернет, соціальні мережі, блоги чи

відеоконтент створює нові сучасні виклики, що потребують оперативного правового чи професійного регулювання.

Недостатня конкретизація меж допустимої інформації призводить до відсутності чіткого розуміння різниці між інформуванням та недобросовісною рекламою, що ускладнює як дотримання вказаних норм, так і контроль з боку відповідних органів.

Вагомими кроками до удосконалення регулювання питання може стати розробка певних методичних матеріалів щодо самопрезентації адвоката чи юриста з прикладами допустимих та недопустимих форм, гасел, візуального оформлення тощо, з урахуванням сучасних форм комунікації, а також активне посилення правової обізнаності, шляхом проведення тренінгів та/або вебінарів з питань етики інформаційної діяльності. Ці методи сприятимуть не лише підвищенню рівня професійної етики, а й зміцненню в очах суспільства професійного авторитету правників загалом.

Список використаних джерел:

1. Про рекламу: Закон України від 03.07.1996 №270/96-ВР. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/270/96-%D0%B2%D1%80#Text>

2. Правила адвокатської етики від 09.06.2017 №n0001891-17. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001891-17#Text>

СОЙКА Марія,

здобувач вищої освіти 1 курсу групи 6.02.081.010.24.1

ХНЕУ імені Семена Кузнеця

Науковий керівник: ОСТАПЕНКО Олена,

к.ю.н., доцент,

доцент кафедри правового регулювання економіки

ХНЕУ імені Семена Кузнеця

МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: КОНСТИТУЦІЙНІ ВИКЛИКИ ТА ЗАГРОЗИ

У період воєнного стану в Україні місцеве самоврядування зазнає суттєвих трансформацій, спрямованих на забезпечення ефективного управління та безпеки громад, що відображається у зміні повноважень органів місцевого самоврядування, утворенні військових адміністрацій та адаптації законодавчої бази до умов війни.

Місцеве самоврядування є однією з основ демократичного устрою держави, що закріплено у статті 7 Конституції України [1]. Стаття 140 Основного Закону України уточнює, що місцеве самоврядування є правом територіальних громад вирішувати питання місцевого значення безпосередньо або через обрані органи. Проте під час воєнного стану згідно зі ст. 64 Конституції це право частково обмежується: можуть встановлюватися тимчасові обмеження прав і свобод громадян. Тому з початком повномасштабного вторгнення росії в Україну у 2022 році, функціонування системи місцевого самоврядування

зазнало серйозних викликів і змін, зумовлених новими умовами воєнного стану. Зазначені перетворення вимагають переосмислення ролі місцевої влади, її повноважень і конституційних гарантій.

Однією з трансформацій органів місцевого самоврядування після початку повномасштабного вторгнення стала поява військових адміністрацій у тих громадах, де органи місцевого самоврядування втратили можливість ефективно виконувати свої функції через бойові дії або тимчасову окупацію.

Відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» ст. 4 [2] у таких громадах утворюються обласні або районні військово-цивільні адміністрації (далі – ВЦА), які перебирають на себе повноваження місцевих рад. Так, зокрема, ст. 78 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» (ст. 78) [3] передбачає можливість дострокового припинення повноважень сільської, селищної, міської, районної в місті, районної, обласної ради у випадках, передбачених законами України «Про військово-цивільні адміністрації», «Про правовий режим воєнного стану». Зокрема, у місті Бахмут, де внаслідок активних бойових дій органи місцевого самоврядування фактично припинили роботу, відповідно до Указу Президента України № 469/2022 від 4 липня 2022 року [4] була утворена Бахмутська міська військова адміністрація.

Крім того, Верховна Рада України ухвалила Постанову, яка надає начальникам військових адміністрацій населених пунктів у Донецькій області повноваження відповідних міських рад, їх виконавчих

комітетів, відповідних міських голів [5]. Таким чином, у період дії воєнного стану військові адміністрації (наприклад, Бахмутська міська військова адміністрація) здійснюють повноваження органів місцевого самоврядування, забезпечуючи управління територією та реалізацію заходів правового режиму воєнного стану. Такі проведені перетворення забезпечили безперервність управління на місцях, хоча й обмежили участь громадян у прийнятті рішень.

Попри обмеження, на значній частині території України місцеве самоврядування продовжує діяти, хоч і в адаптованому вигляді. Верховна Рада і Кабінет Міністрів надали органам місцевого самоврядування додаткові повноваження для оперативного реагування на виклики війни. Наприклад, міські голови отримали право одноосібно передавати комунальне майно на потреби ЗСУ або призначати керівників установ без проведення конкурсів відповідно до положень ст. 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [2]. Так, наприклад, у Тернополі будівлі комунальної власності були передані під гуртожитки для внутрішньо переміщених осіб за рішенням міського голови, без скликання сесії ради [6]. Такі заходи дозволяють швидко реагувати на надзвичайні обставини, але водночас викликають питання щодо демократичного контролю та відкритості управління.

Важливо зазначити, що попри обмеження, участь громадян у місцевому самоврядуванні не зникла повністю. В умовах війни громади шукають нові шляхи комунікації. Замість традиційних зборів проводяться онлайн-слухання, електронні петиції залишаються дієвим інструментом.

Проте вибори місцевих рад та голів у період воєнного стану заборонені відповідно до ст. 64 Конституції [1] та ст. 19 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [2], що обмежує оновлення представницького складу влади.

Окремої уваги заслуговує роль органів місцевого самоврядування у процесі відновлення. Саме місцеві ради ініціюють розробку планів відбудови, ведуть переговори з міжнародними донорами, розподіляють гуманітарну допомогу та створюють умови для повернення мешканців.

Утім, функціонування місцевого самоврядування під час війни не зменшує труднощів.

Серед основних викликів – зменшення доходів бюджетів через втрату підприємств, суперечності між органами місцевого самоврядування і ВЦА, ризики для життя посадовців та зростання централізації влади. Водночас воєнна ситуація засвідчила важливість гнучкої і сильної місцевої влади, здатної реагувати на виклики, підтримувати мешканців та забезпечувати базові послуги. Однією з ключових проблем є не чітке розмежування повноважень місцевої влади та ВЦА.

На думку відомого науковця-конституціоналіста Ю. Ключковського, є три можливі режими існування місцевого управління в зоні дії воєнного стану: повноцінне функціонування без військових адміністрацій, співіснування органів місцевого самоврядування і військових адміністрацій та повне передання повноважень військовим адміністраціям із зупиненням роботи місцевих рад. «Фактично йдеться про створення паралельної системи управління – тимчасової, але здатної повністю

замінити органи самоврядування», – наголосив вчений у своїй науковій роботі [7]. Відповідно, ці питання потребують подальшого законодавчого врегулювання (зокрема, щодо розмежування повноважень органів місцевого самоврядування та ВЦА.

Таким чином, збройний конфлікт став каталізатором переосмислення місцевого самоврядування як системи, яка має залишатися функціональною навіть в екстремальних умовах. Попри обмеження, громади продовжують демонструвати стійкість, адаптивність і здатність до самоуправління. У післявоєнний період Україна потребуватиме оновлення законодавства, яке забезпечуватиме баланс між безпекою, централізацією і правом громад на самоврядування. Місцеве самоврядування вже довело свою значущість – тепер воно має стати основою відбудови і сталого розвитку країни.

Список використаних джерел:

1. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
3. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>
4. Про утворення військових адміністрацій населених

пунктів у Донецькій області: Указ Президента України №469/2022 від 4 липня 2022 року. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4692022-43129>

5. Про здійснення начальниками Добропільської, Мирноградської, Покровської та Селидівської міських військових адміністрацій Покровського району Донецької області повноважень, передбачених частиною другою статті 10 Закону України «Про правовий режим воєнного стану»: Постанова Верховної ради України від 21 вересня 2022 року № 2616-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2616-IX#Text>

6. Про стан виконання обласними, Київською міською військовими (державними) адміністраціями, органами місцевого самоврядування Операційного плану заходів з реалізації у 2023-2025 роках Стратегії державної політики щодо внутрішнього переміщення на період до 2025 року, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 07 квітня 2023 року № 312-р: рішення Тимчасової спеціальної комісії Верховної Ради України з питань захисту майнових та немайнових прав внутрішньо переміщених та інших осіб, постраждалих внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України від 09 лютого 2024 року. URL: <https://www.rada.gov.ua/uploads/documents/75152.pdf>

7. Ключковський Ю. Місцеве самоврядування в умовах воєнного стану». *Право України*. 2024. № 6. С. 61 – 76. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/e35b4010-242b-4889-80cd-f3e851dd647e/content>

СТАХОВСЬКИЙ Тарас,
аспірант Харківського національного університету
внутрішніх справ

ВПЛИВ ВІЙНИ НА ДЕТЕРМІНАЦІЮ ВТЯГНЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ У ПРОТИПРАВНУ ДІЯЛЬНІСТЬ

Довготривала війна в Україні, безумовно, стала серйозним потрясінням для звичних устоїв, вона виступила у ролі дестабілізуючого фактору розвитку країни, гальмами всіх суспільних процесів та безпосередньою причиною посилення дії криміногенних явищ. Війна змінила траєкторію та усталені підходи до проведення кримінологічних досліджень, зокрема, це стосується вивчення процесу детермінації злочинності у зв'язку із виокремленням нових видів детермінант – пов'язаних із війною.

Як влучно зазначає М. Колодяжний, умовно всі детермінанти злочинності можна поділити, окрім іншого, на дві великі групи: ті, що поширені у суспільстві у мирний час, й ті, що сформувалися та пов'язуються з воєнним періодом. Представлена класифікація яскраво проявляється в Україні, громадяни якої, об'єднавшись, вимушені у нелегкому військовому, ідеологічному й у певному розумінні екзистенційному протистоянні захищати суверенітет, територіальну цілісність й конституційний лад держави. Тобто можна з упевненістю констатувати, що 24 лютого 2022 р. в Україні до системи детермінації злочинності об'єктивно включено нову потужну детермінанту у виді війни. Ця форс-мажорна

обставина доповнила іншу – пандемію COVID-19, а також розчинилась у множині криміногенних чинників, які протягом тривалого часу негативно позначались на рівні, структурі, динаміці, характері, соціальних наслідках та інших кількісно-якісних показниках злочинності [1, с. 402].

Війна виступає одним із вагомих детермінант макрорівня та має значний вплив на рівень злочинності, в тому числі тієї, що пов'язана із втягненням неповнолітніх у протиправну діяльність, причини якої у повній мірі співвідносяться з тими проблемами та потребами, що існують у нашій країні, знаходячись у динамічному розвитку в руслі суспільних протиріч та мають вияв у наступному :

- *інтенсифікація міграційних процесів сімей з дітьми та пов'язані із цим проблеми їх соціально-психологічної адаптації*. Військова агресія російської федерації проти України спровокувала нечувану раніше міграцію як всередині країни, так і за її межі. При тому, що фактично переміщення відбувається у більш безпечні регіони або країни задля спасіння життя і здоров'я ці процеси, нажаль, створюють додаткові ризики для неповнолітніх. Часто вони пов'язані із розлученням з деякими членами родини, втратою сімейного комфорту, захисту та почуття безпеки в середині сім'ї, що у поєднанні із загальною нестабільністю в країні значно підвищує вразливість неповнолітніх до протиправних впливів.

Особливо гостро переживають війну та вимушений переїзд до нового місця проживання підлітки. За результатами опитування серед учителів, директорів та

заступників директорів українських шкіл, проведеного освітньою фундацією Go Global за допомогою дослідницької компанії Gradus Research щодо проблем адаптації внутрішньо переміщених учнів, то 75% дітей мають ознаки когнітивного прояву стресу, 24 % дітей виявляють тривожність і стурбованість, 75 % мають відчуття страху. Про булінг та конфлікти між учнями говорить мало хто з опитаних учителів – однак б'ють на сполох батьки, шкільні психологи, представники громадських організацій, що працюють з внутрішньо переміщеними особами на місцях. Показовим є факт, що часто в першу чергу учні запитують у «новенького», не як його чи її звати, а звідки він чи вона родом [2].

Евакуація, розлука з родинами, втрата дому. Ці та інші фактори сприяють появі відчуття втрати стабільності, що у свою чергу призводить до самотності та відчуження. А це саме ті «слабкі» сторони, які найбільш активно використовуються при втягненні неповнолітніх у заняття протиправною діяльністю;

- *погіршення стану психічного здоров'я неповнолітніх у зв'язку із воєнними діями.* Однією з найбільш вразливих до впливу кризових подій категорій населення є діти. Особливості їх психічного реагування на суб'єктивно складні життєві ситуації визначаються віком (фізіологічною, когнітивною, особистісною, соціальною незрілістю) і, отже, особливим соціальним статусом за умов бурхливого психічного розвитку.

Психологічні дослідження показують, що причини психоемоційного неблагополуччя дітей найчастіше вбачаються у загостренні воєнної агресії та переживанні

дитиною травматичного досвіду війни (48,3 %), а також у особливостях молодшого шкільного віку (24,3 %) [3, с. 33].

Опитування, проведене у 2023 році дозволило з'ясувати, які саме обставини, пов'язані з війною, бойовими діями могли стати джерелом стресу та переживань у підлітків. Виявилося, що багатьом респондентам довелося пережити події, які мали безумовний негативний вплив на психоемоційний стан молодшої людини. Значна частка опитаних вказали, що: їхня сім'я зазнала економічних труднощів (63 %); їхній близький родич або друг брав участь у бойових діях (59 %); вони особисто чули або бачили бої (55 %); їхній близький родич або друг отримав травми (35 %); вони особисто бачили людей, які були поранені або вбиті (31 %); їхній близький родич або друг був убитий (21 %) [4, с. 85].

Війна має довготривалі наслідки для дітей і підлітків. Чим довший конфлікт, тим серйозніші симптоми. Під час війни діти в різній мірі зіштовхуються з двома типами травматичних подій: несподівані травматичні події та довготривалі несприятливі події, що зумовлюють виникнення непродуктивних стратегій подолання труднощів. У результаті діти значно частіше, ніж їх однолітки без досвіду перебування на війні, страждають від таких проблем як тривожний розлад, посттравматичний стресовий розлад, депресія, дисоціативні розлади (добровільна соціальна ізоляція, деперсоналізація, дереалізація, небажання розмовляти, кататонічний синдром), поведінкові розлади (зокрема агресія, асоціальна і злочинна поведінка, схильність до насильства), а також

більш схильні до зловживання алкоголем і наркотичними засобами. Психічні розлади насправді є «нормальною реакцією на ненормальні події», однак, довготривалий вплив воєнних дій і насильства, із ними пов'язаного, на дітей суттєво підвищує «ризик розвитку багатьох і нерідко тривалих форм фізичної, психологічної та соціальної дезадаптації» [5].

Цілеспрямований вплив злочинця на неповнолітнього, який знаходиться у незадовільному психологічному або психічному стані, прискорює досягнення мети – формування в підлітка свідомого бажання займатися протиправною діяльністю, адже у таких станах він легше піддається навіюванню і переконанню у прийняття «потрібного» злочинцю рішення та швидшому деформуванні правосвідомості неповнолітнього;

- *неконтрольоване споживання контенту в соціальних мережах і, переважно віртуальне спілкування неповнолітніх.* Дослідження зафіксували високу інтенсивність онлайн-спілкування підлітків. Однією з причин такої ситуації став переїзд родин з дітьми, обмеження можливостей в період бойових дій у спілкуванні з однолітками під час прогулянок, занять спортом і хобі тощо. Чверть респондентів щодня або майже щодня спілкуються онлайн з близькими друзями (24,5 %) та рідними (батьками, сестрами) (25,8%). Декілька разів на день та майже постійно цілий день з близькими друзями спілкуються ще 41% опитаних, з рідними – 27,7 %. Війна підштовхнула до більшого використання соціальних мереж не тільки як каналу комунікації з

друзями та рідними, але й як методу звільнення від негативних відчуттів (для 40,3 %) та способу проведення вільного часу (замість занять спортом та/або улюбленою справою) (для 21,3 %) [4, с. 82].

Із кожним днем зростають ризики втягнення підлітків у протиправну діяльність саме через соціальні мережі та месенджери, зокрема для участі у підривній діяльності. У Службі безпеки України заявляють, що зараз росія веде цілеспрямоване полювання на неповнолітніх у соцмережах. Зокрема, куратори обіцяють підліткам «легкі гроші за нескладну роботу»: забрати пакунок в одному місці та віднести в інше. Але замість обіцяної оплати ворожі спецслужби дистанційно підривають вибухівку разом із «кур'єром», прибираючи свідків і замітаючи сліди. Саме так розвивалися події в Івано-Франківську, де один підліток загинув, інший залишився без ніг після того, як ворог підірвав «пакунок». А на Харківщині ФСБ використала 15-річного хлопця як смертника [6].

Війна та руйнівні процеси, із нею пов'язані, мають непоправний вплив на розвиток інституту дитинства. Страх за своє життя та життя близьких, невизначеність перед майбутнім збільшує навантаження на емоційну сферу та призводить до розвитку емоційної нестабільності, що в свою чергу є потужним фактором віктимізації неповнолітніх.

Список використаних джерел:

1. Колодяжний М. Війна і злочинність в Україні : точки соціально-правового дотику. Conferința științifică

internațională „OMUL, CRIMINOLOGIA, ȘTIINȚA”, ediția a II-a Chișinău, 24 martie 2023. С. 402–405

2. Не як тебе звати, а звідки ти – дослідження про проблеми адаптації дітей ВПО в нових школах. Портал НУШ 2023. 27 січ. URL : <https://nus.org.ua/2023/01/27/ne-yak-tebe-zvaty-a-zvidky-ty-doslidzhennya-pro-problemy-adaptatsiyi-ditej-vpo-v-novyh-shkolah/> (дата звернення: 03.06.2025).

3. Мартиненко І., Афузова Г., Кротенко В. Оцінка потреб у психологічній допомозі в прифронтових областях України // Психічне здоров'я в умовах війни: шляхи збереження та відновлення : матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 13 жовтня 2023 р.). Київ: НУБІП України, 2023. С. 31–35

4. Аналітичний звіт за результатами опитування українських підлітків у 2022/2023 роках «Здоров'я та поведінкові орієнтації учнівської молоді» в межах міжнародного проекту ВООЗ “Health behaviour schoolage children” (HBSC) Київ 2024. URL: https://www.uisr.org.ua/wp-content/uploads/2025/03/22_23_hbsc_study_ukr-2.pdf (дата звернення: 30.05.2025).

5. Вплив війни на психічне здоров'я дітей. Музей воєнного дитинства. URL: <https://warchildhood.org/ua/impact-of-war-on-childrens-mental-health/> (дата звернення: 05.06.2025).

6. СБУ застерігає батьків: спецслужби РФ намагаються у соцмережах вербувати дітей для терактів. Укрінформ. 2025. 24 бер. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3974259-sbu->

zasterigae-batkiv-specsluzbi-rf-namagautsa-u-socmerezah-verbuvati-ditej-dla-teraktiv.html (дата звернення: 10.05.2025).

СУЩ Олена,

кандидат юридичних наук, доцент,
дослідник у Гельсінському університеті

Гельсінкі, Фінляндія

orcid.org/0000-0002-8619-8964

МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Інтеграція України в європейський простір, інтенсивні глобалізаційні процеси, розробка численних рекомендацій щодо гармонізації в Європі та загалом у світі ставлять нові виклики перед Українською державою у сфері нормотворчості та спонукають до врахування європейських тенденцій у процесі вдосконалення приватноправового законодавства [1]. Процеси адаптації національного законодавства України до законодавства Європейського Союзу є об'єктивно необхідними з точки зору як прогресу національної правової системи в цілому, так і розвитку міжнародного приватного права зокрема. Адаптація національного законодавства України до законодавства Європейського Союзу – тривалий і багатоетапний процес, заснований на ряді міжнародних договорів [2].

Україна отримала статус кандидата на членство в ЄС 23 червня 2022 року [3], і це передбачає оновлення законодавства України та приведення його у відповідність

до законодавства ЄС. Як зазначено у статті 114 Угоди про асоціацію між Європейським Союзом та його державами-членами, з однієї сторони, та Україною, з іншої сторони (далі – Угода про асоціацію), «Сторони визнають важливість адаптації чинного законодавства України до законодавства Європейського Союзу. Україна забезпечує поступову сумісність чинного законодавства та майбутнього законодавства з *acquis* ЄС. Ця адаптація розпочнеться з дати підписання цієї Угоди та поступово поширюватиметься на всі елементи *acquis* ЄС, зазначені у Додатку XVII до цієї Угоди» [4]. Іншими словами, серед найважливіших завдань України в євроінтеграційних процесах є обов'язок привести своє законодавство у відповідність до *acquis* ЄС.

Однією з визначальних подій у євроінтеграційних процесах України став запуск процесу рекодифікації цивільного законодавства України. Враховуючи необхідність подальшого реформування приватного права та приватного законодавства у зв'язку з євроінтеграційними процесами України, Урядом України прийнято відповідні акти щодо оновлення (рекодифікації) цивільного законодавства України та створено відповідну Робочу групу [5].

У 2019-2020 роках робочою групою з питань оновлення (рекодифікації) цивільного законодавства була розроблена Концепція оновлення Цивільного кодексу України [6]. Рекодифікація цивільного законодавства має важливий трансформаційний вплив на міжнародне приватне право України. Розробники Концепції рекодифікації цивільного законодавства пропонують

суттєво оновити Цивільний кодекс України, включивши до його структури книги «Сімейне право» та «Міжнародне приватне право», як це було раніше заплановано проектом Цивільного кодексу України. У 2003 році був прийнятий Цивільний кодекс України, але в нього не увійшли книги «Сімейне право» і «Міжнародне приватне право». Як результат, для регулювання сімейних відносин було прийнято Сімейний кодекс України [7], а з метою регулювання приватноправових відносин, які ускладнені іноземним елементом було прийнято Закон України «Про міжнародне приватне право» [8].

На сьогодні ключовою ідеєю представників Концепції оновлення Цивільного кодексу України є розширення положень Цивільного кодексу України шляхом включення до нього нових книг, однією з яких планується стати книга з колізійного регулювання приватних відносин, ускладнених іноземним елементом. Тобто в міжнародному приватному праві України відбудуться кардинальні зміни.

За словами А. С. Довгєрта, «шляхом розширення сфери рекодифікації, зокрема за рахунок включення до неї нових книг з сімейного права та міжнародного приватного права, має відбутися процес оновлення Цивільного кодексу України» [9, с. 45].

В. Ю. Калакура зазначав, що «концепція рекодифікації (оновлення) цивільного законодавства ґрунтується на уявленні про Цивільний кодекс як приватний кодекс, тобто оновлення цивільного законодавства має відбуватися в системній єдності з удосконаленням норм міжнародного приватного права та

норм, що регулюють сімейні відносини, а також містити окремі книги «Сімейне право» та «Міжнародне приватне право» [10, с. 99].

Таким чином, наукова позиція авторів Концепції оновлення цивільного законодавства України полягає у перенесенні колізійних норм із Закону України «Про міжнародне приватне право» до майбутнього оновленого Цивільного кодексу України з подальшим скасуванням автономного кодифікованого акта Закону України «Про міжнародне приватне право».

Закон України «Про міжнародне приватне право» досить добре структурований і не викликає проблем у правозастосуванні. Звичайно, з розвитком суспільних відносин та змінами у політичних процесах цей закон потребує доопрацювання шляхом перегляду колізійних норм та включення нових. Така потреба викликана викликами нашого часу.

Наразі, у процесі оновлення цивільного законодавства, перенесення положень Закону України «Про міжнародне приватне право» в окрему книгу оновленого Цивільного кодексу не матиме якісного результату та впливу на вдосконалення правового регулювання приватних відносин, ускладнених іноземним елементом. Це матиме суто технічний результат.

Найважливішим питанням є приведення колізійних норм Закону України «Про міжнародне приватне право» до європейської моделі міжнародного приватного права.

Найбільш актуальним питанням є гармонізація положень Закону України «Про міжнародне приватне право» з актами Гаазької конференції з міжнародного

приватного права та іншими актами ЄС, що регулюють транскордонні приватноправові відносини.

Список використаних джерел:

1. Рекодифікація цивільного законодавства України: виклики часу : монографія / за заг. ред. Н. С. Кузнецової. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. С. 7. 690 с.

2. Грамацький Е.М. Рекодифікація цивільного законодавства України та міжнародне приватне право: до питання перспектив. Часопис Київського університету права. 2021. № 1. С. 177-181.

3. European Commission. Membership status: candidate country. https://enlargement.ec.europa.eu/european-neighbourhood-policy/countries-region/ukraine_en

4. European Union (2014). Association Agreement between the European Union and its Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part. OJ L 161, 29.5.2014, p. 3–2137. URL: http://data.europa.eu/eli/agree_internation/2014/295/oj. (in English)

5. Про утворення робочої групи щодо рекодифікації (оновлення) цивільного законодавства України: Постанова Кабінету Міністрів України від 17 липня 2019 р. № 650. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/650-2019-%D0%BF#Text>

6. Концепція оновлення Цивільного кодексу України. Київ: Видавничий дім “АртЕк”, 2020. С. 5. 128 с.

7. Сімейний кодекс України: Закон України від 10 січня 2002 р. № 2947-III. Відомості Верховної Ради України. 2002. № 21–22. Ст. 135. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>.

Про міжнародне приватне право: Закон України від 23 червня 2005 р. № 2709-IV. Відомості Верховної Ради України. 2005. № 32. Ст. 422. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15>.

8. Довгерт А.С. Основні чинники та передумови оновлення цивільного законодавства України, напрями рекодифікації. Рекодифікація цивільного законодавства України: виклики часу: монографія. Під редакцією Н. С. Кузнєцової. – К.: Видавничий дім «Гельветика», 2021. С. 45. 690 с.

9. Калакура В.Ю. Структура Цивільного кодексу України: розширення меж регулювання). Рекодифікація цивільного законодавства України: виклики часу: монографія. Під редакцією Н. С. Кузнєцової. – К.: Видавничий дім «Гельветика», 2021. 690 с.

УДОВІЧЕНКО Каріна,
здобувач вищої освіти Харківського національного
економічного університету ім. Семена Кузнеця
Науковий керівник: КИРИЧЕНКО Юлія,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри правового регулювання економіки
Харківського національного економічного
університету ім. Семена Кузнеця

**ЕЛЕКТРОННИЙ СУД В СИСТЕМІ
АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА УКРАЇНИ:
ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ, ВИКЛИКИ ТА
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ**

Впровадження інформаційних технологій у судочинство є однією з ключових складових судової реформи в Україні. Особливо актуальною цифровізація судових процесів стала в умовах пандемії COVID-19 та під час російської військової агресії, коли традиційні форми здійснення правосуддя виявились обмеженими або неможливими. В цих умовах електронне судочинство стало не просто елементом модернізації, а необхідною умовою забезпечення конституційного права громадян на доступ до правосуддя.

Адміністративне судочинство, як одне із найбільш соціально орієнтованих, спрямоване на захист прав громадян у відносинах з органами влади, потребує особливої уваги в контексті цифровізації.

Система «Електронний суд» покликана забезпечити доступність, прозорість та ефективність адміністративного судочинства, але її впровадження супроводжується численними викликами технічного, організаційного та правового характеру.

Метою цього дослідження є всебічний аналіз сучасного стану системи «Електронний суд» в Україні, визначення проблемних аспектів її функціонування та обґрунтування перспективних напрямів удосконалення електронного правосуддя в контексті євроінтеграційних процесів та цифрової трансформації держави.

Правову основу функціонування системи «Електронний суд» в Україні становлять насамперед Конституція України, Кодекс адміністративного судочинства України (КАСУ), Закон України «Про судоустрій і статус суддів», а також спеціальні

нормативно-правові акти, що регулюють питання електронного документообігу та цифровізації судових процесів.

Ключовим етапом впровадження електронного суду стали зміни до процесуальних кодексів, внесені Законом України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 03.10.2017 № 2147-VIII, яким було передбачено створення Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (далі – ЄСІТС) [1].

Відповідно до ст. 18 КАСУ, ЄСІТС забезпечує обмін документами в електронній формі між судами, між судом та учасниками судового процесу, а також фіксування судового процесу і участь учасників судового процесу у судовому засіданні в режимі відеоконференції [2].

Важливим кроком стало прийняття Положення про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему та положення про окремі її підсистеми, затвердженого рішенням Вищої ради правосуддя від 17.08.2021 № 1845/0/15-21 [3]. Це Положення визначає структуру ЄСІТС, її підсистеми та модулі, порядок функціонування та взаємодії з іншими інформаційними системами.

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо забезпечення поетапного впровадження Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи» від 27.04.2021 № 1416-IX було запроваджено можливість поетапного впровадження

окремих підсистем (модулів) ЄСІТС [4], що дозволило прискорити процес цифровізації судочинства.

Підсистема «Електронний суд» забезпечує можливість подання позовної заяви та інших процесуальних документів в електронній формі, отримання судових рішень та інформації про рух справи, сплати судового збору онлайн, ознайомлення з матеріалами справи в електронному вигляді та участі в судових засіданнях через відеоконференцзв'язок. Мобільний застосунок «є-Суд» дозволяє користувачам отримувати повістки, переглядати судові рішення та інші документи на смартфонах, що значно підвищує доступність правосуддя.

Станом на 31.12.2023, підсистема «Електронний кабінет» ЄСІТС, що забезпечує реєстрацію та автентифікацію користувачів, налічувала 277 969 користувачів. Підсистема «Електронний суд», через яку користувачі можуть створювати, надсилати та отримувати процесуальні документи, мала 277 853 користувачі. У 2023 році через «Електронний суд» подано близько 1 430 897 заяв, що приблизно на 40% більше, ніж у 2022 році. Підсистема відеоконференцзв'язку, що дозволяє учасникам брати участь у судових засіданнях дистанційно, налічувала 92 573 користувачів. Загалом проведено близько 1 564 605 таких засідань, з них 710 959 - з технічною фіксацією без віддалених учасників [5; с.17].

Важливою складовою електронного суду є система автоматизованого розподілу справ, яка забезпечує об'єктивний та неупереджений розподіл справ між суддями з урахуванням їх спеціалізації та навантаження.

Незважаючи на значний прогрес у впровадженні системи «Електронний суд», її функціонування в адміністративному судочинстві супроводжується низкою проблем та викликів. В першу чергу це цифрова нерівність. Не всі учасники адміністративного процесу мають рівний доступ до технічних засобів та навички користування електронними сервісами, що створює ризик обмеження доступу до правосуддя для окремих категорій громадян.

Не менш важливою є інформаційна безпека. В умовах посилення кібератак, особливо під час війни, питання захисту даних у системі «Електронний суд» набуває критичного значення. За даними CERT-UA, у 2024 році кіберінциденти в Україні почастишали, їхня кількість зросла на 70%.

Також проблемним аспектом є нерівномірність впровадження та кадрові питання. Спостерігається суттєва різниця у рівні впровадження електронного суду між різними регіонами та судами, що зумовлено різним матеріально-технічним забезпеченням та рівнем цифрової грамотності працівників суду. Потреба в підвищенні кваліфікації суддів та працівників судів щодо використання електронних систем постає не в усіх судах, але все ж таки це питання залишається актуальним.

Ще одним недоліком є технічні проблеми, найпоширенішими з яких можна виокремити: збої в роботі системи, складнощі з реєстрацією електронних документів, проблеми з відображенням документів у різних браузерах, недостатня технічна оснащеність судів та учасників процесу, нестабільне інтернет-з'єднання.

Повномасштабна військова агресія росії проти України, що триває з 2022 року, стала одночасно і викликом, і каталізатором розвитку електронного судочинства. З одного боку, війна створила численні перешкоди для функціонування судової системи: руйнування судових будівель, переміщення судів та суддів, проблеми з доступом до матеріалів справ. З іншого боку, ці виклики прискорили цифрову трансформацію судочинства. Верховна Рада України ухвалила низку законів, спрямованих на забезпечення функціонування судової системи в умовах воєнного стану, які розширили можливості електронного судочинства: можливість зміни територіальної підсудності справ в електронній формі; розширення застосування відеоконференцв'язку; спрощений порядок відновлення втрачених матеріалів справ в електронній формі; можливість проведення судових засідань дистанційно, незалежно від місцезнаходження учасників процесу.

Особливо важливим у контексті адміністративного судочинства стало забезпечення можливості дистанційного розгляду справ щодо захисту прав внутрішньо переміщених осіб, військовослужбовців та інших категорій громадян, чиї права потребують особливого захисту в умовах війни.

Аналіз сучасного стану та проблем функціонування системи «Електронний суд» дозволяє визначити перспективні напрями її розвитку. По-перше, підвищення інформаційної безпеки. В умовах кібервійни критично важливим є впровадження сучасних технологій захисту інформації, регулярний аудит безпеки та розробка планів

реагування на кіберінциденти. По-друге, забезпечення доступності для всіх категорій користувачів. Необхідно впроваджувати альтернативні способи доступу до електронного суду для осіб, які мають обмежений доступ до Інтернету або обмежені цифрові навички. Перспективним є створення мережі центрів надання правової допомоги з доступом до електронного суду або підвищення кваліфікації працівників вже існуючих центрів. По-третє, удосконалення нормативно-правової бази. Необхідним є прийняття змін до КАСУ та інших законодавчих актів для врегулювання процесуальних аспектів електронного судочинства, зокрема, питань дослідження електронних доказів, електронної фіксації процесуальних дій тощо.

Експериментальним напрямком є розвиток штучного інтелекту в судочинстві. Перспективним є впровадження технологій штучного інтелекту для аналізу судової практики, автоматизації рутинних процесів, прогнозування навантаження на суди тощо. Вже сьогодні у тестовому режимі функціонує система «Електронний помічник судді», яка використовує алгоритми машинного навчання для аналізу судової практики.

Електронний суд в Україні станом на 2024-2025 роки перебуває у активній фазі трансформації, зумовленої як запланованими процесами модернізації судової системи, так і необхідністю адаптації до викликів пандемії та війни. В системі адміністративного судочинства впровадження електронного суду має особливе значення, з огляду на специфіку адміністративних справ та необхідність

забезпечення ефективного захисту прав громадян у відносинах з органами влади.

Аналіз сучасного стану системи «Електронний суд» свідчить про наявність значного прогресу у її впровадженні, але водночас і про існування низки проблем технічного, організаційного та правового характеру. Особливої уваги потребують питання інформаційної безпеки, цифрової інклюзивності, стандартизації електронного документообігу та інтеграції з іншими інформаційними системами.

В умовах цифрової трансформації державного управління та судової системи, електронний суд стає не просто технологічною інновацією, а необхідною умовою забезпечення доступу до правосуддя та реалізації принципу верховенства права. Для України, яка перебуває в процесі євроінтеграції та відновлення в умовах війни, розвиток ефективної системи електронного судочинства є одним із пріоритетних завдань судової реформи.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: Закон України від 03.10.2017 № 2147-VIII // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 48, ст.436.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147%D0%B0-19#Text>

2. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 №2747-IV// Відомості Верховної Ради України

(ВВР), 2005, № 35-36, № 37, ст.446. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>

3. Про затвердження Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи: Рішення Вищої Ради Правосуддя від 17.08.2021 № 1845/0/15-21. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1845910-21#Text>

4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення поетапного впровадження Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи: Закон України від 21.04.2021 №1416- IX // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2021, № 27, ст.232. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1416-20#Text>

5. Звіт про діяльність Державної судової адміністрації України за 2023 рік URL:
https://dsa.court.gov.ua/dsa/pokazniki-diyalnosti/1233/zvit_dsa_23

ХАСАНОВ Євген,
здобувач вищої освіти 2 року навчання,
група 6.04.121.010.23.1,
Навчально-науковий інститут інформаційних технологій,
ХНЕУ ім. С. Кузнеця
Науковий керівник: КАРЛІНСЬКА Світлана,
к.е.н., доцент кафедри правового регулювання економіки
Харківського національного економічного
університету ім. С. Кузнеця

ІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ ПЕРШОЇ КРИПТОВАЛЮТИ

Вступ. Криптовалюти стали однією з найбільш обговорюваних тем у сучасному світі фінансів і цифрових технологій. Їх поява стала відповіддю на численні виклики традиційної фінансової системи, серед яких – централізація, обмежений доступ до послуг, інфляція, а також втрата довіри до банків після фінансової кризи 2008 року. Саме в цей період людство вперше отримало інструмент, що поєднав у собі анонімність, прозорість та децентралізоване управління – криптовалюту.

Поняття «криптовалюта» походить від слів «криптографія» та «валюта» й означає цифровий актив, який забезпечується криптографічними методами і функціонує без участі центрального банку чи адміністративного органу. Унікальною рисою криптовалют є блокчейн – децентралізований реєстр, який фіксує всі транзакції та унеможливорює їх зміну заднім числом.

Найпершою та найвідомішою криптовалютою є Bitcoin, створений у 2009 році та заснований на принципах відкритості, довіри до коду, а не до інституцій.

Метою даної роботи є висвітлення історії виникнення першої криптовалюти – Bitcoin, передумов її появи, ключових осіб і технологічних інновацій, які змінили уявлення про гроші, транзакції та фінансову свободу у XXI столітті.

Ідея цифрових грошей до Bitcoin. Ідея створення цифрових грошей виникла задовго до появи Bitcoin. Ще у 1980–1990-х роках окремі розробники намагалися реалізувати концепцію електронних платіжних засобів, які функціонували б у цифровому середовищі без участі

банків. Одним із перших таких прикладів була система eCash, запропонована Девідом Чаумом у 1983 році. Вона ґрунтувалася на застосуванні криптографічних технологій для анонімних електронних платежів. Хоча eCash так і не став масовим платіжним засобом, він став важливою віхою в розвитку цифрових фінансів [1, с. 5].

Іншим значущим проєктом став Bit Gold, ідея якого належить Ніку Сабо. Bit Gold передбачав створення унікальних одиниць цифрової вартості шляхом вирішення криптографічних задач, що дуже нагадує майбутній алгоритм майнінгу Bitcoin. Однак основна проблема полягала в тому, що в цих проєктах не існувало ефективного вирішення проблеми подвійного витрачання (double spending), яка виникає, коли один і той самий цифровий токен може бути використаний кілька разів.

Ідеї Чаума, Сабо та інших ентузіастів лягли в основу формування середовища, яке шукало альтернативу централізованим грошам. У цих дослідженнях наголошувалося на необхідності децентралізованого механізму перевірки транзакцій, який би не потребував довіри до окремої особи чи інституції.

Протягом десятиліть цифрові валюти залишалися на стадії теоретичних моделей або не мали належного технологічного забезпечення для масового впровадження. Саме Bitcoin став першим успішним проєктом, який усунув ці перешкоди і поєднав накопичений досвід у єдину ефективну систему.

Заснування Bitcoin. У 2008 році невідома особа або група осіб під псевдонімом Сатоші Накамото опублікувала технічний документ (white paper) під назвою Bitcoin: A

Peer-to-Peer Electronic Cash System. У ньому було запропоновано концепцію електронної платіжної системи, яка дозволяє здійснювати транзакції напряму між учасниками без залучення фінансових посередників [2, с. 1]. Цей документ став фундаментом для створення першої у світі повністю функціональної криптовалюти – Bitcoin.

Ключовим елементом запропонованої системи став блокчейн – децентралізований ланцюг блоків, який зберігає повну історію транзакцій. Щоб додати новий блок, користувачі повинні були вирішити складну математичну задачу, що забезпечувало безпечність та цілісність системи. Цей процес отримав назву Proof-of-Work (доказ роботи) і став основою для майнінгу – процесу створення нових біткоїнів і підтвердження транзакцій.

Іншою важливою особливістю Bitcoin була його дефляційна модель. Загальна кількість біткоїнів обмежена 21 мільйоном одиниць, що виключає можливість інфляційного розширення грошової маси. Це суттєво відрізняє Bitcoin від традиційних валют, емісія яких контролюється центральними банками.

Bitcoin також уперше у світі реалізував принцип децентралізованого консенсусу. Тобто ніхто не контролює систему – рішення ухвалюються шляхом спільної перевірки правил усіма учасниками мережі. Це стало інноваційним кроком у напрямку прозорості, автономності й надійності цифрових транзакцій.

На початковому етапі Сатоші Накамото брав активну участь у розробці коду Bitcoin, спілкувався з іншими розробниками на форумах, але в 2010 році припинив публічну діяльність, остаточно передавши управління

спільноті. Особа Накамото досі залишається невідомою, що ще більше підкреслює символічну силу ідеї децентралізації.

Перший блокчейн і перші транзакції. Створення першого блоку в мережі Bitcoin – так званого Genesis Block – відбулося 3 січня 2009 року. У цьому блоці Сатоші Накамото залишив повідомлення, яке стало символічним ідеологічним посилом нової цифрової епохи: «The Times 03/Jan/2009 Chancellor on brink of second bailout for banks» – заголовок тогочасної британської газети [3, с. 103]. Таким чином, засновник Bitcoin прямо вказав на недовіру до традиційної банківської системи, яка переживала чергову фінансову кризу.

Першу транзакцію у мережі було здійснено 12 січня 2009 року – Сатоші Накамото відправив 10 BTC відомому криптографу Геллу Фінні, який став одним із перших ентузіастів і тестувальників Bitcoin. Ця подія засвідчила не лише технічну спроможність системи, а й початок створення економіки на основі децентралізованих цифрових активів.

Однак перше використання Bitcoin як засобу обміну в реальному житті відбулося лише у 2010 році. Тоді програміст Ласло Ханич із Флориди заплатив 10 000 BTC за дві піци – що стало першою у світі офіційною транзакцією з використанням біткоїнів у комерційних цілях. Цей день – 22 травня – сьогодні відзначається спільнотою як Bitcoin Pizza Day. На той момент біткоїни майже не мали ринкової вартості, однак уже через кілька років ці 10 000 BTC коштували мільйони доларів.

У наступні роки спостерігалось поступове зростання

інтересу до Bitcoin. У 2011–2013 роках з’явилися перші біржі обміну (Mt.Gox, Bitstamp), перші гаманці для зберігання криптовалюти, а також цілі онлайн-магазини, які приймали платежі у BTC. У цей період Bitcoin почав переходити зі сфери експериментальної розробки до інструменту реальної економічної взаємодії.

Вплив Bitcoin на фінансову систему. З моменту свого створення Bitcoin здійснив значний вплив на традиційну фінансову систему, започаткувавши епоху децентралізованих цифрових активів. На початковому етапі криптовалюта сприймалася як технологічна новинка або засіб для анонімних розрахунків, зокрема у даркнеті. Найвідомішим прикладом стало використання BTC на платформі Silk Road, що дало Bitcoin неоднозначної репутації в очах державних регуляторів [4, с. 88].

Однак з часом ринок криптовалют почав професіоналізуватися. Поява бірж, кастодіальних сервісів, інституційних інвесторів та регуляторних рамок у різних юрисдикціях сприяли переходу Bitcoin з маргінальної валюти до активу, який розглядається як цифрове золото. Наприклад, компанії на кшталт Tesla, MicroStrategy та Square у різні періоди оголошували про придбання Bitcoin як елементу диверсифікації активів. Такий інтерес підтвердив інвестиційну привабливість BTC у глобальному фінансовому середовищі.

Крім того, концепція блокчейну – як ядра Bitcoin – стала основою для розвитку тисяч інших криптопроектів. З’явилися альтернативні криптовалюти (альткоіни), смарт-контракти (Ethereum), децентралізовані фінанси (DeFi), NFT, Web3 тощо. Усе це формує нову екосистему

цифрових ринків, яка працює за іншими правилами, ніж класична банківська система.

Фінансові регулятори почали приділяти все більше уваги криптовалютам. У різних країнах були запроваджені норми щодо AML/KYC-процедур, оподаткування прибутків, ліцензування криптовалютних бірж. У країнах із високим рівнем інфляції або обмеженим доступом до фінансових послуг Bitcoin став інструментом збереження вартості або засобом для переказів (наприклад, Венесуела, Аргентина, Нігерія).

Таким чином, Bitcoin вийшов далеко за межі технологічного експерименту. Він перетворився на глобальний фінансовий феномен, що змусив уряди, банки та корпорації переглянути ставлення до цифрових активів і почати шукати баланс між інноваціями та регулюванням.

Висновки. Історія виникнення Bitcoin – це не просто історія створення першої криптовалюти, а початок фундаментальних змін у глобальній фінансовій системі. Вперше людство отримало інструмент, що дозволяє передавати цінність без посередників, прозоро, безпечно і з гарантією незмінності транзакцій. Поєднання криптографії, децентралізації та відкритого програмного коду стало технологічним проривом, який дав старт тисячам нових проєктів і відкрив нові горизонти у сфері фінансів, інтернету, комерції та права.

Bitcoin довів, що довіра до коду може бути не менш ефективною за довіру до інституцій. Його поява стала викликом традиційній банківській системі, поставивши питання щодо прозорості, інклюзивності та справедливості у сфері управління грошима. На цьому тлі змінюється не

лише сприйняття грошей, а й сама суть економічних відносин у цифрову епоху.

Попри виклики, такі як регуляторна невизначеність чи волатильність, Bitcoin заклав основи нової парадигми – економіки на основі децентралізованих технологій. І хоча майбутнє цифрових активів і надалі обговорюється, вже сьогодні можна стверджувати: Bitcoin змінив світ.

Список використаних джерел:

1. Чаум Д. Blind Signatures for Untraceable Payments // *Advances in Cryptology*. — 1983.

2. Nakamoto S. Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://bitcoin.org/bitcoin.pdf>

3. Vigna P., Casey M. The Age of Cryptocurrency: How Bitcoin and Digital Money are Challenging the Global Economic Order. — New York: St. Martin's Press, 2015. — 368 с.

4. Popper N. Digital Gold: Bitcoin and the Inside Story of the Misfits and Millionaires Trying to Reinvent Money. — New York: Harper, 2015. — 416 с.

ЧУМАКОВА Богдана,
здобувач вищої освіти 1 курсу групи
6.02.081.020.24.1,
ХНЕУ імені Семена Кузнеця
Науковий керівник: ОСТАПЕНКО Олена
к.ю.н., доцент,
доцент кафедри правового регулювання економіки
ХНЕУ імені Семена Кузнеця

ПРОБЛЕМА БАЛАНСУ МІЖ СВОБОДОЮ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЮ БЕЗПЕКОЮ В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ

У сучасному світі, особливо в умовах гібридної війни, яка триває проти України з боку Російської Федерації, інформація стає не просто засобом комунікації, а зброєю масового ураження. Через пропаганду, дезінформацію, маніпуляції у медіа та соціальних мережах агресор намагається дестабілізувати суспільство, підірвати довіру до державних інституцій, посіяти паніку, роз'єднати громадян. У таких умовах постає надзвичайно складне завдання: знайти баланс між гарантуванням свободи слова як основоположного права людини, закріпленого у ст. 34 Конституції України [1], та необхідністю забезпечення інформаційної безпеки як елементу національної безпеки (ст. 17 Конституції України [1] та положення Закону України «Про національну безпеку» [2]).

Свобода слова є наріжним каменем демократії, і відповідно до вимог законодавства її обмеження можливе лише у виняткових випадках: коли йдеться про захист прав

інших осіб, державної безпеки або громадського порядку. Однак гібридна війна розмиває межу між легітимним вираженням поглядів і ворожими інформаційними впливами.

За таких обставин держава змушені впроваджувати законодавчі та адміністративні заходи: блокування каналів, що поширюють російську пропаганду; криміналізацію співпраці з окупантом у медіа; створення центрів інформаційного спротиву. Це необхідно для виживання держави, збереження її незалежності й суверенності. Але водночас існує ризик перетворення таких заходів на інструменти цензури, які можуть бути використані для придушення легітимної критики чи інакодумства.

Тому вирішення цієї проблеми має базуватися на принципах правової держави та відповідати європейським стандартам, зокрема, практиці Європейського суду з прав людини [3]. Будь-яке обмеження свободи слова повинно бути пропорційним, обґрунтованим, визначеним законом і мати легітимну мету. Успішне поєднання свободи слова та інформаційної безпеки можливе лише за умови прозорості державної політики, розвитку цифрової та медіаграмотності населення, підвищення відповідальності медіа, а також активної участі громадянського суспільства у формуванні інформаційного середовища.

Таким чином, в умовах гібридної війни держава зобов'язана захищати інформаційний простір від ворожого впливу, але не шляхом тотального контролю, а шляхом виваженого балансу, який одночасно гарантує свободу слова як ознаку демократичності та забезпечує національну безпеку як основу державності.

Список використаних джерел:

1. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року (ратифікована Україною 17 липня 1997 року).
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
4. Офіційні аналітичні матеріали: Центр стратегічних комунікацій, СБУ, МІП <https://spravdi.gov.ua/doslzhennya-https://mkip.gov.ua/strategichni-komunikatsii>
5. Аналітика правозахисних організацій: Інститут масової інформації, «Детектор медіа»
<https://imi.org.ua/monitorings/analiz-bazovyh-polozhen-zakonu-pro-media-shhodo-onlajn-media-i49650>
<https://imi.org.ua/news/mediaruh-ta-pravozahysnyky-zaklykayut-radu-ne-uhvalyuvaty-zakonoprojekt-10242-yakyj-mozhut-i65210> <https://imi.org.ua/monitorings/analiz-novogo-zakonu-pro-media-spivregulyuvannya-i50895>

ЧУПРИНА Яніна,

викладач кафедри правового регулювання економіки
ХНЕУ імені Семена Кузнеця

ЩОДО ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ПРИ ПІДГОТОВЦІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ СПЕЦІАЛЬНОСТІ D 8 «ПРАВО»

Сучасне суспільство є таким що розвивається постійно і динамічно, при чому динаміка такого розвитку збільшується з кожним роком. Одним із факторів такого процесу виступає стрімка еволюція сучасних інформаційних технологій. Вони прямо впливають на техногенність сучасного суспільства забезпечуючи швидку генерацію та розповсюдження інформації. Але, окрім цього, інформаційні технології відіграють значну роль і при здійсненні сучасного наукового пошуку та провадження освітньої діяльності. Безумовно, в першу чергу це стосується науки технічної, але і у правовій науці та освіті інформаційні технології набувають з кожним роком все більшого і більшого значення. В літературі щодо оцінки значення застосування інформаційних технологій в науці та освіті зазначається, що: «Перед сучасним науковцем стоїть завдання засвоєння вмінь і навиків, які дозволять ефективно використовувати професійні знання та ІТ-інструменти, і завдяки їм свідомо розвивати власний інтелектуальний потенціал.

Інформаційні технології як інструменти наукових досліджень є причиною змін в системі освіти, в науковій

діяльності, в методології їх проведення»[1, с.283]. Їх важливість підтверджується і тим що у окремих закладах вищої освіти впроваджуються освітні компоненти присвячені дослідженню їх впровадження. Але при впровадженні курсів такого роду у освітню діяльність безумовно необхідно розуміти специфіку спеціальності при проведенні наукових досліджень в межах якої можуть бути використані інформаційні технології.

Слід зазначити, що особливості їх використання у наукових дослідженнях та освіти у галузі права – майже не висвітлювалося у сучасних наукових працях.

Методика впровадження інноваційних технологій у правові дослідження також не ставала предметом окремого наукового розгляду.

Практика викладання правових дисциплін показує, що здобувачі вищої освіти у галузі права на даний момент використовують інформаційні технології для проведення наукових досліджень та здобуття правової освіти в цілому за декількома напрямками.

По-перше, використання різноманітних платформ для проведення навчання у дистанційному режимі, за допомогою яких здобувач здатний вирішувати як теоретичні завдання, так і практичні задачі, отримувати методичну допомогу від викладачів та знайомитися з усім комплексом існуючих методичних документів.

По-друге, користування різноманітними сервісами для проведення лекційних та практичних занять як дистанційному так і змішаному форматі. Саме наявність такого роду сервісів забезпечує невідірваність здобувачів від освітнього процесу в умовах воєнного часу і забезпечує

безперервність отримання ними знань та компетенцій.

По-третє, використання різноманітних офіційних сайтів та сторінок, звідки здобувачі можуть отримувати інформацію, наприклад щодо чинних нормативно-правових актів, положення яких вони повинні використовувати в процесі вирішення практичних завдань у сфері права. Вміння оперувати інформацією, отриманою із таких джерел видається також вельми можливим оскільки використання нормативно-правової бази яка втратила чинність при вирішенні практичних завдань із права є неприпустимим.

По-четверте, використання даних із різноманітних реєстрів, зокрема Єдиного державного реєстру судових рішень. Наявність такого реєстру забезпечує отримання здобувачами знань про процес правозастосування, забезпечує вміння використовувати практичний досвід при розв'язанні складних життєвих ситуацій у сфері права. Саме дослідження практики правозастосування дозволяє побудувати міцний зв'язок між теорією, засвоєною здобувачами і реаліями юридичної професії.

Слід зазначити, що цими формами використання інформаційних технологій в процесі здобуття вищої освіти та в процесі наукової діяльності в її межах явно не обмежується. Такі напрямки повинні розвиватися і отримувати нові вектори. Це, у поєднанні з іншими освітніми інноваціями забезпечить якість засвоєних знань та наукових здобутків у здобувачів вищої освіти у галузі права

Список використаних джерел:

1. Аніловська Г., Полякова Ю. Інформаційні технології як інструмент при проведенні наукових досліджень. Вісник Хмельницького національного університету 2022, № 5, Том 1. С.282-287. <https://journals.khnu.km.ua/vestnik/wp-content/uploads/2022/12/2022-310-46.pdf>

ЮСІФОВ Айхан,

здобувач вищої освіти 2 року навчання

ННІ Інформаційних технологій

Харківського національного економічного

університету ім. С. Кузнеця

Науковий керівник: КАРЛІНСЬКА Світлана,

к.е.н., доцент кафедри правового регулювання економіки

Харківського національного економічного

університету ім. С. Кузнеця

КРИПТО-ГАМАНЦІ – ЇХ ВИДИ ТА ОСОБЛИВОСТІ

Криптовалюти, що виникли як альтернатива традиційним фінансовим системам, стали однією з ключових інновацій початку XXI століття. Вони ґрунтуються на децентралізованій технології блокчейн, яка дозволяє створювати та обмінюватися цифровими активами без посередників. У цьому контексті особливу роль відіграють крипто-гаманці – засоби, за допомогою яких користувачі можуть безпечно зберігати, отримувати та передавати криптовалюти.

Незважаючи на свою назву, крипто-гаманці не

зберігають монети у фізичному або навіть цифровому вигляді. Натомість вони містять приватні ключі – криптографічні коди, які забезпечують доступ до певних обсягів криптовалюти в мережі блокчейн. Без приватного ключа користувач втрачає контроль над відповідною криптовалютою, навіть якщо знає публічну адресу гаманця [1, с. 15].

Основними елементами будь-якого крипто-гаманця є приватний ключ, публічний ключ та мнемонічна фраза, або seed-фраза.

Приватний ключ – це секретний код, який слугує доказом володіння активами. Публічний ключ генерується на основі приватного й використовується для отримання коштів.

Seed-фраза – набір слів, який дозволяє відновити доступ до приватного ключа у разі втрати пристрою або програмного забезпечення. Втрата seed-фрази є фатальною для доступу до коштів, оскільки сам приватний ключ не зберігається на центральному сервері й не може бути відновлений за допомогою звичних засобів [2, с. 34].

Крипто-гаманці класифікують за різними критеріями: за способом зберігання ключів (гарячі та холодні), за типом реалізації (апаратні, програмні, паперові), за рівнем контролю над ключами (кастодіальні й некастодіальні) тощо. Одним із найважливіших параметрів поділу є поділ на гарячі та холодні гаманці.

Гарячі гаманці підключені до Інтернету й надають зручний доступ до активів у режимі реального часу. До них належать мобільні застосунки, десктопні програми та веб-гаманці.

Основна перевага гарячих гаманців – їх зручність. Вони дозволяють швидко здійснювати транзакції, синхронізуються з біржами й підтримують мультивалютність. Однак зручність має зворотній бік: підключення до мережі робить гарячі гаманці вразливими до кібератак, фішингу, зловмисного ПЗ та шахрайства [3, с. 112].

Холодні гаманці, навпаки, не мають постійного підключення до мережі. До них належать апаратні пристрої – фізичні носії, що зберігають ключі офлайн, – а також паперові гаманці, які являють собою надруковані ключі.

Основна перевага холодних гаманців – високий рівень безпеки, адже вони практично невразливі для онлайн-загроз. Така модель зберігання підходить для довгострокового зберігання великих обсягів криптовалюти. Проте використання холодних гаманців вимагає додаткових навичок та дисципліни, оскільки фізична втрата пристрою або документа призводить до втрати доступу до активів [4, с. 57].

Ще одним важливим критерієм класифікації є контроль над приватними ключами. Кастодіальні гаманці зберігають ключі на стороні третьої особи, зазвичай біржі або спеціалізованого сервісу. Користувачі фактично делегують управління своїми активами іншій структурі, що спрощує відновлення доступу, але й створює додаткові ризики. Якщо кастодіальний сервіс буде зламано, або його власники зловживатимуть повноваженнями, користувачі можуть втратити свої кошти.

Некастодіальні гаманці, навпаки, надають повний

контроль над ключами користувачу. Вся відповідальність за збереження та безпеку лягає на власника, що відповідає принципам децентралізації й особистої свободи, які лежать в основі криптовалют [5, с. 231].

До найпопулярніших видів програмних гарячих гаманців належать мобільні та десктопні застосунки. Мобільні гаманці встановлюються на смартфони й дозволяють швидко надсилати або отримувати транзакції через QR-коди або NFC. Багато з них підтримують біометричну авторизацію, PIN-коди, двофакторну автентифікацію. Популярні мобільні гаманці: Trust Wallet, MetaMask, Exodus, Coinomi.

Десктопні гаманці зазвичай забезпечують ширший функціонал: керування кількома акаунтами, зміни комісій, підтримку апаратних пристроїв. Їхніми перевагами є вищий рівень кастомізації та детальний контроль над транзакціями. Прикладами є Electrum, Atomic Wallet, Wasabi Wallet [6, с. 87].

Веб-гаманці працюють через браузер і часто пов'язані з криптовалютними біржами. Вони найбільш вразливі до атак, зокрема фішингових, але водночас мають перевагу в легкому доступі з будь-якого пристрою. Деякі з них, як-от Blockchain.com або Coinbase Wallet, поєднують кастодіальні та некастодіальні функції. У таких гаманцях можна зберігати активи без потреби встановлення додаткового ПЗ. Проте саме через високий ризик втрати контролю веб-гаманці рідко використовуються для зберігання великих сум [7, с. 144].

Апаратні гаманці, такі як Ledger Nano S/X, Trezor Model T, SafePal S1, є автономними пристроями, що

зберігають ключі на мікроконтролері, ізольованому від решти системи. Вони підключаються до комп'ютера лише під час підписання транзакцій, що мінімізує шанси зараження вірусами. Навіть у разі зламу комп'ютера, апаратний гаманець залишає приватні ключі захищеними. Завдяки використанню PIN-кодів і фраз відновлення, апаратні пристрої дозволяють відновити доступ до активів у разі втрати, хоча і коштують дорожче, ніж інші типи гаманців [8, с. 211].

Паперові гаманці, що містять роздруковані публічний і приватний ключі або QR-коди, вважаються найбільш ізольованим методом зберігання. Вони практично не мають цифрового сліду, що зменшує ризики злому. Але їх дуже легко фізично втратити, а пошкодження паперу або чорнила робить відновлення неможливим. Через ці ризики паперові гаманці використовуються дедалі рідше, поступаючись апаратним рішенням [9, с. 93].

Значну роль у крипто-екосистемі відіграють мультивалютні гаманці, які дозволяють керувати кількома криптовалютами в одному застосунку. Такі гаманці підтримують як популярні (Bitcoin, Ethereum, USDT), так і менш відомі токени. Їх використання особливо зручно для трейдерів, інвесторів та розробників, які працюють із кількома блокчейнами. При цьому важливо, щоб гаманець мав відкритий код, проходив регулярні аудити безпеки та підтримував імпорту/експорту ключів. Здебільшого мультивалютні гаманці дозволяють вручну налаштовувати мережеві комісії, що важливо для оптимізації витрат під час переказів [10, с. 67].

Сучасні тренди у розвитку крипто-гаманців

включають інтеграцію з DeFi-протоколами, NFT-платформами, Web3-застосунками. Це сприяє перетворенню гаманців на повноцінні «вхідні ворота» до децентралізованого інтернету. Гаманці нового покоління, як-от Argent або Rabby, дозволяють користувачам підписувати смарт-контракти, керувати токенами, стейкати криптовалюту без виходу з додатка. Одночасно зростає інтерес до мультипідписних рішень, коли транзакція вимагає підтвердження кількох сторін. Це особливо важливо для компаній і DAO (децентралізованих автономних організацій), де прийняття рішень має бути колегіальним [11, с. 171].

Ще одним напрямом розвитку є інтеграція гаманців з апаратними елементами безпеки смартфонів, такими як Secure Enclave в iOS або Trusted Execution Environment в Android. Це дозволяє реалізувати локальне зберігання ключів із високим ступенем захисту навіть на звичайних мобільних пристроях. Такі рішення, хоч і не дотягують до повноцінних апаратних гаманців, усе ж значно підвищують рівень безпеки у порівнянні зі звичайними програмними реалізаціями [12, с. 201].

Важливою проблемою, яка супроводжує використання крипто-гаманців, є соціальна інженерія. Зловмисники дедалі частіше використовують методи психологічного впливу для отримання доступу до приватних ключів або seed-фраз. Часто жертви навіть не підозрюють, що стали об'єктом шахрайства – наприклад, під виглядом «служби підтримки» користувача можуть переконати передати конфіденційні дані. Саме тому основою безпеки залишаються не лише технології, а й

цифрова грамотність користувачів [13, с. 55].

Окрім цього, велике значення має відповідальне зберігання seed-фраз. Рекомендовано не лише записувати її на фізичному носії, але й створювати кілька копій, що зберігаються в різних місцях. Деякі користувачі навіть застосовують криптографічне шифрування seed-фрази перед її зберіганням. Усе це підкреслює: незалежно від типу гаманця, найбільш вразливою ланкою у ланцюзі безпеки залишається сама людина.

Останніми роками зростає популярність соціального відновлення доступу – функціоналу, що дозволяє відновити гаманець за допомогою довірених осіб. Наприклад, у гаманці Argent ця технологія реалізована як набір guardian-контактів, які можуть схвалити відновлення доступу користувачем у разі втрати пристрою. Це зменшує ризик втрати активів при втраті seed-фрази, проте вимагає високої довіри до обраних осіб [14, с. 116].

Також активного розвитку зазнає концепція «гаманець як сервіс» (Wallet-as-a-Service). Це рішення для компаній, які бажають інтегрувати крипто-функціональність у власні застосунки без розробки гаманця з нуля. Через відповідні API та SDK такі сервіси дозволяють створювати кастомізовані гаманці для клієнтів з підтримкою смарт-контрактів, мультипідпису, white-label брендування тощо. Це сприяє поширенню Web3-рішень у традиційному бізнес-середовищі [15, с. 44].

Інша перспективна сфера – це «гаманець майбутнього» із біометричною ідентифікацією. Деякі стартапи експериментують з технологіями, що дозволяють створювати гаманці на основі голосу, відбитка пальця або

сканування обличчя. Такі рішення покликані підвищити зручність, зменшити залежність від паролів і фраз. Водночас, як свідчить практика, біометрія досі не здатна повністю замінити традиційні криптографічні методи, а швидше виступає в ролі додаткового захисту [16, с. 78].

Також варто зазначити, що функціональність деяких сучасних гаманців виходить далеко за межі зберігання криптовалют. Наприклад, багато застосунків дозволяють брати участь у голосуваннях DAO, випускати або зберігати NFT, здійснювати обмін токенів через децентралізовані біржі, а також стейкати активи. Це перетворює гаманець на універсальний інструмент взаємодії з усією криптовалютною екосистемою. Деякі гаманці, як-от Rainbow або Zerion, навіть надають повноцінну аналітику портфеля, відображення прибутковості, руху активів та історії транзакцій у зручному візуальному форматі [17, с. 65].

Водночас розвиток крипто-гаманців супроводжується й законодавчими викликами. У деяких країнах (наприклад, у США та ЄС) розглядається питання запровадження обов'язкової ідентифікації користувачів навіть у децентралізованих гаманцях. Це може суперечити принципам конфіденційності та самостійності користувача. Деякі країни, як-от Китай, навпаки, заблокували діяльність некастодіальних гаманців на своїй території, вимагаючи централізованого контролю над обігом цифрових активів [18, с. 39].

У перспективі варто очікувати посилення уваги до стандартів безпеки у сфері крипто-гаманців. Уже сьогодні міжнародні організації розробляють технічні протоколи

(наприклад, VIP-32, VIP-39, VIP-44), що регулюють генерацію ключів, формат seed-фраз та ієрархічну структуру адрес. Їх широке впровадження дозволяє користувачам безпечно мігрувати між гаманцями, створювати резервні копії та відновлювати доступ на основі єдиних стандартів [19, с. 103].

Таким чином, крипто-гаманці пройшли значну еволюцію – від простих цифрових гаманців до потужних фінансових інструментів, що поєднують у собі зберігання, безпеку, аналітику та інтеграцію з Web3. Вибір типу гаманця залежить від конкретних потреб користувача: частоти транзакцій, рівня технічної підготовки, обсягу активів, схильності до ризику. Усі типи гаманців мають свої переваги та недоліки, і їхнє розуміння є ключовим для ефективного використання цифрових активів.

Очевидно, що в майбутньому розвиток крипто-гаманців буде тісно пов'язаний із загальною еволюцією блокчейн-технологій. Поява нових форматів токенів, розвиток багатоланцюгових рішень (multichain), впровадження zk-протоколів конфіденційності, створення децентралізованих ідентифікаційних систем – усе це формуватиме нові вимоги до функціональності та безпеки криптовалютних гаманців. Гаманець майбутнього, ймовірно, стане не лише сховищем активів, а й цифровим паспортом особистості в новій економіці.

Список використаних джерел:

1. Nakamoto S. Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System [Електронний ресурс]. – 2008.
2. Antonopoulos A. Mastering Bitcoin: Unlocking

Digital Cryptocurrencies. – 2nd ed. – Sebastopol: O'Reilly Media, 2017. – 408 с.

3. Щербак В. І. Блокчейн-технології та криптовалюти: навч. посіб. – Київ: КНЕУ, 2020. – 192 с.

4. Попов І. М. Основи кібербезпеки в цифровій економіці. – Харків: ХНУРЕ, 2021. – 156 с.

5. Карпенко А. С. Криптовалюти та майбутнє фінансів // Фінанси України. – 2020. – №2. – С. 45–53.

6. Павленко Ю. Г. Екосистема Ethereum: платформа для смарт-контрактів та токенизації // Економіка та держава. – 2021. – №7. – С. 89–92.

7. Ledger. What is a hardware wallet? [Електронний ресурс].

8. Trezor. Getting started with your Trezor device [Електронний ресурс].

9. MetaMask. User Guide [Електронний ресурс].

10. Trust Wallet. What is Trust Wallet? [Електронний ресурс].

11. Argent. Secure crypto wallet with social recovery [Електронний ресурс].

12. Майданюк Р. М. Мобільні гаманці: переваги, ризики та перспективи // Цифрова трансформація. – 2022. – №4. – С. 198–204.

13. Васильченко О. М. Загрози соціальної інженерії в криптографічних системах // Інформаційна безпека. – 2021. – №3. – С. 52–57.

14. Тимченко Д. Розподілені ідентичності та доступ до гаманців: майбутнє децентралізованого управління ключами // Blockchain Review. – 2022. – №1. – С. 112–119.

15. WalletConnect. Web3 Wallets and Wallet-as-a-

Service [Електронний ресурс].

16. Zengo. Keyless Wallet Technology Explained
[Електронний ресурс].

17. Rainbow Wallet. Features and Portfolio Management
[Електронний ресурс].